

సువర్ణలేఖ

“నేను చేటలో బడినది మొదలు ఆశ్రయమిచ్చిన ఈయింటిని, రక్తములో రక్తముగు మిమ్ములను విడనాడిపోవుటలో నాహృదయము భిన్నాభిన్నమగుచున్నది. ఈలేఖయందలి విషయములు మీకు పోలుపు దెబ్బలగుననుసంగతి నాకు సువిదితము. అయినను ప్రేమదేవతా భక్తులపథమునువట్టిపోవుటకే నేను సునిశ్చితురాలనై తిని. నాకన్నీటితో తమపాదములు కడిగినను నాపునర్వివాహమునకు మీరంగీకరింపరని నాకు తెలియును. నే నిపుడొనర్చిన కృత్యమువలని ఫలమునుగూర్చి చింతించుటలో నే సంతోషేనివేదనను బొందినను ఈకృత్యము న్యాయమైనదని నాతలంపు. మనకులమువారు దీనికిగాను నన్ను, నన్ను బట్టిమిమ్ము నిందింతు రనుట నిస్సందేహము. దానిని నివారింపజాలము. నాకు పండ్లంజేడ్లబాలప్రాయమున మీరు ఏర్పినన్నొకబాలునిచేతులలో పెట్టినపుడు మీరది నిజముగ నాపాతీగ్రహణమహా తృప్తమనియే మోసపోయితిరా? వివాహమైన మూడుమాసములకే ఆబాలుడు పరలోకగతు డయ్యెను. ఈ మూడుమాసములును నే నాతనిభార్యగ భావించబడితిని. అప్పటినుండి నేను వితంతువును. హితులును, బంధువులును నావైధవ్యమునకు చాలగ విచారించిరి. కాని నాయకావనమును మాత్రము విస్మరించిరి. లోకముతోబాటు నాహృదయమును లోకనుఖ ముల నాకాంక్షించుననువిషయము మాత్రము వారికితట్టలేదు. అన్నియుడడిగినముడుకనని వారు భావించిరి. నాముంజేతికి ఒకకానీగాజులు ధరించుటకుగాని, నాజుట్టులో రెండుపువ్వులు పెట్టుకొనుటకుగాని నాకధికారములేదు. ధరించుచో ఇతరులదృష్టినుండి వానినికప్పించు వలెను. లోకమునందలి స్త్రీలతోబాటు నేనును గాజులు ధరింప కాంక్షింపరాదా? పువ్వులు పెట్టుకొన మోజుపడరాదా? భగవానుడు మనకు సౌందర్యకిరణశుభిచ్చినపుడు ఆవిరూప తీర్చి కొనుటకు దేహమలంకరించుకొనుట యొకతప్పా? పండ్లంజువత్సరముల బాలిక ఆశలనన్ని టిని దిగద్రావి యోగిని యెట్లుకాగలదు? నా కిప్పుడు ఇరువదియొక్కటవవత్సరము. ఈ

తోమ్మిడివత్సరములుగ నాకుగలిగిన ఆశామహితరాగములను నాహృదయమునందే అణచి వేయబడినవి. నాటిని నోటి నెంట వెల్లడించుటకుగూడ నాకు హక్కులేదు. నాకు పండ్రెండు వత్సరములప్పుడు నాఅగ్రపోదరునకు ముప్పదివత్సరములవయస్సు. ఆతడు భార్యతో పది సంవత్సరములు సంసారసుఖము లనుభవించెను. నేను నాభర్తతో పట్టుమని పదిరోజులపాటైన సంసారసుఖ మనుభవించలేదు. నేను వితంతువునైన కాలముననే ఆతడు విధుడుడగుటయు తటస్థించెను. అతనిని తిరిగి వివాహముచేసికొనవలసినదిగా మీరు చాలబలవంతముచేసితిరి. ఆతడు తిరిగి వివాహముచేసికొనెను. కాని నాసంగతిని ఎవరును విచారించనేలేదు. ఇందు కొఱకుగాను నేను ఎవరినిగాని నిందించుటలేదు. భారతస్త్రీల కర్మము! భార్యను గోలు పోయినపుడును తిరిగి పెండ్లియాడుటకు ఆఆచారమే అనుమతించుచున్నది. భర్తను గోల్పోయిన స్త్రీ తిరిగి పెండ్లి చేసికొనుటకు ఆఆచారమే అనుమతింపదు. అర్థములేని ఆచారము. వితంతువు లోకవృత్తమును విడనాడవలయును, యావనాశల నన్నిటిని తెగగోయ వలయును, ఆమెయోగినికావలయును. విధవరాలు ఏపురుషుని కన్నెత్తిచూడరాదు. ఆమె పెదపుల్లపై మందహాసరేఖ పొడచూపినచో ఆమె హృదయము కామదూషితమైయుండ వలసివచ్చే! ఇదియేమి సంఘము? ఇదియేమిసీతి? ఇట్టి కఠినసంఘముయొక్క శృంఖలములను, ఇట్టి దున్నీతియొక్క కట్టుబాట్లను తెంపి పునర్వివాహము గావించుకొని సుఖమార్గము నవలంబించుటలో పాపమేమి? ఎట్టి పాపమును లేదని నానమ్మకము. రహస్యముగ దుష్ప్రవర్తనమున వర్తిల్లుటకంటె బహిరంగముగ పునర్వివాహము గావించుకొనుటయే మేలు. కట్టెను బంధింపవచ్చును కాని హృదయమును పట్టలేము. తలిదండ్రులారా! నన్ను మఱచి పొండు. పూర్వమువలె నేను ఇప్పుడును మీరనయనే. ఇప్పుడుగూడ మీరు నన్ను తనయ గనే భావించుటకు వ్యతిరేకింపనిచో మీపాదపంకేదుహములను అర్పించుటకు నేను సంసిద్ధు.

—యశో—

చిత్తగించితిరా ఈఉత్తరమును? యశోవతియును ఒకబ్రాహ్మణబాలికకు పండ్రెండు వత్సరముల బాలప్రాయమున వివాహము గావించబడెను. అత్తవారియింట మూడు మాసములు కాపురముచేసిన అనంతరము ఆమె వితంతువయ్యెను. పుట్టినిటికివచ్చెను. అచ్చట తలిదండ్రుల యనుమతివడిసి ఆమె పాతశాలలోనేరెను. పాతశాలలో యువకుడగు నొకగ్రామ్యయేటుఉపాధ్యాయునితో పరిచయముపర్పడెను. పరిచయము ప్రణయమై వివాహమునకు ప్రోత్సహించెను. బరోడాలో వివాహముగావించుకొనుటకు ఇల్లువిడనాడి పోవుచు యశోవతి తలిదండ్రులకు ఈనువర్ణ లేఖవ్రాసెను. యశోవతి ధైర్యవతియగుటను తెలిపి ఈసముచితకార్యమొనర్పినది. ఈఉత్తరమున ఈమె పెట్టినఘోషకు హిమగిరిగవ్వ రములు మారుమ్రోగుచున్నవి. నరశుల్కమునకు బలియగుచు స్నేహలతాదేవి వ్రాసిన

లేఖవలె ఈలేఖయు భారతసంఘసంస్కరణమునకు ఉద్దీపనకారికాగలదు. విద్యాసాగరుడు, వీరేశలింగముపంతులు, గంగారాముమొదలగువారి విపులప్రయత్నములకంటె ఇట్టిలేఖలు జనులను విలంబితాద్యాహములకు సుముఖులనుగా జేయుటకును, వారిహృదయములను కరగించుటకును సమర్థములై యుండును. సంఘమునకు ఎదురుతిరుగలేక దుర్భరదుఃఖజీవితమున బ్రుంగుడువడుచున్న విలంబితులను పునర్జీవాహమునకు ప్రేరేచుటకును ఇట్టిలేఖలు సమర్థములు. తెన్ను తా నుద్ధరించుకొనుటతోబాటు లోకమునకుగూడ ఇట్లీరితిని ఉపకరింపగలిగిన యశోవతియెడ సంఘసంస్కర్తలు కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది. ఈసువర్ణ లేఖ సంఘసంస్కర్తల పారాయణగ్రంథము కాగలదు.

మార్గశీర్షము

హరి రాధాకృష్ణమూర్తి గారు

పరితోషావ్యవహారశాలిమయనంవత్ప్రేతసంభావిత
స్ఫురదభ్రంకపహేమవీచికల నభ్యుత్థానముంగూర్చి శ్రీ
శరదభ్యర్చితలోకవాహినిని శశ్వత్స్వభ్యుసంధాత్రిగా
బరివేషించె దిదెట్టి మక్కువయొ మూప్రాంతాలపై మార్గమా!

నతమై ఆనతమై చరింపభువి సన్మానింతు సర్వంబు ను
ద్ధతప్రత్యక్షఫలంబునన్ జనులయంతర్దేహముల్ పొంగగా
స్తుతిమై ప్రస్తుతిమైఅలర్చుకద నీశోభాసముద్భూతసాం
ద్రతరానంతసుధాప్రసారణము పాంథశ్రేణులన్ మానమా!

ఏకప్రాభవవర్తనంబున సుఖస్వైక్యకప్రధానోత్సవ
శ్రీకల్యాణముగాంతుగాక సఖులౌసీమంతినుల్ నీవు ము
ల్లోకోద్ధారు త్రిమూర్తిరూపు ఘను ముల్లోకేశు దత్తాప్రాయున్
లోకారాధనకాచు కాంచితివి నీనోమేమొ సన్మానమా!

సుఖసమారాధతోర్వివిశుద్ధజనుల
శుభసమృద్ధులఁజేసి కాచుదువు సుఖవి
వర్జితులఁ బలుబాములఁబరతువీవు
సుఖదమవో! కష్టదమవో! సంస్తుతినొనర్చు.

కోటిలింగాలు

విద్యాన్ సూరిగుచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు

“ప్రతికట పంపేవి ముందుగా పంపాలంటారుగదా దీపావళిమరి మొన్న పేగాజరిగింది. అప్పుడే మరి ఆలోచన జరిగిన సంగతులెలాపంపిందండీ! చిత్రంగా ఉంది గానీ.”

“సరేగా యీయేడు దీపావళి జరిగిందేనా యేమిటి పంపాలిసింది? నిరుడు జరిగిందై ఉండగూడదూ అసంగత?”

“అయితే గాంధీగారు మాలాల్లా ఆని యేమో రాకిందిగదా. అది నిరుడు జరిగిందేమిటి? పాపం! ఏదో కప్పెడదామనుకున్నానుగానీ. అందకోసమే అసలు ప్రతికట్లో రాసేవన్నీ అబద్ధాలే.”

“ఊరుకుందూ. నీకబుర్ల కేంలే, చదువురానివాళ్ల కల్లానే ఉంటుంది.”

“మఱిబంగారం తొక్కగూడదంటారుగదా! ఆవిడ కార్లకు పట్టేలే బంగారపువి పెట్టుకుందేం అంతచదువుకునికూడాను.”

“చదువుకున్నవాళ్లు పెట్టుకోవచ్చు. అందుకోసమే మొన్న కాస్తయ్యగారికారికి బంగారపు కడియం తొడిగారు మహాపండితులంతాగలిసి.”

“అయితే పాపమేఉండదన్నమాట అలా బంగారంతొక్కినందుకు కాస్తయ్యగారయితేనూ, చదువుకుంటేనూ.”

“అహ! నిజమే. సావిత్రిపాత్రివర్తిం యముణ్ణి హతమార్చినట్లుగా ఈచదువుకూడా పాపాన్ని నాశనం చేస్తుంది. నీకేం తెలుసు చదువుకోనిదానివి. అందుకోసమే నాలుగి మొగుళ్లుందాలి అన్నీ చెప్పేందుకు.”

“సరే మొగుళ్లకేంగానీండి మీమ్మల్లో పెద్దమ్మ గారువస్తే మీరు లేస్తారుగదా! అయ్యయింట్లో మొగుళ్లువస్తే పెళ్లొలలేచినట్లు ఆనిమితుజ్ఞాపకం వస్తుండటండీ. అయినా కాస్త రెమనాన నేనంటింట్లోంచి వస్తాను మీమ్మలూవిడెఅనుకోండి ఒక్కమాటు లేద్దురూ. నేఎవళ్లతోటీ చెప్పను. నవ్వనుకూడానవ్వను. ఒట్టు.”

“నోరుమాడ్డా. ఆవిడవస్తే తరిమ్మా మొగమేట్టు లేస్తారుగానీ నేలేలేగదా అసలు.”

“అబ్బో గొప్ప. ఎవరికోసంలేస్తారు. నేలన్నపార్లుమాకాను. మీతో రానీకపోలేమాత్రం అంతమ్మల్లోకి రాలేననుకున్నారా ఆపాటి.”

“వాళ్ల ప్రభావంతో చెప్పతాను ఉండు ఈపారినిన్ను తీసుకురావద్దని. ఇదో ఆటగా ఉంది. మహా నీవు ఊపుకుంటూ రావడమాను, వాళ్లంతా నవ్వుకూ నన్ను చూస్తూండడమాను. అసలు ఈమాట నువ్వువస్తే నీతో మాట్లాడను. వేళాకోళం అనుకున్నావుగాబోయి.”

“అబ్బో యిదంతాకోపమేమిటండీ. పాపంమాట్లాడరు? పోనీగానీండి మాటవరసకు అడుగుకున్నాను. మొన్న ఆక్కడ పెళ్లి కల్లాంగదా. అన్నేళ్లు వచ్చాక ఆవిడకు పెళ్లిమిటండీ. మరిచిచిత్రంగాకపోలే. మీమ్మల్లా మీతరహా నీనిమాలాఉందినాకు. అయినా ఇప్పుడు పెళ్లిమిటి. ఏంచేస్తుంది కావరం. పోనీ ఆవిడకు పిల్లలున్నారటండి యీవరకు.”

“ఛీ ఊరుకో. ఆవిడమంటే జైల్లోకూడా పెట్టిస్తుంది. ఇప్పుడు పెళ్లి అంటే ఇదివరకే పిల్లలుంటారా? మీవాళ్ల కెవరికేనా అలాఉన్నారా పిల్లలు?”

“సరి మావాళ్లు ఇల్లా పెళ్లి చేసుకుంటే ఉండేఉండురేమో పిల్లలు.”

“నీవు చల్లెటూరిదానివిగనక నీకురెలేదుపాపం. అసలు పెళ్లంటే ఏమిటోనీకు అర్థంకాలేదన్నమాట. అడదానికీ మొగాడికీ జ్ఞానంవచ్చాక అంటే శేడపరీక్షలిచ్చాక పెళ్లిగావడంలో అందం ఉంది. ఇద్దరూ ముందు చూసుకుంటారు. ఒకరిమంచి చెడ్డ లొకరికీ తెలుస్తుంది. అప్పుడు ఇద్దరికీ యిష్టంగలుగుతుంది. వెంటనే అట్టేదబ్బుఖర్చులేకంగా నలుగురున్నే హీకులకీ యింతకాఫీయిస్తారు. పెళ్లియిందంటారు. మర్నాడు పేషల్లో ఇద్దరిపేర్లూ అయ్యవడ తనిచూడు ఎంతబావుందో. మరి నీకూ నాకూ పెళ్లి

యిలాఅయిందా? ముందుమందరం ఎరగము. నేను
కొటివాణ్ణి నీవునుడ్డిదానివోకూడా తెలియకదా.
ఇట్లు అనులేలేదు. నీవంటే యిప్పటికీ నాకిట్టలేదు.
ఏదో మాఅమ్మవాళ్ళూ కోప్పడతారనే భయంతోవు.
మనపేర్లు చస్తే పేషల్లోపడవు. ఎందుకిలాంటిపెల్లి.
ఎత్తే పట్టిడబ్బుదండుగ."

"అయితే భానంఅంటే పెద్దపరీక్షలియ్యడ
మనీ, తమగర్భాల కుభంకోరే తల్లిదండ్రులుమాచి
చేసేకంటే తామేమానుకోవాలనీ, పేషల్లో పేర్లుప
డడమే మంగళీమాత్రం మెల్లోపడడమనీ మీచదువు
లన్నమాట. ఏమో నీ చదువుకోనిదాన్ని నాకేం తెలు
స్తుంది గనక. అయితే మీకు కవిత్వమూ, సంస్కృ
తమూ వచ్చుగదా యివన్నీపెట్టి మంత్రాలు రాయ
రామాద్రచ్చేనావస్తుందేమోకాదు. ఎల్లానూవాల్లిచ్చే
లేకం చాలడంలేదుగా మనకు."

"చిత్రం, కానీండి, తమరు కొంచెంసలహాలుకట్టి
పెట్టి లోపలకు దయచెయ్యండి ఎవల్లోనస్తున్నారు."

"పోతానులండి. ఇక్కడకూయంటే ఆకాఫీసి
స్సెలన్నీ ఎవల్లకడుగుతారు. ఆబోడిదానీది ఆప్తుడే
మానుకుందాయ్. అయితే ఆదాల్తుకూడా మొగాల్ల
తోకలిసి మాట్లాడొచ్చు, వాళ్లతో చేతులుకలవవచ్చు
అంటారుగా మరి నన్ను లోపలికి పొమ్మంటారే?
అయినా ఎవల్లిదాకావస్తేగాని యిల్లాంటివి తెలియ
వులేండి, కబుర్లు ఎన్ని చెప్పిలేవీ ఉత్తవి."

"పోనీ వాళ్లతో చేతులు కలపాలంటేకూనో,
నాదేంపోయింది."

"నేచదువుకున్నదాన్నయితేగా కలిపేందుకు.
ఊరికే మాటవరస కడుగుతున్నాను—కోటిలింగాల
కప్పుమాపోవడం."

"అబ్బ! ఎవల్లోనవస్తావ్నారంటే అదేగోల కోటిలిం
గాలూ నూరులింగాలూను."

"మీకస్తమానమూ వస్తూనేఉంటారు ఎవరో
ఒకరు. తొందరగా పంపేయండివాళ్లని ఊరికేకూనో
పెట్టుకోక."

అసలు దీనిఅల్లరీ, కుంటిచక్కలూ విసిగించడమూ

నాకు తెలుసుగనకే బదిలీఅవుతుంటే రాజమండ్రి
తీసుకువెళ్లవన్నాను. వాళ్లనాన్నావాళ్ల దగ్గరికి పం
పుతానంటే పోననివీడ్చింది. పోనీ చిన్నపిల్లగదా
నేనంటే అంతప్రేమ తనకు, ఎందుకువీడివించడం,
అంతఒకచేళ్ల వీడివించి యిప్పుడుపంపినా నాలుగో
వాటికి ఎల్లానూ గోలపెట్టివస్తుంది. అనవసరం తెలు
కర్చుఅని తీసుకోచ్చాను. చూశారుగదా దానిప్ర
శ్నలు. అల్లా సమాధానంచెప్పలేకండా వేస్తుంది.
పోనీ దానికేతెలిసి తెలివిలేటల్లావేస్తుందేమో అను
కుంటేమర్రి అదేలేదు. చట్టి ఊరికే అనుకోకుండా
వేస్తుంది. తనకూ తెలివు అని అంతచిక్కుచ్రక్కలని
పైగా—వేచెప్పిన గుడ్డిసమాధానాలకు మూడుపంతులు
తృప్తిపడుతుంది. అదీ ఇదీ ఆక్కడికీ యక్కడికీఅని
విసిగిస్తే వీలేక ఓదానికోటి చూపెట్టినా నిజమేఅను
కోని సంతోషిస్తుందిపాపం. ఊరికేమాండుదరికి పాత
చుట్టరికంకాస్తేనా లేకపోయినా అపిల్లఅంటే ఎందు
కోనాకు అపరిమితప్రేమ. నాదగ్గర చిన్నపిల్లలా
అపీయిమికావాలని యేడుస్తుంది. దాన్నిసంతోషపర
చడమే నాకుఅనందం, వాళ్లనాన్నా వాళ్లనికూడా
అడగదు. వాళ్లకోసం ఒక్కనిమిషమేనా విచారిం
చదు. మళ్లీతను చిన్నపిల్లేఅయినా, ఎవరుచెప్పాలో
మరిఎల్లాతెలుగో ఏమో తనకు తండ్రిఅయినా తల్లిఅ
యినా అన్నఅయినానేనే అనీ తనుఎల్లామాట్లాడినా
ఎల్లాచేసినా నాకు ఇష్టంగాఉంటుందనీ ఓగట్టినయ్య
కంపాపం. అల్లాంటిపిల్లను ఏమనికోప్పడను.

భార్యార్థర్రలు తీవించేది ఒకరికోసం ఒకరుగాక
పోతే ఇష్టమందుకు? నాకేరీరం, నాఅందం, నాచక్క
ర్యం, నామంచి అన్నీతనవి. తనకోసం తననుసంతో
షపరచేందుకు నేనుబతుకుతున్నానని నానిశ్చయం—
అందుకోసమే వీలైనంతవరకూ తనుఏంకావాలంటే
అదికేరవేరుస్తాను. అయితే నాకు సిగ్గుఎక్కువ. అందు
కోసం బహిరంగంగా ఏమీచెయ్యను తనకై. తనకూ
అంతే.

ఈఊరు తతిమ్మఊళ్లకు మల్లేగాదు. ఎన్నోచూ
డాలననవి ఉన్నవి. మగవాణ్ణినాకేంగనక ఎప్పుడం

టేఆప్పుడే చూడవచ్చు. అయితే తనకూచూపాలిగా. ఎల్లాతీసుగళ్లను? నాకూకొత్తేయివూరు. నేవీలా నూల్లొకి పోగానే తనపక్కంటికిపోయి అన్నీ అడుగుతూండేది. వాళ్ళప్రభావంతో చూడునాలుగు పార్లు మూలుక్కూడావచ్చింది. అయితే తెలివితేటలేమీటంటే ఏయిద్దరిముగ్గురికోతప్ప ఎవ్వళ్లకీ తనఫలానాలని తెలియనీరదు. అదమేష్టర కనలే లేరు. ఏదో ఊళ్లో పిల్లలమకున్నార అందరూను. నన్నడిగినట్టే ఏవంటులమకు తెలుగుచెప్పేఅవిడనుగాచోలు ఏదోఅడిగిందట. అవిడఉడుక్కుని కోప్పడి నూలుకురావద్దంటుంటే. నేనంటే ఉడుకున్నానుగాని అవిడక్కుడా అబ్బురమా తనంటే.

కాని ఓటి, ఎవరన్నా ఉచన్యాపాలిస్తూంటేమీమీటింగులవుతుంటేనుమాత్రం పోవా లిఆనదు. ఊరికే ఏమన్నారమామలు చూద్దామనీ, ఎవళ్లన్నా గమ్మత్తుకీ ఆక్షేపిద్దామనీ ఉంటుంది.

“రేపుకనివారం. ఈఊళ్లో హోమాలని యేదోఉందట. నే చూద్దామనుకున్నాను. నీవువస్తే బండి మీద పోవచ్చు.”

“అవునుంటుండీ, అక్కడంతా పాపంలెలచెడిన వాళ్లు ఉంటారుటగదా వాళ్ల అన్నపూర్ణచెప్పింది.”

“తలచెడినవాళ్లంటే మనవాళ్లలా ఉండరు. బాల్యంలో భర్తలు అకాలమరణం పొందినవారంతా వచ్చి చదువుకుంటారు అన్నమాట.”

“అబ్బో మీరెంత సంస్కృతంలో చెప్పినా అర్థం అన్నింటికీ ఒక్కటేరెండి-ఆఊళ్లో సంగీతంచెప్పే మంగలి ఎంతమేష్టరైనా మంగలాడనడంమానామా? ఊరికే గొప్పలు.”

“పోనీగాని మరి నీవు వస్తావా? నన్నేచక్క మంటావా?”

“నీవు చదువుకోలేదుఅంటే నేనేంచెప్పలేనుగాని యితేవరకు మనంఏమీచూడలేదుగదా ముందుగానే వాళ్లనిచూడడం ఎందుకండీ. మరోమాటు చెళ్లగూడదా? ఇంతలోకోవాళ్లేఊరన్నా లేదిపోతారా?”

“పోతే పోనూపోతారు. వాళ్లూచిన్నపిల్లలే.

పెళ్లుళ్లుచేసుకుంటారు మనలానేను.”

“అవునురెండి. అదిచెప్పక్కర్లేదు. అంతే అందరూఒక్కపాకే పెళ్లిళ్లుచేసుకొని మేడలన్నీ కాలిచేస్తారాయేమిటి? మొట్టమొదటే అక్కడికిపోవడం నాకూబాగారేదండీ మీరుచూడస్తంఅనండి పెం తెదిఅనండి-మొన్నేగో కోటిలింగాలకు పోదామన్నారగా నెలవస్తే. మళ్లీయిల్లా తిరిగిందేమిటి యివ్వాలి.”

“ఎక్కడికైనా పోవాలంటే ముందు అక్కడిని త్రవ్వమిటో తెలుసుకోండి అనవసరంగా బండికి దబ్బుతగలేయడం మెండును?”

“మరిమీచదువుకో? ఎక్కడా కోటిలింగాల్లో ఏయంటుందో రాలేదా?”

“రాలేందచ్చింది. అక్కడ కోటియాశ్వరలింగాలుంటాయట. కాకమాన్సిగళ్ళోకోటిస్తంభాలున్నట్టే.”

“మరియికేనే? దేవుడిదర్శనంకంటే కావాలిసేందేమిటిగనక-అక్కడ గోదావరి అదీ బాగుంటుందిట. అక్కడికేపోదాము.”

అసలు నేనూచూడలేదు కోటిలింగాలంటే ఏమిటో. నామమాత్రం ఏంతెలుసు? ఏమీ తెలిసినోటికి దీన్నెలా తీసుగళ్లడం? తీరాఅక్కడ కోతులూ కొండమచ్చులూఉంటే దీంతోకూడా నేనూభయపడివరిగెత్తాలిసేస్తుంది. నాకేమిహోమా అక్కడిలోటా చూడాలనిఉంది. ఎల్లాగసాధనం నరేఅని తీరాదాన్ని తీసుకుచెళ్లకపోతేమరి జయించలేము. ఉపాయం ఆలోచించాలిరాత్రికి పడుకున్నాక-

రాజమండ్రిలో చచ్చినవాళ్లకు స్మారకసభలూ సమాచారప్రారణసభలూ కోజాకు ఆధమంరెండేనా ఉంటువి. అన్నిసభలకూ ఆహాముకాలికలు రావడం మామూలు మొగవాళ్లంతరిక లేక రాకపోయినా వచ్చినాకూడా శనివారంకూడా మీటింగువచ్చింది. ఎల్లాగూ ఆపిల్లలుండరు. తనకువాళ్లనిచూడమాలెప్పుకుంది. నాకదిచూడడమాలిస్తుంది. ఇక, లింగాలూ గోదావరీను. దీనికాపాటి సమాధానం చెప్పలేకపోతానా అనుకున్నాను.

మరువాడు పాయంత్రం నాలుగింటికల్లా కాఫీ అన్నీ తాగాము. తను చూమూలుచీర-ఉన్న చే అరలు విచ్చిచీరలు. అందులోనూ పిచ్చిదికట్టుకుంది. అంటే బండిలో ఇళ్లదమూ అక్కడవెళ్ళా ఉండరాదు. ఉన్నా మమ్మల్ని ఎరిగినవాళ్లు ఎవళ్లుంటారు గవక. అందులో అజాకట్టు ఎక్కడో కాస్త చిరిగిందికూడాను. నాకెందుకు? నేనెందుకు చెప్పాలి. నాకే నే మంచిచే కట్టుకున్నాను. మాటకు కోటిలింగాలు. చెడుతున్నది హోమద్గిరికి మొగాల్లిగవక 'చేరమాదా' లని బండివాడిదగ్గరకువచ్చి వాడి నేమో మాట్లాడనద్దనీ విరళింగం గారితో బుద్ధిగిరికి ముందు చెప్పేకాను.

పోతున్నదిబండి. వంశేనమీదుగా దానవాయి గుంట, చిన్న మైదానాలూ హోమామ-అక్కడది గాము. ఎవళ్ళారేరు. నేనూ, ఇది, బండివాడూను. మమ్మల్ని చూచి ఎవళ్ళోయిద్దరు భౌతిక యువచ్చిచెల్లారు. అక్కడిపూజారికూతుళ్లువాళ్లు అని చెప్పాను-అన్నీ చూచింది. ఇళ్ళూ, చెట్లూతప్ప ఏముంటాయి. నాకేం తోచోయిగాఉంది - అనాధబాలికలనిమిత్రం ఆనం సార్గి, మహాత్ముడు ఎంత ప్రయాసపడ్డాడో గదా పాపం. దేశంరెండువంతులైనా ఆతండ్రి ఆదర్శాన్ని అనుసరిస్తే ఎంత బావుండును? అవతే నాగోడలూ, అవి కాలప్రదోకమూ, చల్లనిగానీ 'ఎంతో ప్రకారం గాఉం దడం నాకో ఆనందాన్ని కలిగించినవి.

చక్కనదిక్కులు చూస్తూ తెల్లబోయిమంచుంది-లింగాలేవండీ యికాఎక్కడేనా ఉన్నాయా అని అడిగింటిలోందరగానూ, కోపంతోటినూ-

"ఇవిగో నే, యారాల్లే" అని అక్కడ కంకరరాళ్లు చూపెట్టాను. "కావాలిస్తే లెక్కట్టుకోరాదూ?"

"అన్నీ పట్టిదే, ఎక్కడికో తీసుకోచ్చి పాపం. ఇవి లింగాలెలాఉవుతే-ఏపూజారేడు బుగ్గిలేదు. ఎప్పుడూ ఇంకే" అని ఏడుపుమొగం పెట్టింది.

"అదిగాదే మరిగ్గదావలంలా నీతామృతాని పను పుకొమ్మలని రాల్లవీరుతురాదూ, ఇవేంపనుపుకొమ్మలు అని అన్నావా? నీతామృతాదు ఆరవేసుకున్న చీర అని ఓచిన్న కొండ చూపెడితే అక్కడ ఓకానీవడెనీ ననుస్కారం చేశాముగాని యిదేంచీర అని అడిగామా? అల్లాఅడగడంకొత్తప్పు, మహాపాపం అని అంటారుగదూ. ఇక్కడాఅంతే-లింగాలంటే ఇవే.

ఇవేంలింగాలని అనకూడదు. ఎంతదోషం. నీవు ఎర క్క అన్నావుగవక అది పాపంలా చేరదులే. సరేగ్గా చూచేవాళ్ళకే పూజాఅది కోజాజరగదు-లింగాల అమావాస్య అని ఏడాదికో ఉత్సవంవస్తుంది. ఆనాడు ఇక్కడ ఎంతో బావుంటుంది. అప్పుడు పరమేశ్వరుడు పార్వతీదేవితో సహా గొప్పవారికి మంచివారికి దర్శనమిస్తాడట రహస్యంగా. మనం అప్పుడుకూడా వద్దాము."

"మరి గోదావరేదమ్మా?"

"గోదావరితీసేసింది యిక్కేళ్ళ. ఈప్రాంతాల్లో గోదావరితల్లికి మహిమ అందుకేనే-అమహాతల్లి దేవత కదూ! తనమాహాత్మ్యం చూపించి జనులకు భక్తిపుట్టిం చేందుకు తనయిష్టం వచ్చినప్పుడు మాయ మాటూంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు నిండుగా ఎంతో లోతుగా ఉంటుంది. అప్పుడు చిన్న చిన్న పడవలమీద పోతారుజనం- ఆఉత్సవంలో అంతే- అంతమహిమగవకే ఎంతో మందిజనం రావడం, కోటిలింగాలని ప్రవీదీను- అల్లాఅడిగి అన్నీ తెలుసుకోవాలిగాని ఏదో అనుకోని మూతినిగింయ్యకోవడం కూడదు."

పాపం కొంత సుధానాశపడ్డది-అపిల్లు జడా, చీరే, బొట్టుకట్టుకొని చక్కగా మనపిల్లలా నేఉన్నాయి-తనువాళ్ళతో మాట్లాడుతుండేమో మరిగోల అనివాళ్లు మనదేశపువాళ్ళుకారనీ ప్రియూదేశపువారనీ, ఆదేశం ఎంతో దూరమనీ, నువభాషరాదనీ చెప్పాను-ఊరు కుంది. గావాళ్ళని చూచింది-

అయితే యిక్కడివాళ్ళలా జడా-చీరే కట్టుకున్నారు గదా మరి తెలుసుకురా ఏందుకు నేర్చుకోలేదు అని అడిగింది. ఏమోనామా తెలిదని పొద్దుకృమండే మల్లవాళ్ళంతావస్తే యికతప్పుకుండా హోమేఅనుకుంటుందని బండిఎక్కింది తొందరపెట్టి యిల్లుచేరాము. కాని అది కోటిలింగాలుకాదనిమాత్రం తెలుసుకుంది గోదావరి లేకపోవడంమూలాన్ని. బండిలో నాతో ఏంమాట్లాడలే. ఇంటికివచ్చాక అన్నం తీసేప్పుడు "నేను ఇంక మీతో ఎక్కడికీరాను. వాళ్ళ అన్న పూర్తా నేనూ నడతాము. ఆ సమానం ఓదానికోటి చూపడమేగాని. పాపం- అనులెందుకు రమ్మవారి అంత యిష్టంలేకపోతే నన్ను" అని అంది గమ్మత్తుగా మొగం పెట్టి.

ప్రాతః పక్కిపాటలు

శ్రీమతి యన్. వి. సరళా దేవిగారు

సారస్వ మొలికినది శూర్పణఖమనసు
రామునిరూపాన్ని తానువలచినది
రామునిలోనున్న లావణ్యరసము
అన్యపిపాసింప నలవియగునొక్కో?

౨

శూర్పణఖ యెన్న గా చుప్పనాతియే
రామునిసీతను ఎడబాపజూచె
అంతమాత్రమేకాదు తనదుపుట్టింట
ఆరనికార్చిచ్చు దరికొల్పుకొనియె?

౩

మంధర యెంతటి మహితోపకార
శీలినీయానోకో తెలిసిచూడంగ
ఆమెతంబ్రాంగంబు లేకయేయున్న
లోకాలుచాయునే రావణబాధ?

౪

మంధరాదాసి తా పాపిషమతియె
సర్వగుణాకరు శ్రీరామచంద్రు
వనవాసకారణభూతయై మెలగి
నలుగురినోభ్యలో నానుచునుండు
తిట్లను తినుచుండు నేటికింగూడ?

౫

పూతపాన్నిధ్యంబు పూరించుఫలము
గాఢేయవసిష్టములు తమలోన
శ్రీరామమూర్తికి విజ్ఞానమిచ్చి
ఆత్మవిరోధంబు పాపికోన్నారు?

౬

గొప్పవారల పాదరజమైనగాని
ఎంతెసివనులయిన నిట్టకావించు
శ్రీరామచంద్రుని దివ్యపాదంబు
రాతినాతిగజేసె ఎంతచిత్రంబో?

ప్రతిభాని

బొద్దు బాపి రాజగారు

మానవుని చిలిమందుచున్నది; ఆరుచున్నది. కాని హృదయబావల, ద్వేషానలములు బ్రట్టినమొదలు వృద్ధిపొందుచునేయుండును.

తార విధవరాలైన నాకు బంధువులందఱును విచారించుచున్నారు. అన్నగారి మరణమున కేప్పుడు ఎత్తిపోతున్నామని “ఒదినా! ఎవరి పాపమెవరనుభవించుదు?” అన్న మఱిది మాటలు ఏళ్ళులసందడిలో చెవులు నిక్కబెట్టి ఆసన్నవై ధవ్యమున ననయుచున్న తార విన్నది.

తార ధనికురాలు. వైధవ్య మీకారణమున దూరమునందుండియే భయపడిపోవుచున్నది. దాని పూర్ణానుభవము తారకెన్నఁడును రుచిచూపలేదు. పాపము! మఱిది రాముడు తనతనయ శ్యామతో ఎట్లా కష్టపడినములు గడుపుచున్నాడు. వరశుల్కము లభింపదను నిరాశవలన పెండ్లి చేసుకొనుట కెవ్వరు నాయత్తవడలేదు. శ్యామకు పదునాలుగేండ్లు దాటినవి. ఎంత ప్రయత్నించినను రాము డామెకు పెండ్లి చేయలేకపోయెను. తుదకు కాలము చేసెను.

శ్యామ నిస్సహాయ; ఏకాకి అయినది. జీవితమంతయు కైదులోనున్నట్లు గడుపుచున్నదామె ఒంటరిగా. గంగానది ఒడ్డున ఉన్న తమతోటలో నివసించుచున్నది. కాపురమున్నది.

రాత్రులందు తోడుగా నొకవృద్ధురాలామెవద్ద పరుండును. పేరు ‘మన్నీ’. శ్యామ ఆమెను ‘దాదీ’ అని పిలుచును. ఎచ్చలనుండి ఏవిధముగా తెచ్చి తన యన్నపానములకు లోటులేకుండ చేయుచున్నదో వృద్ధురాలెఱుగదు. నెమ్మది నెమ్మదిగా దారిద్ర్యమునకు మిగిలిన చిహ్నములన్నియు విక్రయించబడి శ్యామగర్భగోళములో ప్రవేశించినవి.

ప్రస్తుతము మామిడితోట వేలం అగుటకు సిద్ధముగానున్నది.

*

*

గంగానదికి తలశరీరమును కడుషముచేయుటకు బాలాతపము ఇంకను అనమర్యాదమున్నను ననకీసలయములను తిథుకు లీనించినది. వసంతుని శుభాగమనముహూర్తమున కోకిలగాయకుని ‘కుహూ’ మంగళరావములు చెలరేగినవి. మామిడిపిండెల గుత్తులు తలలూపినవి. ఆమ్రవనమున వసంతముకులక్ష్మి; శ్యామ కోమలశరీరమున యౌవనలక్ష్మి తాండవించినది.

శ్యామ ద్వారమువద్ద నిలువబడి సోపానములదిగువ సంవత్సరాదిపర్వమునకు స్నానము చేయుచున్నవారిని సూచించుచున్నది. సమీపించినకొలది మెల్లెక్కుచు జననమూహము స్పష్టముగా కన్పడుచున్నది.

మన్నీ పచ్చుచునే చేయిపట్టుకొని—“పదవమ్మా! మనముకూడ స్నానముజేసి వద్దాము.” అన్నది.

“నాను, దాదీ! జ్వరమువచ్చునట్లుగా నేను శరీరము బద్దలగుచున్నది.” అన్న శ్యామ.

మన్నీ నిర్ణమించినది.

తార స్నానముజేసి దాసితోగూడ మెట్లుపై కెక్కినది. శ్యామతోటప్రక్కనుండియే పోవలసివచ్చుచున్నది. అచ్చట ఎవ్వరును లేకుండుటచూచి సంతృప్తితో ఊపిరితీసినది తార. మావిసిందెలతో వ్రేలాడుచున్న కొమ్మకు నామెశరన్న తగులుకొన్నది. కొమ్మ త్రోవ మీదికి వంగియున్నది. తార చూచినది, ఎవ్వరునులేరు. చేయెత్తి కొన్నిసిందెలను కోసుకొన్నది. “పిన్నీ! ఇంకాకోసుకో. రేపటి కిదివేలం అయిపోతది” అన్నారు వెంటనే ఎవ్వరో.

అన్ని బాణములవంటి తారనేత్రములు ఎవరినో దహించివేయుటకు తెరచుకొన్నవి. తిరిగి ఆమెహృదయమున చాలరోజులనాటి యామాట ప్రతిధ్వనించినది. “ఎవరి సాపము ఎవరనుభవించుదు.” తార జలదరించినది. రామునికూతురై తిరిపిడిచినట్లామెగ్రహించినది. పెదవి నొక్కుకొనుచు వెళ్లిపోయినది.

*

*

*

నూతైదు—ఒకటోసారి.

నూతైదు—రెండోసారి.

నూతైదురూపాయలు—మూడోసారి.

చెప్పటం అయినది. “నాలుగోవంతు రూపాయలు ఎవరు జమకట్టుతారు?” అన్నాడు అమీనా.

“నాలుగోవంతుకాదు. పూరాగా తీసుకోండి. తారవేరరశీదువ్రాయండి” అన్నాడు బలిష్ఠుడగు యువకుడొకడు. రూపాయలుదగ్గర పెట్టబడినవి. రశీదు యివ్వబడినది. శ్యామ నిశ్శబ్దముగా మావెట్టుక్రింద కూర్చున్నది. ఆమెకేమియు వివరబడుటలేదు. డప్పు సవ్వడితో కేవలము “ఒకటి, రెండు, మూడు” యొక్క ప్రతిధ్వనిమాత్రమే చెవులలో మ్రోగుచున్నది. “పద, మంచివస్తేంది. తార అనాధబాలికాశరణాలయము కట్టించియుంచినది. నూతైదుకు కొన్ని మూడేకరాలతోట; గంగబడ్డనడన్న ఇల్లుకాదు” అన్నాడొక పెద్దమనిషి.

“శరణాలయ మెక్కనున్నదో భగవంతునికెఱుక?” అన్నది వృద్ధురాలుమన్నీ. శ్యామ నిశ్శబ్దముగా వినుచున్నది. సంజప్రార్థన వ్రాలినది. ఆతోటలో కాపురమున్న పక్షి వర్ణములు కలరవములతో గూండ్లకు మరలినవి. కాని శ్యామకదలలేదు. తనకుకూడ ఇల్లున్న విషయ మామె మఱచిపోయినది.

*

*

*

మనలిదానితోకూడ అమీనానాపాటువచ్చి నిలవబడినాడు. అమీనా యొక సుందరుడని చెప్పదగిన యువకుడు. పస్త్రీయైనను తప్పక తన్నొకసారి తలయెత్తిచూచి ఓసనని యలెని నహబవిశ్వసము. దారిద్రము శ్యామసౌందర్యమును అడ్డగించెను కాని యావనమును దావలేకపోయెను. కుమారయావనము క్రీడావిహ్వలమైయుండెను. — “మన్నీ! అడుగుము. నేను రూపాయలిచ్చెదను. ఇంకను ఒకనెల గడువున్నది. రూపాయ లివ్వటంవలన ఏలం ఆగిపోతుంది” అన్నాడు అమీనా. శ్యామ అతని వైపాకసారి తీవ్రముగా చూచినది. విగ్రహపుష్టిగల యమీనా ఆయనాధబాలికాదృష్టి సహింపలేక నెమ్మదిగా జూరినాడు. వర్షాంధస్సిక్తమగుకాష్ మామెనయనములలో జ్వలించుట మన్నీ చూచినది. అచ్చటనుండి ఇంటికేవేళమని చెప్పుటకు ఆమెకు సాహసము జాలకపోయెను. కొంచెముసేపుండి ఆమెయే వచ్చును లేకున్న అప్పుడే వెంట పట్టుకొని తీసుకొని వెళ్లవచ్చునని మన్నీ తలపోసినది. తిరిగి ఆమెవచ్చినప్పుడు నిశేధాంధతమనమున నెంత యన్వేషించినను శ్యామకన్నట్టలేదు.

*

*

*

తారకు ఉత్తరాధికారిగా వచ్చినవాడు ఆమె సహోదరపుత్రుడు ప్రకాశము. ఆకస్మికముగా నైశ్వర్యమబ్బుటచే తరుచు ఎట్లుగా తయారగుదురో అట్లేఅయి ప్రకాశము తనలో తాను నిలువజాలకపోయెను. అత డావల్లెటూరును మొదటితరగతి బస్ గాడేసి కూర్చున్నాడు. పూర్వము తారయున్న యింటవద్దనుండి శ్యామతోటవరకు క్రోసెడు దూరము బాగుగా తయారుగావించెను. ప్రాతకొంపవీకింది బంగళానిర్మించెను. ఉద్యానవనములో పంథలు; లతాతోరణములు వెలసినవి. ఇదియే ప్రకాశబాబు కూర్చుండుతావు. నౌకరు లిందుచే దీనిని ‘ఛావనీ’ అందురు.

ఆపాథమానము. ఉదయమునుండియు చాల ఉబ్బగానున్నది. కూర్చుగాలివలన మేఘ మండలము స్థిరత్వముదాల్చినది. వర్షముకురియు నూచనలు ద్యోతకమగుచున్నవి. పక్షి వర్గములు అస్తవ్యస్తముగా సంచరించుచున్నవి. పిచ్చిదొకతె గంగారటమునుండి పైకెక్కుచుండెను. తనపాదవిన్యాసములను ఒకటి.రెండు.మూడు అని అస్పష్టస్వరముగ గొలుగుచు ఆకాశమునక చూచుచుండెను. తోటతెలుపులు తెరచియుండుటచే లోనప్రవేశించినది. మామిడిచెట్లక్రింద తిరుగుచు ఒకటి.రెండు.మూడు.అని లెక్కపెట్టుచుండెను.

తరంగమువలె ఒకగాలివినరు వినిరినది. ఏటవాలుగా నొకతంపరజల్లుచడినది. నాలుగైదు మావిపించెలు రాలినవి. పిచ్చిది కంగారుపడినది. మూటికంటె నెక్కుకు లెక్కపెట్టుట ఆమె ఎటుగదు. ఇటు తంపరులలెక్క, అటుమామిళ్ళు. చాలాగడిలిడి అయినది. ఒకమబ్బుతునక వర్షించుచు బయలుదేరినది. పిచ్చిది ఒక్కసారిగా స్వప్న రాల్చినది.

మయూరమొక కౌఖిపై గూర్చుండి వడ్డము నాలపించుచున్నది. ఆస్వరము పిచ్చిదానికి ఎరికడన్నట్లు గుర్తువచ్చినది. తిరిగి లెక్క-మొనలు-ఒకటి-రెండు-మూడు-ముగిసిన పదవ కొమ్మవైపుచూచినది, ముఖము వికసించినది. మరల-ఒకటి-రెండు-మూడు-ఈశేష్ లెక్కలో దిక్కిలి ఉల్లాసము; విస్మయము; హర్షము ముప్పిరిగొన్నవి. ఒకగుత్తికే పండియున్న మాడుమామిడిపండ్లను వృంతముతోకూడ త్రుంచినది. అవి ఊపుడు లెక్కనాగించినది. గిలకపండుతో ఆడుకొనువసిపాపవలె పిచ్చిదానితో ఆడుకొనుచున్నది.

తోటమాలి వచ్చినాడు. తిట్టినాడు. కొట్టుటకు చేయికూడవీతినాడు. ఉన్నాదిని తనయాటచాలించి నిశ్శబ్దముగా అతనివేపు నిర్మి మేడనయనములతో వీక్షించినది. అతడామెచెయ్యవట్టుకొని ప్రకాశబాటువడ్డకు తీసుకొనివెళ్ళినాడు.

ప్రకాశము యశ్మరోగపీడితుడై ప్రస్తుతము నిరంతరమిచ్చటనే యుండువాడు. లేలగడదిండ్ల సహాయమునకూర్చుండి 'వీకదానా'లో కఫరక్తముల సుమియుచుండువాడు. శల్యావశిష్టముగు శరీరమంతయు కృశీభూతమైనది. ముఖలింబమున దీర్ఘనాళిక, విశాలనేత్రములు తామున్నట్లు మొరపెట్టుకొని నిరూపించుకొనుచుండెను. పిచ్చిదానినివట్టుకొని మాలీఅతనివడ్డకు వచ్చెను.

విలాసుడగు ప్రకాశముచూచినాడు. పిచ్చిదానియావనసుగ్రంథమింకను ఆమెను అనుసరించుచునేయుండెను. కాముకుడగు ప్రకాశమునకు వేదాతనిరోగముపై శ్రోధమువచ్చినది. వచ్చుటలో పూర్ణముగావచ్చినది. అతడాకోపమునకాచుకొని పిచ్చిదానినైపు సాగినాడు. తోటమాలి బండబూతుల జంఘామారుతము ఆమెనెనురుకొన్నట్లు చేతిలోని మామిడిపండ్లుచూచి గ్రహించినాడు.

పిచ్చిది“ఇదిఎవరి సాపఫలము? ఏవెటుగుదువా? దీని నెవ్వరనుభవించుదురు? చెప్పు-ఒకటి-రెండు-మూడు”అన్నది.

“దొంగతనమును పిచ్చితనముతో కప్పిపుచ్చుటకు చూచుచున్నవు. నీవుకోరినవి కావలసినన్ని దొరుకును. దొంగతనముచేయనేల?” అన్నాడు.

ఒక్కసారిగా పిచ్చిదానిప్రలాపము రక్తాంబరముధరించి నయనకోశములలో తాండవించినది. మామిడిపండ్లగుత్తితో శ్చయజర్జరమగు ప్రకాశునిహృదయముపై బలము కొలదికొట్టుచు లెక్క పెట్టినది-ఒకటి-రెండు-మూడు-ప్రకాశము లేలగడదిండ్లపై బడి సునయముతో నూరుకున్నాడు. పిచ్చిదినవ్రుచు అశ్చయగణనము సాగించినది-ఒకటి-రెండు-మూడు-దానిప్రతిధ్వని తోటలో ముఖరితమైనది.

—అనువాదము.

కనిపించిన తల్లిగారి, లేకపోతే అన్ని పాక్షికా పెండ్లిచేసికొన్న అనుభూతులైన భార్య గానీ ఎవరో ఒకరైతే నా దురింపకపోతే అతనిచేరిం నుఖ బాహ్యమైంది. ఒకగృహం దుఃఖమయంగా వుండటానికిగానీ, ఆనందదీపం వెలుగుతూ ప్రకాశిస్తుంటున్న గానీ కారణభూతురాలైంది స్త్రీ. అందుచేత అనేక మంది స్త్రీలవ్యాధయాల విద్యాగంధముచేత మూఢ త్యము వశించి ప్రసక్తమకావాలి.

“అమ్మా! అమ్మా!” అని పిలుస్తూ బతుట ఎల్ల పెండలో నిల్చుని తలుపుతట్టుకున్నాడు కృష్ణమూర్తి పగలు పడకొండగంటలవేళ. గడచిన రెండుమూడు రోజులనుంచీ ఒకపేధారగా వర్షపాతమాటచేత గాబోలు అనాడు తీక్షణంగావున్నాడు సూర్యుడు.

ఉద్యోగాలుదొరక్క ‘రైలైందిమంటు’ అనే మాటకు తీర్తిప్రబలిపోయిన ఈరోజుల్లో ‘ఇల్లు ఎలా గడవలూ?’ అనే శాసనపురో కృంగిపోయే విద్యాధి కులలో కృష్ణమూర్తి ఒకడు. వచ్చేరాబడి సున్నా. బీదసంసారం. అక్కాడితేనేగాని ప్రేమలాడవు. వీంచేస్తాడు? ఏకానికంతల్లోనైనాసరే నాలుగు రాళ్ళు దొడకతవీఅంటే పోవడానికి సంసిద్ధుడై వున్నాడు. ‘అత్తాకోడళ్ళ కాఫీహోటలువున్నదా?’ పికార్లుపోవడానికి బీదిలాంటిదేమన్నావుందా? నాటకసమాచారం, నినీమాలు వున్నాయా?’ అని అడగడా లి. యే. చాలాకోడలు తిరిగి తిరిగి ఉద్యోగదొరక్క చివరకు గుంటూరులో నాలుగు పైగేటు ట్యూబువెల్లుతూ కాలంగడపుకున్నాడు. ఒకపాతిక రూపాయలు గెట్టుకున్నాయి. “ఏదో కొంతనయం” అనుకున్నాడు. నాలుగుపాళ్లు తల్లిగా తలుపు తెరువబ ంది. లోపలికి అడుగువేశాడు కృష్ణమూర్తి. ఆవ్వు చేతలుపుతినే తలవంచుకొని వంటయింట్లోకి వెళ్ళిపో తున్నది అతనిభార్య. చివరకుంది అతనికి కనుపిస్తు

న్నది అపొడుగ తీసంచినద, సామ్యులులేకుండా పొందర్యం గ్రమ్మదున్న ఆమెదా. నిట్టూర్పువిడి చాడు కృష్ణమూర్తి. “ఆమె చాలాఅందగత్తె. ఎవ ప్రేమసహితంగాని ఆపొందర్యమంతా రసహీనంగా వుండి” అనుకున్నాడు.

తలుపుమూల చెప్పులుబిడిది అక్కడ మలకమం వం - బాల్చుకుని కూర్చున్నాడు. ఎక్కడోఉన్న చివర ట్యూబువెల్లుతెచ్చుకుని వచ్చేసరికి చాలాఅలసిపో యాడు. ఒక్కసారి చెమటపట్టింది. కళ్ళు తేలిపోతు న్నై. నిరసపడ్డాడు.

పర్యావరణ ఏవోపనులుదూచుకుంటున్నది వంట యింట్లో. భర్త ఎంతఅలసిపోయాడో గమనించ డానికి అతనివేడిచిరవరకూడాజేలేడు. ఏవోవచ్చాడు, కూర్చున్నాడనుకుంది.

కాని కృష్ణమూర్తి కవివ్యావహుంమాత్రం ఆకాట పడుతున్నది దీనికి. ఆమె కటాక్షవీక్ష్యాలపరారణలో చెమటూర్పుకో తలస్తాడు. ఆమె చివరవైపు వెన్నెట్లో విశ్రాంతికోరుకుంటాడు. తనచేరింతలో అవి తనకు అలభ్యమని తెలుసు. కాని కోరుకోదంమాత్రం మాని వేయడు.

కట్టుకున్న ధోవతిచెంకుతో నుదుటివీరద చెమట యిక్కలు తుడుదుకున్నాడు. అక్కడే ఎవరగోడ కానుకుని కూర్చున్నది అతనితల్లి. కాస్తేపు విశ్చలం గా వున్నదింట్లో. ఎవ్వరూమాట్లాడలేదు. చివరకు కృష్ణమూర్తి “వంటైందా? మళ్ళీ ట్యూబువెల్లు పోవాలి” అన్నాడు.

అతనితల్లి అందుకున్నది: “ఈపాటికప్పుడే ఎల్లా గొతుంది, బాబూ! వంట. వీరెళ్లం నుట్టులలో న్నా నాలుచేసి, రలడుద్ది, మీర సింగారించుకుని వంట యింట్లో అడుగుపెట్టేసరికి వదిలంటుపోతున్నది.”

దీనికి పర్యావరణ సూచకుండా? “పోనీ, మీరే మడికట్టుకోపోయారు” అని ఒకనమిధ రగిలించింది.

“ఏమిటి, లోకటానంది నోచుకున్నావు. అయితే, నిన్ను నీమొగుళ్ళే మాన్పలేట్టి ఎల్లకాలం చేసిపెట్టుకుంటాననుకున్నావా? పొగవు పిల్లా! ఆనే హులు.”

“ఇతే మీ ఆత్మహులు కట్టిపెట్టండి.”

“అదీ! అలాగమాటకు మాటానప్పుకొన్నట్లంటాగా? తప్పించిందిలే మీ ఆత్మ. ఇంకేం, బాగా గడిచిపోయావు. ఇలాగేలే చక్కగానే సంసారం చేస్తావు.”

“నీవో, మా ఆత్మమహాదా సంసారానికి తెచ్చాను!”

కృష్ణారావుకు చిరాకమయింది. ఏమిటి అసంభవపువాదవంతా లేకపోలే. చింటున్నాడు. వాళ్ళ వాగ్ధోరణి అవదానికి శక్తిలేదనికే. చదువుకున్నావే కాని ఇల్లాంటివ్యవహారాల్లో అనుభవంతే టికగాడికే.

ఏవరిని ఏమంటాడు! విడుపుమంటే, పాముకు కోపం; కరువుమంటే కన్నుకుకోపం. కాస్తత్తులే మందలిచి ఆమె ఆసేమాట తప్పే నానదవచ్చు. కాని భార్యను చదివిన ఆమెచేత ఒకటిపడ్డా మానవోని. ఐనా కృష్ణమూర్తి భార్యచేకవిరాడు, “నోయ మూనుకో, పిసి, ఆతిగా వాగక” అంటూ.

దీనికి ముసలావిడజవాచిచ్చింది. “రాన్నిందుకు కోపంచేస్తావు. నాయనా! నన్నీకోపంచేయి. నేనే మీయిద్దరిమధ్యా కనిలాగా తగులుకున్నాను. ఈ కాలంలో కోడళ్ళుకచ్చేలోగా ఆత్మలు ఏనూయూ, గోయో చూచుకుంటే సుఖం. లేకపోలే—”

“ఎందుకమ్మ ఆలావువన్యానమిస్తావు. ఏమిన్నా ను నిన్ను!”

“నేనేమిస్తాను, నాయనా! వ్రవవ్యాసాలూ. నా నంటిమీది పొమ్మలన్నీ ఆమ్మే పిచి. నాకా చెప్పించాను నీకు. వ్రవవ్యాసాలిస్తే నీవీవ్వాలి. లేకపోలే టక్కుటమాన్లన్నీ నేర్చిన నీభార్యఇవ్వాలి. నాడేమిటి, కాటికెళ్ళు చాచివున్నాను.”

“నన్నేమీ అనలేదమ్మ! నేను.”

“ఇంకా ఏమవాలి. అన్నీ నీభార్యచేతనే అనిపిస్తున్నావు. నాట్రకుకలావంది. ఎందుకు! నాదారి నేను చెప్పిపోతాను ఏకాకో, రామేశ్వరమా. పెల్లంరాగానే తల్లిమండ దివమైపోతుంది. నీ కేకాదు. లోకం తరచాయే అంత.” కన్నీళ్ళు పెట్టుకుంది ఆవిడ.

ఇంత గండరగోళం బనిగింతర్వాత ఏమిసాస్తుంది తిండి; నాలుగుమెరుకులుకోరికే బయటపడ్డాడు కృష్ణమూర్తి.

ఇల్లాంటివాటకాలు కృష్ణమూర్తియింట్లో క్రొత్తకాదు. లోకటానంది వాలుగ్గుడుబతుకుతాంటే, పెద్దది ఎలాగైనా ఆత్మగాదు, ఏమైనా అంటే పద్మావతి దోయకుంటే తప్పేయింది? ఆలాత్రాయకోటం ఆపిల్ల స్వభావంకాదు. మాటంటే ఆధిమానంకాస్తీ, మాటకు మాట మళ్ళీ గిరాటు చేయవలసిందే. చిన్నప్పుడు మరీ గయ్యాళిగంపగానండేది. కోపంపై తల్లిని రక్తి పెట్టింది. ఆత్మగానితో ఇంకా అంతవాకా రాలేదు. మాటల్లో నేవుంది వ్యవహారం.

ఇంట్లో యింత అల్లకల్లోలంగావుండటమే కృష్ణమూర్తి మనస్సుకు చాలకష్టంగావున్నది. అందుమూలకంగా ఆతనివుత్సాహం తూర్తిగా నశించింది. చదువుకునేకోలాల్లో తన భావితీవరంగునీంది ఎలాటి హర్మ్యలు నిర్మించుకున్నాడో అన్నీ పాతాళానికి మాలిపోయినై. రవహీనమైన కట్టెట తనకేరీరం, తన దుట్టు అంధకారమేట. దుఃఖనయద్రంలో ఏకాకిట తాను. ఏమిదగితాలు వ్రాసుకోటం పొగించాడు.

2

“ఏమండీ! లేపో ఎల్లంజో మానాన్నవసాట్ట. మాకడగొట్టుతమ్ముడి అన్నప్రాళనట; తీమకవెల్లనని తుత్తరం వ్రాశాడు, వెల్లడు.”

“ఏం చెప్పకపోలే అన్నప్రాళనమాత్రానికి.”

“వెల్లాలి. ఉడుగోతప్పించెలాగా మా రెండో తమ్ముడితర్వాత ఏనిమిదేండ్లకు తుట్టుకోచ్చాడు. మళ్ళీ చిక్కమాయ చాచిరావాలి.”

“మాడటానికైలే మరోసారి పోవచ్చులే.”

“మీరేం, చడిచావంటారు ఎన్నాళ్ళయినా ఇక్కడ ఈచెరలో?”

“ఏం చెరవచ్చింది నీకు?”

“మీరేం తెలుస్తుంది. నోజల్లా పూర్వీమంచారం చేసినవారే. ఇంట్లో మీ ఆమ్మ గారిలో చీవాట్లు పడుతుంటారే నేను.”

“ఏమో చెప్పింది. ఆమె మాటలకు నీవు సమాధానం చెప్పడం మానేస్తే తగాదా లేదుగా.”

“అమమన్నారా! అంతమాత్రం ఎదురుచెప్పడం చేతే కొంత అగ్రహం. తేకపోతే మనిషి అమాంకంగా మ్రింగివేస్తుంది.”

“పద్యా! చెప్పుకున్నాను; మీ మాటలకంగా నా ఆత్మకాంతి వశించింది. ముఖం లేదు.”

“శేమమాత్రం ఏం ముఖపడుతున్నాను? ఒక చీరా! ఒక సామాన్య! దేనికి నోచుకోలేదు. వైగా మీ ఆమ్మ గారిచావార్యాలూ, చూచారా? నిన్ను తెలుసువునని, పోరచాటున పువ్వులు కూడా పెట్టుకుని, తలుపు వద్ద నిలుచుంటే, అంటుందికదా! నోచుకోకుండా మార్లు తలచుకుంటుంటే ఇచ్చామా. ఆ అంటు ఎవరు తోడుతారమమన్నావు—చూచి సహించలేని తపనకావోతే ఏమిటా మాట!”

“.....”

“అసలు నా జన్మలో ఎప్పుడూ అంటుకోమి అంటు గను. ఒక్కచీరే చేయరానిదే, అన్నీ వాకే పుర్రాయిస్తుంది. వైగా చివరకు ఆత్మపాలూ, చీరట్లూను. ప్రాద్దున్నీ రావినగ్గర బట్టలన్నీ చదునులు పడేలాగువునీ, వునీ శేమవస్తే నామకుర్తంగా నోడకానుకుని, కూర్చుని, వెంటబోతునుని పుర్రాయిస్తుంది. రానే చేయకూడదూ అపని నాకోసం నిలకవుండకపోతే, అన్నిటికీ నేనే చావాలా?”

“.....”

“మాట్లాడలేం. ఇంకేమీ నేను మీ భార్యలా కనుపించడంలేదు. కూర్చోనిలా ఉన్నాను. మెన్ను మీ చెల్లెండోయిన రెండు నెలలూ నువ్వు. ‘మంచి

నీళ్లు తీసికొనిరా. దొడ్డికిపోవాల నీళ్లు తెచ్చిపెట్టు’— అన్నీ పుర్రాయింపులు; ఎవరున్నారనో వీళ్లదానీ లిక్కడ.”

“పద్యా! చూటవడితే చెడిపోయి. నమ్మరా నైనా పోయిపోలేవు అదంతా? శేమలేమో నీకు నామీద?”

“మీరు వేదాంతం చెపుతారు. అసలు మీలో వజరు లేకపోవడంలే అందరిచేతా నాకిమాటలు.”

భార్యయొక్క పునవ్యాపాల సమాధానం తోడ లేదు కృష్ణారావునకు. రి. ఏ. ప్యానైలే మాత్రం ఆ తెలివితేటలు వస్తాయో? ఏకస్పీయరమీదో, మెల్లి నిగుటించో? లెక్కచేతే బాగాయి పాడు నిరాశూటంగా.

పద్యావతి కోరిక ఎక్కువైపోతున్నది. మనలా విడమీద తప్పిదారన్న బయటకు వస్తున్నది. ఇంట్లో అత్తకోడలిద్దరకూ, సహజంగా వాళ్లమనస్సులు మారిపోయి సహింపుకలగాలిగాని, తపనతో పడేసం పనిచేయదని కృష్ణమూర్తిలంపు.

ఇక ఇక్కడ నిలవకుండా చివారులేది ఉత్తరీయం పైవేసుకుని బయలుదేరాడు. “నమ్మని మానా న్నుకు వుత్తరం వ్రాయమన్నారా?” అన్న పద్యావతి ప్రశ్న ఆతడు వినుపిండుకోలేదు. తిన్నగా నల్ల చెరువుచాయపోయి ఒడ్డుమీద కూర్చున్నాడు.

సాయంసమయం. మెల్లి గానీస్తున్న పిల్ల గా లికి చిన్నచిన్న ఆటలు లేస్తున్న చెరువులో. అప్పుడప్పుడు నీటిపైకి తేలుతున్న చేపలకోసం రివ్వన పైనుంచి దిగుతున్న పిట్టలు. కృష్ణుడు ఊహాప్రపంచంలో చీగులాడుతున్నాడు.

“దానికి నామీద ప్రేమమన్నా. నాకలంపులన్నింటికీ ముగ్ధునిలా చే కలుగుతుండడం నాదుర్లదృష్టం. ఎన్నమా అనుకోలేదు నాకీవెరలో ఇట్టి మనశ్శైలికలకు పాటోతానని.

ప్రసహించుకొనామా అత్తకోడల్ల వాగ్వాదంతో మారుమ్రాగ కలసినేవా? కొడుకుమీద

తల్లి, భర్తమీద భార్యకూ ప్రేమ వ్రంధకుండా ఉంటుందా? ఉంటే ఎందుకు కలుగుతుంది ఈగృహ కల్లోలం.

పతికిపతికి సొందర్యరాశి అని పెండ్లి చేసుకున్నానుదాన్ని. మనసారా ప్రేమిస్తున్నాను. దుఖమే నాకు మిగిలింది. ప్రేమించే ఆత్మకు దుఖమే నా పరమాపద?

ఇంతకూ కారణం ఎక్కువసంపాదించలేని వాతన మర్థత అనుకుంటా. చితే భవిష్యు ఇంట్లోనే వా ఈకల్లోలాలు. అదీకాక ద్రవ్యానికి మఖానికి సంబంధమేమింది?—కారణంలేదు. తన పెద్దరికం, 'అథాప్రీ' చూపించాలని అడుగుతున్న తప్పులు ఏరి చీవాట్లు పెట్టుతుంది ఆర్తగారు కోడల్ని. కోడలు మొదటకోంత సహించి పూనుకున్నా చివరకు ఎదురు తిరిగి నీరుతుంది. వాళ్లచైతం సహజం—ఎలుకాపిల్లలకూ, పిల్ల కుక్కలకూ మల్లే."

ఒక చెప్తవాడు తనవలలోపడ్డ ఒక చేపను దిసరి ఒడ్డుకునేవాడు. కృష్ణమూర్తివనిపావనడి అది గిలగిలా తన్నుకుంటున్నది. నిద్రలో కలగని లేచినవాడు లాగా పులికిపడి వాల్చుదిక్కులా చూచాడు ఒక సారి. మార్గదీంబం భూమిచాటుకు పోయింది. సాంధ్యరాగాలు మల్లులలో ప్రతిభలిస్తున్నది. కృష్ణమూర్తిలేచి ఇంటివైపు పొగించాడు ఆడుగులు.

అతని ఊహలు తెగలేదు. తలవంచుకుని ఆలోచిస్తూ వడుస్తున్నాడు. దీక్షల్లో ఏమిన్నీ కాఫీహోటా క్విలో గ్రామభోమపాటలైనా అతన్ని ఆకర్షించలేదు. అతను ఇంటికిచేరే సరికి బాగా చీకటిపడింది. అంతా అంధకారమే.

3

పద్మావతి పుట్టింటికిపోయి రెండు నెలలైనా లేదు. పోయి తీసికొనివచ్చామన్న పుర్రేకము కృష్ణమూర్తికిలేదు. ఆమెతండ్రివివా తీసుకవచ్చి దిగివెట్టి పోలేదు. ముసలాదివనూత్రం రోజూ కోడల్ని తీసుక రమ్మని పోరుతూనేవుంది. "ఉన్నవాళ్లూ ఇద్దరకూ పడనూ. ఇప్పుడు నాకే తీసికొనిరమ్మంటుందేమా?"

అనుకున్నాడు కృష్ణమూర్తి.

కృష్ణమూర్తిని ఆకర్షించేదేమో పద్మావతిదగ్గర కనుపించదు. చివరకు తల్లిపోయవల్లనే ఆర్తగారింటికి పోయాడు. గుడివాడతాలుకాఅభీమతా నుకూస్తూ ఆతనిమామగారు.

ఆల్లుడిమర్్యాద సక్రమంగానే జరిగింది. ఆర్తగారింటికివచ్చి మల్లీ పెంటనే పెళ్లదం చాసుండదని రెండు రోజులైనతర్వాత మూడోవామసాయంత్రం ఆరుగంటలటంటికి ప్రయాణమని చెప్పకూ భార్యవమాదా తీసుకవెళ్తావని పెళ్లచెట్టాడు.

అందుకు కృష్ణమూర్తిఆర్తగారు గొంతు నవరించుకుని ఊచవ్యాసం పొగించింది. వాళ్లయింట్లో వ్యక్తహారాన్ని అసలు ఆవిడే నవ్వుతూంటుంది. కచేరీలో చదివేసి ప్రతివెలా ఒకటోతానీయన తీతంరాళ్లు తెచ్చి తనచేతుల్లో పోనీటంతవరకే ఇంటాయన 'మ్యూజీ'. ఇక ప్రతివిషయంలో ఆమె ముందగున కేస్తుంది. భర్తమాట పొగనివ్వదు. ఆయనకేమిప్రపంచక జ్ఞానంలేదని ఆమెఉటా. అది తెలిసి ఆయన సాధ్యమైనంతవరకు మానముద్రలోనే వుంటాడు. ఆమె ఎంతచెప్పితే అంతా. మాల్సీమంటే మాల్సీటం. నిల్సీమంటే నిల్సీటం. గవర్న మెంటు వ్రక్సోగస్తుడైనా యింట్లో నాకరుమాట్రుడే.

పద్మావతిని తీసుకవెళ్తావని కృష్ణమూర్తిఅనగానే మామగారు మాట్లాడలేదు. ఆర్తగారే మొదలుపెట్టింది. "అల్లాయి! నీవు ఎక్కువగా చదువుకున్నావు. మాఅమ్మాయి నుఖమకుతుంది నీకిచ్చాము. ప్రేగుతీసి నీమెల్లో వేచామన్నమాట. ఇప్పుటికైనా నీతప్పేమీలేదు. కాని మోఅమ్మవగ్గిరమాత్ర మాఅమ్మాయి కాపురం చేయలేదు. అంతా నీకు తెలిసేవుంటుంది. అల్లాయమిద్దుగా పని, పొటాచెప్పకుండా పెంచుకున్న పిల్లకది. పదిహేనేండైనా పూర్తిగా నింకలేదు వానికి. అరళ్లుపడలేదు. మోఅమ్మకు విడిచి వేరే విాయిదదమావుంటే పిల్లను చంపటానికి మాఅభ్యంతరంలేదు. కావంటవా, ఇక్కడే మాతోవుండు,

ఈలోగా మిమామగారు నీ ప్రత్యేగినికీ ప్రయత్నిస్తుంటారు."

కృష్ణమూర్తికి కోపం వచ్చింది. తన తల్లిని విడిచి వేరే వుండాలా? అలా కాకపోతే వీల్చింట్లో అనాథలాగా వడివుండాలా? ఆసంభవము. ఆత్మగౌరవం లేనివాడా కృష్ణమూర్తి.

ఎంతో ఆవమానపడ్డట్లు సిగ్గుపడ్డాడు. కోపోద్రేకం కూడా కలిగింది. కాని ఆ గురువున్నాడు. ఎవరితోనూ ఎదిరించి పోట్లాడేశక్త లేదతనికి. పాపం, అనూయికత్వమైతివడు.

కంటనే అక్కడనుంచి రేచిపోయి ఒక గుట్టువులండి మాట్లాడితెచ్చాడు. బండివాడిచేత తన మాటకేను బండిలో పెట్టించాడు. తాను కూడా బండిలో ఎక్కుతూ విడరపాగి ఆత్మగౌరవంతో వేరుచూచాడు. పద్మావతి గుమ్మం దగ్గర నిల్చుని చూస్తున్నది. ఆరని వికారస్థితాల్లో ఒక భయంకరమైన తిరుగు వ్యక్తమగుచున్నది. పొడుగూ, పొట్టికాని బల్బుమైన ఆరని యావనాకారం ఆమె హృదయాంకితమై, అఘాయ ఆమె జీవితాంతం వరకూ మాసిపోలేదు.

జట్కాపిళిమాలవు దాటిపోయింది. గుట్టుముమెడకు కట్టిన గజ్జెలమ్రోమాత్రం విసికిస్తున్నది. పద్మావతి

కన్నీటికణము

ఘోరకష్టాల ననిశంబు గోరుకొందు
నమితముఃఖాల కేను యాహ్వనమిడుదు
శోకమే నాకు ముదమునుజూపగలదు
యేషుకొలదిని బొందెద నెంతోహాయి
కంట నొకకొన్ని బిందువు ల్లాచేసేని
రాలిపోవును హృదయభారంబుకొంత
నయనముల నీటిదుక్కలు నడచెనేని
శాంతిచేకూరు మిగుల నానాంతరమునకు
ప్రసన్నతెకలిమిచే నేనుమిగుల
కష్టమునగల్గునుఖమును గాంచినాడ
శోకముననున్న హాయిని జూచినాడ

గుమ్మందగ్గరే నిల్చున్నది. గజ్జెలచప్పుడు తగ్గింది. సన్నపడి సన్నపడి వినుపించలేదు. పద్మావతి హృదయంలో మాత్రం మారుమోసకూకేవున్న చాగజ్జెల మ్రోత. లోపలికిపోయింది చుట్టూ. చుగుగుడచింది. చీకటిపడింది. ఆకాశాన నక్షత్రాలు మొలచిన్నై. చుట్టూ హృదయంలో ఏదో భయంగావుంది. గుండె కొట్టుకుంటున్నది. కారణం ఆమెకే అవగాహనకాదు. ఆరాత్రిపడుల్లో తల్లికి పాయపడలేదు. భోజనంకూడా మానేసింది.

చది చదిచేమలోలలు గడచిన్నై. ఒకవాడు పద్మావతి తల్లితో గుంటూరుపోతానని చెప్పింది. ఆమె కోప్పడ్చింది. చుట్టూ చుట్టుపట్టింది. 'అలాగైతే చూస్తూ చూస్తూ బాచిలో చూకు' అంటూ వినుకున్నది తల్లి.

పద్మావతి గుంటూరు చేరేవరకీ, అక్కడ కృష్ణారావులేడు. పద్మావతి గుండెలు మరీ కొట్టుకుంటున్నవి. వణుకుతూ సంగతంతా ముసలా విడతతో చెప్పింది. ఇంటికీరాక కృష్ణుడు ఎక్కడనుపోయాడో? అలాగోదగ్గిదరూ ఒకరి చేతుల్లో ఒకరు వారి ఏదాచు.

కర్లపాలెం కృష్ణారావుగారు
నీకు వందనముమ్మ కన్నీటికణము!
అలబడియెలేనిసౌస్యంపులర్ధరాత్రి
వెక్కివెక్కి నే నేప్పుచు పొక్కుచుండ
బుజ్జగింపగవచ్చి తీవ్రజ్వాలె
నీబుణంబెట్లుదీర్తు కన్నీటిధార!
హృదయకుపారాసహస్తి యేమేమిగలవో?
అతినిపాదపరంపర లలముకొనెనో?
తీవ్రతామనముండెనో తెంపులేక?
సతత మానందనందోహవముమెగలదో
వివరముగతేల్చిచెప్పు వివేకమతివి
నీవెగా కెవ్వరమ్మ! కన్నీటికణము!

గొల్లపిల్ల కొండవల్లి గోపాలరావు హరిరామలింగ కామ్రేగార్లు

జలుగుందోలుదిగింపు లేనడములోసింగారముంగార వె
 ల్పలకుండ్రోసి స్వతంత్రమండగమనోల్లాసమ్ము లాలింపఁ జే
 తులఁగై సేసిన పూసగాజలవనల్ తూర్పెత్తు రంధ్రమ్ములం
 బాలుపా పిల్లనగ్రోవి నూదికొనెదూర్పుల్ మేనినూగింపగన్.
 ఆనుగకాయబుట్ట యెట్లపై కుడిమూపునవేల నెన్నడో
 గాని నియోగమండనివికాగపుదుడ్డును చంకనొప్ప నం
 ధ్యానవదుల్లికాశుభగమైన మొగమ్మున స్వేదలించునం
 తానముగ్రమ్మ నిన్నుగనినన్ ముదమయ్యెను గొల్లపిల్లరో!
 పాలునులిమ్యమఁగలిపి పాయసముంబచనమ్ము సేసి గో
 పాలకుమారపంక్తులకు నడ్డనసేసెడికేళి నీవు శం
 చాలతనోలె భాసితెదు బాల! యటోగద యానుపూర్విన
 చీల్చలల బుద్ధు లెప్పుడు విశిష్టవిధుల్ పఠరించుటబ్రమే!
 నీమురళీనినాదమటనిద్యయనంగవిలోలలోకనో
 ద్దామకిరాతమాననగతస్ఫుటవాంఛల వమ్మునేసి హిం
 సామలినాఘరాశికెడనల్పేడి వారలనెంత పున్నెమో
 యీమహాసీయసంజ నెపుడెట్లులునేర్పితి జీవకోటికిన్?
 పాణినికానలేని పరిభాషలు నీమురళీనినాదమం
 దానికగొన్నవమ్ము బరువైన యెడందకులోంగి లోాలు దూ
 రానఁబరించు లేగలఁదలంచి నినుంగని తోకలెత్తి యం
 బానినదమ్మునేసెడి భవచ్చరితమ్ము పునీతమెంతయున్.
 ఈమధుమాససంవదల కేకవిభోగినివీవ గోగుపూ
 ప్రామినకొప్పు క్రొంజలుగుపైటపయిన్ పగమోరగిల్లి శం
 పామిలితాంబుదమ్ముగతి భాసురమై మిఱుమిట్లుగొల్పె నీ
 నేమములో జనించినవి నిర్మలగాథలు వద్యమాపముల్.
 తల్లులఁదిల్లలంగలుపుదానపు నీమధురంపుదృక్కులన్
 చల్లనివైన యీవవనచారిమపీచులుసీచి నామదిన్
 పెల్లుగఁబొంగకేసి తెగఁబెట్టి వినూత్ని పథాంతరమ్ములం
 దెల్లఁజరింపఁజేసెడిగడో లతకూనరో; గొల్లపిల్లరో!
 ఆమాగాగుపుపెల్లదాటినవి నీయాలు అమ్మరో! చూడుమా!
 పైమార్గమ్ము లగమ్ముముల్గద మరల్పంబాలు నీగానపం
 జ్ఞామాధుర్యము గ్రోల నాచెవుల కాజ్ఞాపించుమిగొక్కమా

రోమందాక్షునటి! త్వడిప్పితము నేడో రేపు సిద్ధించెను.
ఈమలుసంజ నీకు ననుగేయని యీ పెరురప్పరించి ను
క్రిమతి యాంధ్రలక్ష్మి దయసేసిన స్వాగతపత్రికన్ ద్విత
స్తోమము పాడెడిన్ చెవులతోడగు వియ్యముగాగ గొల్లపి
ల్లా! మరలింపు మాలగములక నిజమాత్మవచోనుబద్ధవై.

ది వ్యూహోధ

నగలులేవు నాకు నగుబాలలంచును
కుండఁబోకు మదిని కోమలాంగి!
యశమునిచ్చునట్టి యాభరణంబులు
కాంత! దలఁప నీకుఁ గలవుధరణి.
దేవుఁడిచ్చి దివ్యాభరణములు
దీప్తితోడి మిగులఁ దేజరిల్లు;
నరయఁగ నవి యెల్ల నమరు నీలోపల;
వేడ్కమీఱ వాని వెలఁది! వినుమః
శిరమునధరింపనీకును చిగురుఁబోడి
పావనంబయినది పతిభక్తిగలదు;
బానికీడువచ్చు నగలు ధరణిలేవు;
దానిధరియింప నీకీర్తి దనరు నతివ!
తరుణి! తెలియంగరాద శాంతంబనునగః
దాని నీముక్కుచిగురెన దాల్చునగును;
దానిధరియించువారి కిభాత్రియందు
సాటివారలులేరెందుఁ జాటిచూడ.
తెల్లపొడిదుద్దులు తెరవ! తెల్లఁబోవ.
నవని చెంపసరముకన్న సధికముయి
వెలయుఁ గర్ణభూషణమును వేడ్కమీఱః
నదియ నడువదేశశ్రవణంబ నుమ్మి
తమ్మలపుగంధమున్ మించి తనరియొప్పు-
కీర్తిగంధమునిచ్చును కీరవాణి!
సత్యభాషణమ్మనిదాని చాన! యంధ్రు;
దాని సేవించువారలు ధన్యతమలు.

కంటెబంగారుగొలునుల కన్నజగతి
నుండరంత నదీ నగ మదలి! దలఁప;
కాంత! ప్రేమతోదాల్చుమి హృగయమందు;
భూతదయయంధ్రు దీనిని బుణ్యమతులు.
వన్నెవన్నెగాజులు నీకు వన్నెఁదేవు,
దానమనియెడిదదియిచ్చు ధరణిఁగిరి;
హస్తభూషణంబినుమ్మి హంసగమన!
దానికరమొప్పగరమందుఁ దాల్చుదగదే
సింహపునడుముఁబోలు నీదిన్ని నడుము
నకు నలంకారమైయొప్పు ననుమువంది
సర్వగృహకృత్యముల్ సీవు నిర్వహింప;
దానిసతతమ్ముధరింపఁ దనరుఁగిరి.
కడియముల్ వెండివట్టల కంటె నెన్న
ఘనతరంబయి యొప్పెనుఁ గలువకంటి!
ధర్మపథవర్తనంబును దానియంధ్రు
దాని నీకాలిమంపుమి, ధన్యవగుదు.
తెరవ! యొక్కొక్కనగనెంచి తెల్లనేల?
నీవు నీమేనధరియింప నిలుపుతోడుగు
గల; దదియెల్లప్రి; దీక్షతో పొలఁతిదాని
నవవరతమునుధరియింప నగునుయశము.
ప్రకృతినీధము లవి యెల్ల వడఁతి! వినుమ,
విద్యచేతను మెఱిఁగించి వినయమొప్పు
దీక్షతో నీవుధరియింపు; దీప్తియలర
నతులసాభాగ్యముల్ నీకు నగునుభవిని.

౧

భాను యింటో పంటచేయించుండెను. ప్రజవాధులూ పుస్తకము చదువుచుండెను. క్యామ, మున్ను ఒకరితోనొకరు పోట్లాడుచుండిరి. “వాన్నా! వానిమ్మ తీసుకొన్నది. చూడు!” అన్నది క్యామ. “అమ్మ! నామి కామి క్యామ తీసింది” అన్నది మున్ను. ప్రజవాధు వినునడచి “భాను! పంటింటో అరుక్కుపోవడ మేనా, పిల్లల్ని చూడు” అనెను. “నాచేతిలో వదిలున్నది. మీరు వకమారు చదువుకట్టిపెట్టి పిల్లలను వోదార్చ గూడదూ! డేం! నాకేగ్యారంటీ అనుకున్నారా! అన్నది భాను. ప్రజవాధు మారుమాటాడలేదు. కోపము అణచుకొనలేక దిద్దనలేది పుస్తకముమూసివైచి కారేజీపొయ్యిలోనికి వెళ్లిపోయెను.

౨

ప్రజవాధునము, పాపంకాలము, ఆకాశము నిర్మలముగా నుండెను. గ్రంథాలలోకనముకంటె ప్రకృతాలలోకనమే ప్రజవాధునము ప్రీతిగానుండెను. కొంతసేపు అయిన వివిలాకాశము వీక్షించుచుండెను. కొంతకడవు బంగారుచాయదాల్చిన వృక్షములను చూచుచుండెను; తరువాత వికాలమైన మైదానముపై ఆలలా డుకొను బాటలను గాంచుచుండెను. అంతట అవచ్చికబయలుపై ఒకకాశితపుపొట్లము కనబడెను. వెంటనే ఆపొట్లము యేమైయుండునో చూడమని మనసులుట్టెను. తక్షణమే మనస్సాక్షి పొట్లము యేదైన నీకేమి? నీదికాదుగదా! అని సమర్థించెను. కాని మనసు మరల్యుకొనలేక లేచి, అచ్చటనుపోయి పొట్లము నుయెత్తి దానిలో నేనున్నదోయని వీక్షించెను. కన్నులు మెరసేటట్లు యెనిమిదిగిన్నీ కానులు! వెంటనే ఆకాశాధించెను. అయినను తెలివితెచ్చుకొని, ఆయ్యా! యిది పరులధనముగదా! యెవరుపోరపొట్లను జారవి డిదిలో దీనివిమనము దాచకూడదని అంతరార్థ బోధించెను. ఈపొట్లము మనము యిచ్చటవిడచిపోయిన ఎవరైనను తీసుకొని పోవుదురేమో! అందుచే దీనిని లాగ్ర క్షపరచి పోరీసుకాణాలో వచ్చుచెప్పిన బహుకా వామ్మదార్లకు అందనయ్యును అని నిశ్చయించెను. అగడియాయందు చీకటివడుటచే కాణావర్ణలేక ఉదయ మువెల్లుటకు నిశ్చయించెను. ఇంటికి దారిపట్టెను. ఇంటికిపోయినవిన్నట్లు భాను తన పెనిమిటిజేబులోని పొట్లమువిప్పి, యెనిమిది గిన్నీ కానులుచూచి సంప్రమముతో ఎవరిదండీ? అని ప్రశ్నించెను. ప్రజవాధు నాని అని ఆమెచేతిలోనిది అందుకొనెను.

భాను:—పోవ్వముమాని నిజముచెప్పండి.

ప్రజవాధు:—తోవలో పొట్లముతో దొరికినది.

భాను:—మీరు అబద్ధము చెప్పుచున్నారు. ఎక్కడదొరికేయి?

ప్రజవాధు:—నిజముగానే చెప్పుచున్నాను. పొయ్యిదగ్గర దొరికినది.

భాను:—నాతోడు! అని పెనిమిటిచేతిలో కానులులాగుకొనే ప్రయత్నముచేసెది.

ప్రజవాధు:—చేతిలోనిది లాగుకుంటావేని!

భాను:—యిచ్చేయండి. నాదగ్గరవుంచుకాను.

ప్రజవాధు:—కట్టిపెట్టు. పోరీసుకాణావర్ణపోయి వీటివిషయమై రిపోర్టుచేసి రాఖలు చేయించెను.

భాను:—(తెల్లబోయి) మనకు దొరికివధనమునకు రిపోర్టుయెందుకు?

ప్రజవాధు:—వాహ్వా! ఈయెనిమిదికానులకొరకు మర్యాద పొడుచేసుకో మనెదవా?

భామ:—సరే. అయితే ప్రార్థనచేసి, యారాత్రినేక మీరువల్లన, తిరిగి వచ్చేసికి చాలాబేటలువు కుంది. నేను వంటకావుండలేను.

ప్రజవాణ్:— మంచిది. ప్రార్థనచేస్తేదను. పొట్లము కాగితగా బ్రంకుపెట్టోకాదుము అనిలేది, భోజనము చేసి విక్రమించిరి.

భామ:—చేతులారా దొరికినధనము యెందుకు పనిలేస్తారు. నాకు యిచ్చేయండి. చాలాలోలాలాయి వాచిధి యను చేయించుకుంటామని మనసుఉన్నది.

ప్రజవాణ్:—నీమెడలో యెందుకొరకు నామెడలో పురికాడు వేసుకోమంటావా?

3

ఉదయముననే కాశీకాగి పోలీసుకాదాకుపోయే ప్రయత్నములో ప్రజవాణ్ బట్టలు వేసుకొనుచుండెను. అంతలో అతనిన్నేహితుడు, మున్సిగోరలార్ వచ్చి తన మంపారపుదిక్కులుచెప్పి మొదలుపెట్టెను. చివరకు తాను చాలాదబ్బు యిచ్చుందిలోఉన్నాననియు యేలాగైనా, రు 30-లు సర్దుబాటుచేయక తప్పదని దీవముగా ప్రార్థించెను. ప్రజవాణ్ భాగ్యవంతుడు కానప్పటికి స్వేచామకొరకు, దానికొరకు తను యిచ్చుందివడైనా పద్దతూవుండేవాడు. కాని నిర్మొగమాటముగా తను యిచ్చనని తనవిద్వలేదని చెప్పలేక పోయేవాడు. అంతట భామపద్దకువల్లి “నీపద్ద మువైయూపాయలువుంటే యియ్యాలెను. మున్సిగోరలార్ అడుగుచున్నాడు” అనెను.

భామ:—నాపద్ద రూపాయలులేవు.

ప్రజవాణ్:—వుంటాయి నిశ్చయంగా, గమ్మల్ చేస్తూయున్నావు.

భామ:—గమ్మలే అనుకోండి!

ప్రజవాణ్:—అయితే అతనికి యేమనిచెప్పిచుంటావు?

భామ:—యింట్లో రూపాయలులేవని చెప్పండి. మీచేతకాకుంటే వేరెవ్వరు.

ప్రజవాణ్:—చేతకాకపోవడమేమి? నేను చెప్పగలనుగాని నమ్మదు.

భామ:—నమ్మకపోలే పోనీయండి. మనకేంబాధ?

ప్రజవాణ్:—రాత్రీపగలు స్వేచామగావుంటూ అంత నిర్మొగమాటముగా వుండలేవు.

భామ:—సరే! మీకు యేలాగుతోచులే ఆలాగుచెయ్యండి. నాకు తెలియదు. నాదగ్గరలేదని చెప్పేను. లేవు.

ప్రజవాణ్ చాలాచిచారింది లేకనిచెప్పటకు సిగ్గుపడి తనమందుకుపెట్టెతీసి అందులోని కెండుగిన్నీలు యిచ్చి “రేపువల్లి నీవుతప్పకుండా యిచ్చివేయవలెను. లేనియడల నాఅలోగుడక్కను”అనెను.

గోరలార్ అది తెలులోవేసుకొని ‘ఎంతమాట! అవునరంగడలేవు. రేపు సాయంకాలము కచేరి మండివస్తూ రోవలో నీసొమ్ము నీకుయిచ్చివేస్తాను” అనిలేది తనయింటికి వెల్లిపోయెను.

4

ఆరోజు పన్నుకొరకు. ప్రజవాణ్ సాయంకాలము నిఘంటులుమొదలు విధివైపు కళ్లుకట్టుకొనెను. చేతిలోవున్న పుస్తకము చదువుటకుకూడా తీరికలేక ప్రతి 5-నిమిషములకు విధిలోనికివచ్చి పాగిస్తూయుండెను. అట్లాగాచూస్తూవుండగానే అరుకోట్టింది. నిమిషమెంది కాళ్లునొప్పియైతి కున్నానెచ్చుకొనివరండాలో గూర్చొని యెదుగుచూచుచుండెను. 7-గంటలు చివలుడెను. ఎక్కడా గోరలార్ వస్తారేను. కున్నెండి లేచి విధిలో గోడ్డుపైవచాయ మొదలుపెట్టెను. దూరమునుండి యెవరో గోరలార్ మొస్తరుగా బోపిపెట్టు

కొని వస్తాయంటే కొందరి ఆశపడి దగ్గరకు వచ్చినతర్వాత తెల్లలోయ వనకకు మరలిపోయెను. రాత్రి 2-గంటలవరకూ ఇట్లు వీక్షించెను. అంతట యింటిలోనికిపోయి మతిలేనివానివలె భోజనముచేసి దీర్ఘాలోచన మొనరించెట్టెను. బహుశా గోరేలూర్ పరమేశ్వర మూర్తకదాని ఇంటికి పోయియుండునని నిశ్చయించి వానియింటికిపోవుట బయలుదేరి అడుగులు లెక్కపెట్టుకొనుచు వీధిలోనుండి గోరేలూర్ యింటి వైపుచూచెను. ఒకవేళ గోరేలూర్ తననుచూచి యింతరాత్రివేళ సామ్యుకొరకవచ్చితి ననుకొనుకేమా అని మొగమాటముచడి పెనుకకు పరితడుగులువైచి తిరిగి తనలో ద్రవ్యములెచ్చుకొని, అయవను చూచుటకువచ్చి తినని సామ్యుకొరకకదని చెప్పవచ్చునని దృఢపరచుకొని మల్లీ గోరేలూర్ నువ్వులులోనికివల్లి మెల్లగా తొంగిచూచెను. గోరేలూర్ భోజనముచేసి తాంబూలము వేసుకొనుచుండెను; ఆయనభార్య తీరించూసవస్త్రా ఖర్చుఅయిపోయెగదా ప్రజాభాగ్ గారిసామ్యు యెట్లుతీర్చెదను అని ప్రశ్నించెను. ఇప్పుడేమి తొందర! రేపు కలవుపై పోవుచున్నాము. వచ్చేసరికి మూడునెలలు రమారమీ అగును. అప్పటిమాట చూచుకొనవచ్చును. అని జవాబుచెప్పెను. అమాటలు ప్రజాభాగవతు వ్యక్తపాటులవలె లగిలెను. ఎవరో ముఖముపై చెంచకాయ వేసినట్లు కళ్ళులోగోచునెను. పరంతానుండిదిగి నిరాశ, కోపము జాట్టుకొని యింటికి ధ్యానములేకుండా చేరుకొనెను.

౫

ప్రజాభాగవతు రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. ఒకప్పుడు గోరేలూర్ భూర్తతనమునకును, ఇంకొకప్పుడు తన అమాయకత్తమునకును కోపము లెచ్చుకొనుచుండెను. అహ! యేరీదలభాగవతమా కదా! ఈసామ్యునియమై వారు యెట్టియిబ్బంది పడుచున్నారో! ఆయినను దీనిగురించి యిప్పుడు కోపించినగాని విచారించినగాని లాభములేదు. భామమొదటి యివ్వకదనిపోవని. తీరింలో సామ్యు మిగల్పవలెనంటే ఖర్చులకు పనుముగా పరిపోవుమన్నది. ఏదైనా కణపతిశ్రమచేసి వొక్కమాసములో ఈసామ్యు పూర్తిచేయవలెను. కోర్టుకాగితములులెచ్చి రాత్రియిత్తమచేసి శోభాకిరూపాయి సంపాదించినను నెలనాటికి గోరేలూర్ కుయిచ్చిన సామ్యు పూర్తికాగలదు. అరి నిశ్చయించి పగులు తనమామూలుపనులు చూచుకొంటూ, రాత్రి పన్నెండుగంటిగంటవరకూ కాగితములు తర్జుమాచేయుచుండెను. భామ యీశ్రమచూచి సహించలేక "మీరు ఇంతగా కష్టపడిన మీశరీరమునకు బియ్యప్రవేశించును. చాలా బాధపడిపోతారు. మీకు సామ్యుఅకసరమై నయడల వానప్రస్థయేదైన తాకట్టువుంచి సామ్యుపద్ధతాటు చేసుకొనుడు. వ్యవహారముపట్ల మొగమాటపడకుడను. మీరు అప్పుడే నీరసించిపోయినారు అనిను. అప్పుయివ్వకదని భామచెప్పిననువినక గోరేలూర్ కుయిచ్చి తిరిగి భామవస్తువతాకట్టుంచుట ఆయనకు అవమానకరముగాతోచెను. అందుచే ఎట్టిశ్రమలైనతన పొందుటకు దృఢపరచుకొనెను. ఇట్లు 25-దినములు శ్రమచడి రు 25 లు సంపాదించెను. యింత 5-దినములలో సామ్యు పూర్తిచేయుదునగుదాయని సంతోషించుచుండెను. కాని తానొకటికలదిన దైవముకటికలచునన్నట్లు 20-వ దినము పాటుంకాలము యింటికిరాగానే చలితో ఉష్ణమునచ్చెను. రాత్రిభోజనము చేయలేనని భామతోచెప్పెను. మామూలుగా కాగితములు తర్జుమాచేయుటకు కూర్చొనెను కాని ఉష్ణతీవ్రము సహించలేక మంచముపై సాగిలబడెను. అప్పున్నను రెండుదినములవరకు పడలలేదు. వైద్యునకు కలుగుపెట్టెను. వైద్యుడు మందులుయిచ్చుచుండెను. ఇంట్లో డబ్బు వదలిపోవుచుండెను. కాని బియ్యవదలలేదు ఈమాదిరి 20-దినములు గడచేసరికి చాక్లరుగారి అల్లఅడ్డలక్రింద మందులఖర్చులక్రింద మారుమూపాటులు ఆయెను. ప్రజాభాగ్ మంచముపై దీనదృష్టులతో నీరసముగా పడియుండెను. భామకు యేమియుచారితోచలేదు. నిగులుచెందుచుండెను. అయ్యో! యేరీదలభగవదు మనయింట్లోనుంచుబట్టి వాల్లవునరు మనకు ఈవిధము

గాతరిలవాడుని భయపడుచుండెను. ఆనదంబునకు చైతన్యమునకు నిక్కచ్చియగుచో నగును. చివరకు దుర్గానుందిరమునకుపోయి ఆమెనుపూజించి తనభర్తకు నిమగ్నింపజేయుటకు శరణువేద నిశ్చయించెను. ఆదివ్రతము ఉదయముననే పెరిమిటి! మందుముచ్చి తనదిద్దలనిదగరి చెంటునిడుగొని దుర్గానుందిరమునకు జనెను. లోతుల జేరిని జాచుటతోడనే ఆమెను జగదభిమైన భయముజనించెను. కండ్లమూసుకొని నేతులురెండుతోడించి "తల్లీ! నా ఆచారాధము న్నమించి నా పెరిమిటి! నిమగ్నింపజేయుము" అని దీవముగా వెతుకొనెను.

అంతట "చరాాయధనము యిచ్చివేయుము నీకు నేమముచేసాను"నన్నట్లు ఆమెచెవులకు వివరించెను. అంతలో వేరొకస్త్రీవచ్చి విరాళతో శోకజేపతకల, చేదిమూర్తికి ఎదురుగా నిలువబడి రెండుచేతులుతోడించి దిగ్గరగా "తల్లీ! వాధనము యెవరైతే వాచియుందినాలో వారికి సర్వవాశనముగావించుము. నేను, నాపిల్లలు, ముఖముల మాడుచున్నాను" అని విలపించెను. ఆనలుగులు భామచెవులకు ములుకులవలె తగ్గిలెను. జేదిచెవు చూచేసరికి దీవ్రముగా "పరాాయధనము వారకుము. ఇచ్చివేయుము. లేనిచో నీకు సర్వవాశనము సంభవించును" అనుచున్నట్లు ప్రకటియించెను. భామలేది నిలువబడి ఆస్త్రీతో అమ్మా మీసామ్మ యెవరై నా తీసుకొన్నారా?

స్త్రీ :—ఆఁ. అభవమ్మా.

భామ :—యెన్నిచో జాలక్రిందట.

స్త్రీ :—రమారమి నెలవని పేరుతో జాలక్రిందట.

భామ :—యెన్నో రూపాయిలు?

స్త్రీ :—పూరా నూటయిరువై.

భామ :—యేలాగు పోయివని?

స్త్రీ :—యెక్కడనో పొట్టునుతో జారిపడిపోయెను. వాధర్త పట్టలములో సిఫాయిగా పనిజేసి వరలోక ప్రాప్తింజెందెను. యేడాదికి అరవైరూపాయిలు "పెన్షన్" మాకుకొరుకుచున్నది. తెండేళ్ల "పెన్షన్" ఎక్కువయి దొరికివని, అలానాలో గిన్నీకానును యెరిమియిచ్చిరి. అది పొట్టునుచుట్టి మెలమ పెట్టుకొంటిని. ఎవ్వరూ జాచనో తెలియదు.

భామ :—నీ పొట్టును నీకు దొరికిన వాకేమి యిచ్చెదవు?

స్త్రీ :—లాభయియ్యలేను. ఇరవై రూపాయిలు యిచ్చెదను.

భామ :—రూపాయిలు యేమి చేసుకొనెదను? అంతకంటె విలువైన వశ్యాలున్నాయి.

స్త్రీ :—వాణ్యపున్నంతకంటెము మీ పేరు పొగడుకొంటాను.

భామ :—వాధర్త జియ్యతోకున్నాను. ఆయనకు నిమగ్నరమగానుండుటకు ఆజీవ్యమిందును.

స్త్రీ :—ఆయనకు వాసామ్మ దొరికినరామేమి?

భామ :—పోఁ. ఆలోన మెదల మిజొరకు ఆయనవెదకుచునే యున్నాను.

ఆస్త్రీ చింతోడుచుతో కూర్చొని కొనురాసి, చేది "మాతా! ఈమెను, కాగ్గొన ప్రాప్తివేయుము" అని ప్రార్థించెను. అప్పుడు భామ జేదిచెవు చూచేసరికి కరుగదప్పిన్ "నీవు యింటికిరామ్మ. నీకు వుధనును" అనునట్లుతో చెను.

౬

ఒకనాటి సాయంకాలము ప్రజవాగు, ఆరెనిభార్య బాంకాపై పుచ్చువరిచురాలకు ఆస్త్రీ యింటికి ప్రయాణమైపోయిరి. పొమ్మ చూచాచరకు మెదలుక్రిందకు వాళ్లరక్షణలక్రిందకు వ్యయమైపోయెను, గోత

బాలుకుయిచ్చిన చెండుగిన్నీ కాసులసామ్య పూర్తిచేయుటకుతోచక విచారించుచుండెను. అది భామమూది తన కమ్మలబల ఆమ్మికి ఆసామ్య పూర్తిచేయుటకు ధర్మ ప్రోత్సహించెను. కమ్మలబలను విక్రయించి మొత్తము పూర్తికీసిరి. ఆపస్త్రు చేయించినవాడైనా ఆమె అంత సంతోషపడలేదు. ఎదిమిదిగిన్నీ కామ్య కులకమ్మ (అస్త్రీ)నయిచ్చికి నిలంబడునకు క్షమించుప్రార్థించిరి. ఆమెకుభయంబను మనస్సార్థిగా ఆశీర్వదించెను. శలవుగోని గృహకమ్మలులైరి. ప్రజవాగు యింటికిచేరి వాలుకున్నపై విక్రమించెను. ఇంతలో గోరేలూర తన స్నేహితుని చూచుటకువచ్చెను. ప్రజవాధ్ ఆడుననుచూచి మొగముత్రపుకొనెను. గోరేలూర:—సోదరా! మీశరీరములో ఎట్లున్నది?

ప్రజవాధ్:—ఇప్పుడు నింపాదిగాఉన్నది.

గోరేలూర:—నన్ను క్షమించు ప్రార్థన. మీసామ్య వాటను చేయుటకు ఇంతఅలక్యముచేసినందుకు మిక్కిలి వీగ్రహమనున్నాను. కారణము. ఆరోజునే యింటివద్దనుండి అర్జునుగారమ్మవమని వృత్తరమువచ్చినది. తమతోచెప్పుటకు మైములేకపోయినది. ఇప్పటివరకూ ఆదిమ్మలనుండి లేలలేకపోతిని. ఇదిగో తమ సామ్య తెచ్చితిని.

పైకాంతపదములు ప్రజవాగు కోపమువల్లార్చెను. చాలాజబ్బుపడ్డాననియు, ప్రస్తుతం తెరిపిగానున్నదనియు చెప్పెను. సాసామ్య విషయమై సద్దుకొనుటకు మీరు కష్టపడియూండవచ్చును. తమకు ఆనకాశములే నీనో ఇంకోకప్పుడు యియ్యవచ్చును అని స్నేహభాషించుచూపెను. గోరేలూర వందనములుచేసి శలవుతీసుకొనెను. రూపాయిలు పట్టుకొని లోనికిపోయి ప్రజవాధ్ భామతోచెప్పెను “గోరేలూర యిదిగో రూపాయలు యిచ్చివేయెను.”

భామ:—ఆరూపాయిలు మనవికావు. కులకమ్మది. పరాయధనము భావించుచువల్ల బుద్ధివచ్చినది.

ప్రజవాధ్:—కులకమ్మసామ్య పూర్తిగాకెల్లించితిమే!

భామ:—యిచ్చివేసేమాత్రము! ఇదిఆమె ఆశీర్వాదఫలితము.

ప్రజవాధ్:—అయితే నీకమ్మలబలమటయేమి!

భామ:—కమ్మలబల తెచ్చుటఅక్కరలేదు. దేవిపలుకులు కలకాలము చెవులలోనుండి పోయినది.

—ఆమవాదము.

పుత్ర పేమ

తాయి శేష గిరి రావు గారు

వీరు డొకడరునునికుమారునివలె నాలమొరించి రణసేమ సంతరించె అతనిదేహమునీక్షించి యతనిభార్య కడిదివగచేత కన్నీరు గార్పకుండె. ఆమెనీక్షించి చేదీయలంద రప్పు డేడ్వకుండిన నక్కాంత యీల్లుననుచు నామెనెట్లున నేమను నటులజేయ గట్టియత్నంబునలిసిరి పట్టుదలను. తొలుత నావీరుకుణగణంబులనుజెలుబు పొగడతొచ్చిరి కాని యామగువమాత్ర

మొక్కసారియు మాటాడకుండె నకట!

కదలకుండెను స్వర్ణ విగ్రహమువోలె

అంత మరియొకనెలజాణ యంచటజేరి

ప్రబలవీరుని మోముపై బట్టనీసె

ఎంతజేసిన నక్కాంత ఏప్పులేక

కదలకుండెను స్వర్ణ విగ్రహమువోలె.

ముసలిదాదియొకతె వానిపుత్రుడెచ్చి

యామెపాదంబులందుంచునంత నామె

కన్నుగవ నశ్రుకణములు గార్పతొచ్చె

“మనెద తనయుడ! నీకొర” కనుయనేడ్చె.

నిధిలప్రేమ

ఒరేటి సీతారామమూర్తిగారు

[ప్రణయకీవులై పక్షిదంపతులవలె పాడుకొంచామమమన్నారు అవార్కారీపత్రములు.
మాన్మయిద్దియను అగ్నిరుచక్రవర్తి వీరిప్రేమప్రవృత్తినిగ్రహించి ఉగ్రుడైనాడు. అవార్కారీ
బంధింపఁబడెను. ఈడు కామ నిరాశచే అత్యపాత్యుడు బాల్పడెను. భగ్నహృదయుఁడగు సత్రము
ఆమెగోరితై పలకలవాడోయికాదు]

జాలిగఁ బ్రేమభిక్షకయి సాచితి నాకర మాముహూర్తమం
దే లలితార్ద్రయావనము నెల్లను నాకయి ధారవోసి ము
గ్ధాలసపీక్షహానరుచి హర్షవిభూతి నొనంగినా వనా
ర్కాభి! తదీయలీలలు తలంచిన నాయెడ ప్రకృలయ్యెనున్.

మొగ్గఁగట్టిన మనప్రేమపాలుపు పూవు
దళములను విచ్చి సగఁజోవు తరుణమందె
యీ హతాశాగ్ని నెలకొని హృదయవీధి
శిథిలశోభార్తి నిట్టూర్పు సెగలనించె.

నాయెడ సీమధాప్రణయసందనపుష్పరహాసభాస నా
శాయతనీలపక్షముల నెల్లనఁజేరి విహారసౌఖ్యశో
భాయతలీలల నిర్విరయఁ బ్రాణనిళి! మనప్రేమవృత్త మె
న్నోయుగముల్ హసించునని యూరక నేడలపోసితింగటా!

అమృతవికసిరప్రేమశూన్యమ్ము నాదు
హృదయమనియెంచి శోషిల్లి యేడ్చియేడ్చి
కుసుమకోమలి! బ్రదుకెల్ల కూలిపోవ
వెడలితవ? నాఁటిరజనీగభీరవీధి.

మనతోలికొఁగిలింత నవమాధురు లింకను సీనమాధిలో
నెనసి వెలార్చి, పోలుచుఁగృకించెను సీదురదృష్టతవిహృ
ద్వివము దహించుచున్నవి; సుధామధురాంగి! భరింపలేను, శాం
తినిబడయంగ నీకరణి నీకయి యేడ్చెద వేయిగొంతులన్.

కామాక్షమ్మ వంటచేస్తూ బ్రహ్మం! అనిపిల్చింది-పైమిద సుద్దవేసుకుని యెక్కడికో వెళ్ళాలనుకుంటూవున్న బ్రహ్మం ఆపిలుపులో వంటయింట్లోకి వచ్చాడు. 'రా కూర్చో యెక్కడికి వెళుకున్నావు?' అంది కామాక్షమ్మ. 'యెందుకుపిల్చావో' అన్నాడు బ్రహ్మం.

కా:—నిన్నా, మాట్లాడాలని పిల్చాను. నీపెళ్ళామేదీ?

బ్ర:—దొడ్డికివెళ్ళిందికాబోలు. యెందుకు?

కా:—అల్పేవాకెందుకు? పనిచెయ్యనా పాటచెయ్యనా? పూరికేఆడిగాను కాని నడతేమీరాగాలేదు.

నీతో కాస్త చెల్లుదామనేపిల్చాను. నేను చెప్పితే బొత్తిగావినదు.

బ్ర:—ఏంచేసిందేమి? చెప్పు చంకేస్తా.

కా:—ఏంచేసేదేమిటి? ఏమన్నాఅంటే ఆత్మగారు కోడంబ్రికముపెట్టింది అంటుంది. మధ్యవిష్టారం నాకు. మీరూ మీరు బాగానేవుంటారు. మధ్యలు నూనె వక్కటే తెలుకులాడే వేరుగాని.

బ్ర:—ఏంచేసిందోచెప్పు దొక్కచీరేస్తా.

కా:—ఆ! చీరావులే. ఆ తెలివితేటలు నీదగ్గరవుంటే అది యిల్లాయెందుకుంటుంది? నీకంటో కామిజినీ, నీవు అందమైనవాడవుకావనీ, అప్రయోజనకడవనీ, అనూయనకడవనీ కిలుబొమ్మనాడిందినట్లు ఆడించేస్తోంది. నీకు తెలియడంలేదుకాబోలు.

బ్ర:—అది చేసేవనులు అన్నీ చెప్పు. ఈవో నా మలాకాయాడు.

కా:—ఏమిచెప్పకు? మాలకూడు యింట్లోకలుస్తోంది. మడికట్టుకుని అన్నంతినమంటే తినదు. చాకలిది తెచ్చినట్లు కుభ్రంగావుంటుందిట. విన్నావా? మొన్నచెద్యుడు తేలుచూస్తే అబట్టలో యిల్లంతా ముట్టుకుందిగదా, డాక్టరు బ్రాహ్మరైతేనుత్రమేమి? వాడింతమందిముట్టుచాగ్గనీ, బాలింతచాగ్గనీ, చూపిస్తాడో! గాజాలు మనకి పనికిరావేఅంటే వినక మొన్నగాజాలు వేయించుకుందిగదా నైగా గాజాలపెట్టిని ముట్టుకుందిగదా స్నానమేనాచెయ్యలేదు. ఇట్లాఅయితే యెల్లాచెప్ప, నాయనా! అంటే కోపంవస్తుందిగాని మడిఆచారం అసలేలేదు పనికిరా ద్రాద్దున్న కాఫీ అలవాటుగదా. అది లేకపోతే వుండలేదట. విన్నావా? కాళ్ళుతీపులట, కడుపుడుంటులు, తలకొప్పెట. ఏకాదశిలేదు, అనూవాళ్యలేదు, పండగలేదు, పర్వయలేదు. దిక్కుమాలినసంత. ద్రాద్దున్నే త్రాగిమాయుంటుంది. దీనికాఫీతగలెయ్య. దబ్బుఅంతా దీనికోసమే ఆయిపోతోంది. ఎక్కడనుంచినప్పోలో యేమిఅక్కర లేదుగదా, నన్నుగానట్లు పూసుకుంటుంది. ఆకాఫీ నేతెచ్చియియ్యనంటే నిన్ను చంపేస్తుందేమిటి? నీవు అనవుగాని. నాకెందుకులే అయినా మీరూ మీరూయకటే. నీవుకూడా అలవాటు చేసికున్నావు గదా ఆపాడుకాఫీ.

బ్ర:—సంగతంతా విన్నావుగా, దానివనిచేస్తావుగా.

కా:—అందుకనేపిల్చాను. (కళ్ళనీళ్లుపెట్టుకుంటూ) చిన్నప్పటినుంచీ అత్తకష్టాలునడి పెంచి పెద్దచేసి యీదొర్నాన్యరాలితేతిలో పెట్టేను. అది వచ్చినతర్వాతే నాయంటికి లక్ష్మీలోలగింది. ఆమరాలా చచ్చి మృత్యావృత్తాదు. అయిన చెప్పనేచెప్పేద యాపిల మనకన్నులోకలవనీ. నీవంటే ఆకేతు, గారవం లేనేలేదు దానికి. నేవన్నీ అన్నమేనాచెడుకుంటో పెట్టరో. నీవు అనూయనకపు రామచంద్రుడివంటివాడిని. నిన్ను తీసుకువెళ్ళి ఆరాటపెట్టి పెళ్ళిచేశాను. (కళ్ళుకుడుకుగొని) అయ్యో! కామా! యేంకట్టు? యేంకట్టు? యేమినిగం? యేమిపువ్వులు? యేమిగాకట్టు? దీని మోటుకుందా!

నిండాపన్నెండేళ్లు నల్లాయోలేలో ఆవుదే యంతచోల్లూ కేర్పించో. సానిట్లో పుట్టడంపేరేకాని సంసారంలో పుట్టాలనిందికాదురా నాయనా! నీకక్కడదొరికిందో. ముందు అబ్బ నీటిల్లమనకొద్దో అంటే 2000 వేలు కట్టునికాసింది మీనాన్నే చేకాకోయి. తండ్రి! మనం దానితోనేగలేకుండా వున్నాము. నడుమనడుమకూడా పాటలు పాడుతుందిగదా. సిగ్గవాలేదు. ఏపిల్లలేనా పాడమంటే పాడకుండా యెంతోచెట్టుచేస్తారు. ముచ్చటవుతుంది. అల్లాకాదిది. పాడమన్న చేతదవు. సిగ్గంటేనా? ఇంతసిగ్గమాల్సినదాన్ని యెక్కడాచూడలేదు. మొన్న చెరువుదగ్గర వాడేరుచెప్పి అవిడకోడలు యెం చక్కాపాడింది వాళ్ళయింట్లో అని యెవ్వరో కాపులు చెప్పుతుంటే తల పోట్లోపెట్టుకున్నాను. నాకెంతో సిగ్గనిపించింది ఇది-అంత వాకర్తం-నీవుచెప్పి నీవొద్దిలోవుండుకొనే తెలివితేటలు నీకు లేందే ఆచెల్లాలొంగుతుంది-మానాడు మేము గట్టిగామట్టాడైవారెవరము - యెల్లాచేసుకుంటావో నీయిష్ట మర్పాయి! బాగ్గత.

రామబ్రహ్మమూర్త్య కాపురానికి రాకుండానే తండ్రి చచ్చిపోయాడు. తల్లిపద్ద రామబ్రహ్మనికి భయమెక్కువ. అవిడచెప్పినమాటకీ యెదురుచెప్పదు. ఆమెచాక్రములు వేదచాక్రము లననక. కామాక్షమ్మ పైకి మాట్లాడనట్లే వుంటుంది కాని ఆమె ఆమమన్న పని సాధించితిరుతుంది. అసాధ్యరాలు అంతాపూత్రమమే కొడుకు ఆచూకదుకడుకదాఅని కోడలిమీద లేనిపోనిది కల్పించిచెప్పి కొట్టివ్రాపుంటుంది. వాళ్ళవొడ్డిలో వేసచెట్టువుంది. అక్కడికి తీసుకువెళ్ళటం. ఇటికియిరెండు వేసుకు వుళ్ళోటం. తల్లికొడుకులు తలలోతలలు పెట్టుకొని వాలుకలు కొరుక్కోటం. తర్వాత ముసుగునవరించుకుంటూ చల్లగా ఆమె యింట్లోకిరావటం. ఆ ఆత్మాయి చెప్పి ఆ ఆత్మాయి తాళంచట్టడం-యిది కోనా మామాయి-అట్లాజరుగుతూన్నా ఆవుడమ్మ దామె కొడుకుమీద కోప్పడి-నీవు చచ్చేవు. నీకు హైద్యములేదు-అంతానాపామ్మ తినేవాలేకాని వామాట వింటారా? నీకు నే విషమైపోయావ-పెళ్ళింపలలో చిక్కుకుపోయావు-నీవు దడమ్మవు-అనిసాధింపారంభి స్తుంది-యికవచ్చావతి సంగతేమిటంటే వచ్చావతి. చిన్నపిల్లప్పుడే గి సంవత్సరముల వయస్సుననే ఆ ఆత్మాయి పితామహిమాదాలని వివాహంచేకేళారు. చాలాడబ్బుగల సమ్మంధమేయేరారు-రెండువేలు కట్టుంయిచ్చి లాంచనములు జరిపి వైభవముగా పెండ్లిచేకా దామెతండ్రి. వచ్చావతి వన్నెండుసంవత్సరముల వ్యభిరాల్లై ఆత్మవారింటికి వచ్చింది-ఈపన్నెండుసంవత్సరముల పిల్లకి సంసారములో ఎంతఅనుభవముంటుందో వ్రాసించు కుందాము. పైగా కాపురానికి వచ్చేవరకూ మ్మాటుకువచ్చి చదువుకుంటూవుందిగాని యింతచాకిరీచేసి బండలాబడి వుండేదికాదు-ఆ ఆత్మాయి మంచితెలివిగది. పాట, పద్యం, చదువు, కట్టు ఆన్నీచాగావచ్చును. చిన్నపిల్ల అయినా భారతభాగవతాలు చక్కగాచదివి తండ్రిని నాయనమ్మని కూర్చోపెట్టి ఆర్థంచేప్పిది. ఉన్నపూరు బస్తీయేగవక ఆనేకగ్రంథాలు తండ్రితెప్పించి చదివించేవాడు కావుననే వచ్చావతి వన్నెండు యేళ్ళకే మంచిజ్ఞానంపొందింది-ఆత్మవారింట్లో ఈ ఆత్మాయి చాలాఅణుకువుగా వుంటుంది కాని ఆత్మ గార్కి నచ్చలేదు-పెనిమిటి తెల్విరిక్కునవాడు. పైగా తల్లియెంతచెప్పితే అంత. ఆ ఆత్మాయికి పెండ్లయి కొంతకాలానికి మహాచికంపచ్చి కంట్లోకాయినూదానేసింది. మనషి వికృతంగా మారిపోయాడు. అవరే తెల్విరిక్కువ. అందులో ఆ కాస్తతెలివీకూడా పోయింది. వచ్చావతి సంగీతంపాడితే వాళ్ళకి అవస్థాం. ఆవును క్రాశ్యముగ పాడుతుంటే క్రావణానందముగా నింటానికీకూడా పెట్టి పుట్టారేగదా. వచ్చావతి ఆత్మగారంటికి వచ్చిందిమొదలు పువ్రతం చేతపట్టలేదు-అల్లలేదు, కట్టులేదు, పాడలేదు. ఇన్నన్నీ యెక్కడ పనికిరావు. (పండియరడమెప్పు పన్నురుమెప్పునా) అని ఆ ఆత్మకి ఈకోడలువచ్చును. నిగానికి వచ్చావతి మంచితెలివిగలది గవకనే ఆయింట్లో పెద్దకోస్తాంది. పెనిమిటి తెలివరిక్కువ అయినాఆత్మగయ్యాకీ అయినా

తనకేవిధమైన సంతోషభాగ్యములు లేకపోయినా వక్కమాటైనా ప్రట్టినింటికి తెలుచుకుండా పెనిమిటంటే చాలాభక్తితో వుంటోంది-అమ్మలక్కలంతా పద్మావతికి మమ్మ అదృష్టవంతురాలు యే తెల్వితక్కువవాడైతే మాత్రమేమీ అన్నపస్త్రాలకులోటులేదు, కోపమెచ్చి రెండుకోట్లైనా ఆపేక్షగానే వుంటాడమ్మా! ఆత్మగాని మహాపాథు అని చెప్పవంటారు.

పద్మావత్తును మాడుగుంటలైంది. రామబ్రహ్మం కుర్చీలోపడుకున్నాడు తల్లిచెప్పినమాటలు తలుక్కు. భార్యనెల్లా బాధించడమా అనికావోలు అలోచిస్తున్నాడు. ఆమాయకురాలు పద్మావతికి ఈసంగతి యేమి తెలుస్తుంది? మామూలుగా కాఫీకాచి తీసుకువచ్చింది. రామబ్రహ్మంకి భార్యనియడగానే పట్టుకుడికింది. కోపంగా కల్లెరచేసి 'పద్మావత్తుంకూడా కాఫీయెందుకుచేసేవు?' అన్నాడు.

స:—కోజాచేసినట్లే ఈజోచేసేను-మెన్నుటకోజా లేకపోతే మీకు తలనొప్పివచ్చిందకదూ. అప్పటి నుంచి పాలువుందుకున్నాను.

రా:—(యింకాకోపంతో) నాతిలనెప్పిజోలెందుకు? నాకక్కరలేదు. కాఫీ నీవేతాను. నాకిది వంకపెట్టి నీవుతాగుతూ—నీఅటలు బాగాలేవు. నీవు లేపటినుంచి కాఫీమానేయ్యి. నాకుకావలీస్తే నీచేసుకు తాగుతాను.

స:—అట్లాగే, లేపటినుంచి చెయ్యకు. ఈరోజుకి వుచ్చుకోండి.

రా:—ఈ అటలెన్నాళ్లు అడతావో మాస్తాగా నీసంగతంతా తెలిసిందిలే. నాకక్కరలేదు. నాయెదుటనుంచి అవతలకుపో.

పద్మావతి మాట్లాడలేదు. ఆమెకి యిటువంటికోపము యెప్పుడూ మామూలే. అక్కడనుంచంటే బాలలుపడతాయని కాఫీ అక్కడవుంది చెనక్కితిరిగింది.

రా:—చెళ్లనుంటే మాట్లాడకుండా పడుకున్నావో యెంతనిర్లక్ష్యము. నీనిర్లక్ష్యమంతా అయిపోతే! నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోటంవల్ల నాకువచ్చుచున్నవి పోతున్నాయి-దగ్గరమెళ్ళానని దావరించావు.

మగనికి యెందుకో గట్టికోపంవచ్చిందని పద్మావతికి తెలిసింది-దగ్గర గావచ్చి 'నామీదేనాకోపం యెందుకో చెప్పండి-వాడల్ల నేరముంటే తెలియజెప్పితే దిద్దుకుంటాను అంటేగాని కోపంచేయటం అనవసరం.' అంది.

"ఫీ! వూరుకో, యింకామాట్లాడుతున్నావు. నీవల్లనేరంవుంటేచెప్పాలా? నాకంట్లోకాయని, నేను అయంగాలేనని నన్ను అగౌరవంగా చూస్తున్నావుట. బొత్తిగా సిగ్గులేకుండా వుంటున్నావుట. సిగ్గులేక యింకా కారణం చెప్పమంటావు. ఇటువంటి వేసాలువేళానంటే జొక్కచీరస్తా."

"నేను యేమియెరుగను. మిమ్ముల నగౌరవంగాచూచేదీ, గౌరవంగాచూచేదీ మీకు తెలియదా? మీలో యీ అనత్యం కిట్టక యెవ్వరో..."

"ఆ తెలుస్తూనేవుంది నీ ప్రవర్తన. అందుకనే అంటున్నాను. నీవు చక్కనిదాననని భదువుకున్న దాననని తెల్వితలదాననని గర్వము. అన్నీ చూ ఆమోచిచెప్పింది. నేనూ చూస్తూవున్నానుయెందుకుఅని వూరు కుంటే మీరిపోయావు."

"నన్ను అన్యాయంగా ఎందుకు అంటారు. నేనుచేసిన తప్పేమిటో మీయెదుట మీఅమ్మగార్ని అడుగుతానురండి రోజూ యీ బాధపడలేకుండావున్నాను. ఇరవదిసాల్సుగుంటలూకోపమేనా? నాకర్థం."

"ఇదిగో జోరుమయ్యి. భయంభక్తిలేదునీకు. ఎదిగింది మాట్లాడుతావు. చూఅమ్మని అడుగుతావా సిగ్గు లేక? ఫీ. అవతలకుఫీ. నిన్ను చూస్తే నా చిట్టనుండుకుంది."

చేతులుపట్టుకుని “యిదిగో పూరికే నన్ను రిట్టకండి. మిమ్మల్ని ఆగారవంచేస్తే నాకు ఆగారవంచామా? నావల్లతప్పందీ క్షమించండి. వాళ్ళిట్లా తగారున్నారు. మనముపోట్లాడితే బాగుండదు. కాళ్ళుమృతంబో ఆకళ్ళు చిగ్గరగా పెట్టింది.

“ఛీ! గాడిదా మాట్లాడుతావు. నీకాఫీయెవరిక్కావాలి” అనిచేత్తో కష్టపిస్తుకుని చచ్చాచరి మొగాన్ని తేసికొట్టేడు—పాపము చచ్చాచరి మనుడు నాజుపెంతులు చీరుకుని వెళ్తున్నాడని. వేడికాఫీకి ముఖముకాలి పోయింది—ఆమెకి దుఃఖమాగలేదు. మూలబడియేడ్చింది. రానుబ్రహ్మం కోసం యింకా రెండురెబ్బలు వీధుమీద కొడితేగానిపోలేదు. తర్వాత యావలకొచ్చి నల్లు పటపటకొడుకుతూ వెల్లిపోయాడు. ఈచరిత్ర కామాక్షమ్మ వల్లయి చేసుకుంటూ వాళ్ళిట్లా తూర్పుని వింటూనేవున్నది.

చచ్చాచరి యిదే మొదటిపారి ఆర్థింటికీ రావటం. క్రాపణమాసంగదా అనితెండి తీసుకు వెళ్ళటానికి చచ్చాడు. కాని పంపించటం మాతాపుత్రులకి యిష్టంలేదు. ఆర్థిగారివడికితే బుట్టాడినడగండి అంది. బుట్టాడి నడిగితే మాఅమ్మయిష్టంఅన్నాడు. చచ్చాచరి తండ్రితోచడతానని యేడ్చింది పాపము. తండ్రి ధైర్యంచెప్పి ఈరెడ్డికొడుకుల నందున యేసంగతి తేలనందున నచ్చివ్రోవనే చక్కాపోయాడు. క్రాపణమాసంలో చచ్చాచరికి పనుపుకుంకానికైవా వెళ్లనీయలేదు—మంగళవారం చీరకట్టుకుని పేరంటానికి వెడతానని పెనిమిటిని అడిగింది. ఆయన ‘వేషమేకావే మాఅమ్మతోచెప్పేవా?’ అన్నాడు. ‘అచెప్పేను. ఆమె మాట్లాడలేదు. మీరువళ్ల మంటే వెడతా’ అంది—అట్లాగా మా అమ్మ మాట్లాడకపోతే నేనూ మాట్లాడను నీవు వెళ్లక్కరలేదు పెద్దపట్టుచీర సింగారించావుగాని యీపాటికి చీరదామకో. ఇల్లాగే బట్టలన్నీ పాడుచేస్తున్నా నని మాఅమ్మ చెప్పింది. కాని నేను వ్రాయుకున్నాను. ఛీ. నిడిచిరా. చీరదామకో’ అన్నాడు. చచ్చాచరికళ్ల నీరు కారుస్తూ చీర తీసికొనివెల్లి పెనిమిటి పెట్టిలోవాదిపెట్టింది. రెబ్బలుతగలలేదుకదా అనిసంగింపిందింది పాపము—చచ్చాచరి తండ్రివచ్చి వెళ్లినప్పటినుండి ఆమెకోడంట్రికము యెక్కువైపోయింది. పైగా తండ్రి యింటికీచేరి వుత్తరంరాస్తే యీఅమ్మయి చదివిందిట. ‘అదిగో చాళ్ళనాన్న వ్రాసినపుత్తరంచదివింది. బాబు కూడావ్రాస్తుండేవారా నీతో చెప్పకుండా. యిటువంటి పుత్తరాలు చదవటంవ్రాయటం మాయంటోవనికి రావని ఖండితంగా చెప్పేతెయ్యి’ అనిరెల్లిగారి ఆదరులయింది. ఆలోనా బస్సురంతో పడుకుంది చచ్చాచరి. జైద్యుడు, మందు లేదు పరీక్షదా పెనిమిటి ‘మీనాన్నవ్రాసిన పుత్తరం చదివేవుట నీవుకొంగతనంగా. నాతో చెప్పకుండా బాబుకూడా వ్రాశావుట. నీవెందునువ్రాశావు?’ అనిఅడిగేడు. ‘నేనుచదివినమాటనిజమేకాని బాబువ్రాయలేదు.అపుత్తరం మానాన్న చేరినట్లు మీరేనచ్చింది. మీకింటోలేదుగదాఅని కాదుకదాఅని నేను చదివేను అంతేకాని నేనేమీవ్రాయలేదు’అంది. అంతే యింకేముంది.ఆ ఆమాయకురాలిని ఆ బస్సురవీడితను పట్టుకుని కొట్టేశాడు. కొట్టియీకులకొచ్చి గదితలుపు వైస గొల్లెంపెట్టి చక్కాపోయాడు. రెబ్బలకి తాళలేక చచ్చాచరి పడిపోయింది. స్పృహతప్పిపోయింది. సాయంకాల మాయెను తెలివినవచ్చింది—దీపాలుపెట్టేరు. తన గదిలోకూడా నుడ్డిదీపముండటం తెలుసుకొంది. మంచిసీళ్లుఅనినమ్మదిగాఅంది—కాని ఆస్వరము—నాలుకనుండి, యావలపురాలేదు. గొంతుఅనుకపోయింది. మంచిసీళ్లుయిచ్చేవార్యయో! రెబ్బలకొట్టినతర్వాత దీపంపెట్టుకొనికీ ఆ రేమాత్రం అగదిలోనికివచ్చి దీపంపెట్టి వెల్లిపోయింది. చచ్చాచరి అట్లాగే నెమ్మదిగా ప్రాణి తలుపుతెరిచి పోయింది. కాని ఆవలగొల్లెముంటే యెట్లాపస్తుంది?రాలేదు. అంత నాఅమాయకురాలు కళ్లసీళ్లు కారుస్తూ తల్లి దండ్రులని తలచుకుని—భగవంతుని ధ్యానం చేస్తూ, దీపందగ్గరకు వెళ్లింది—కిరసనాయిలు చట్టనిండాలోనుకుని అంటిండుకున్నది. కొద్దిసేపటికి త్యోతిలరిపోయింద. నిశ్శబ్దం—నిశ్శబ్దం—నిశ్శబ్దం. చచ్చాచరి కష్టాలు నాటితో గట్టిక్కివాయి. కామాక్షమ్మ కొడుక్కి మళ్ళీపెళ్లి చేయాలని ప్రయత్నంచేస్తూంది—కానిసీళ్లుచేసేవారు—ధయ్ చదుతున్నారు. మెత్తనికత్తి, మేకవన్నెపులి—యీమెతో సంబంధ మెవరు చేస్తారు?.

ఆత్మప్రబోధము

సీరిసి ఆంజనేయులు గారు

“నేను కోటిశ్వరునిరాని నై ననేమి?
యాత్యవిధుఁ దెనలేని స్నేహభిమాన
నిరతి నిరతము నన్ను మన్నింపనేమి?
యీమహాశోకజలధిఁ దిరింపఁగలనె?
వినుతనాకంబు శ్రావస్త్రఁ దనరనేమి?
యెలసి బహుచేటికాకోటి కొలువనేమి?
యెన్ని సుఖగుతులకు చారీయున్న నేమి?
యెరియు నీ దుఃఖవహ్ని భరింపఁగలనె?
వరుని గుణవయోధనముల నరసెఁదల్లి;
తరుణమునఁ బెండ్లివేసె నారండ్రి; తగిన
తటిని గులపుత్తుకొనంగియుఁ జెడిచెదైవ;
మకట! యీగర్భశోక మెట్లడఁచుకొందు.
నాయనుఁగుపట్టి; యగునెలఁనాటిబిడ్డ;
కమలశోరకమృదులదేహమునఁజెలఁగు
ముద్దులసుతుండు మరణించె; పెద్దలార!
యెద్దియే నౌషధమున రక్షింపరాదె!”
అనుచు శోకాకులనావౌంతయై, యెలుంగు
హెచ్చు; గంటికి మంటికి నేకధార
గాఁగ నేప్పుచు, నిజభూగ్రమునఁ దనదు
కందు మృతదేహ మదివ్రేలఁ గాంతయోర్తు,
చెలువ మెడఁబాసి నెమ్మాము జేపురింప,
వీడి త్రొవ్వెడ నెన్నున విరిసియాడ,
నకుగు తొట్టిల, వాడల నంటి కదలె;
నద్దియే కిసగాతమి యనెనునారి.
ఆమె విమవక యింటింటికరిగి, యట్లు
దీనవదనాబ్జయగుచు నర్థింప, జనము
విగతశత్రుల బ్రదికించు వెరపు జగతిఁ
బూజ్యమన, నేగు నెలఁత యూర్పులుఘట్టిల్ల
జనుల పల్కులయెడల విశ్వవమెడల,
నాత్యసవగతక్షుత్తప్తయగుచు, నిండు

మంచుఁబండను వీధుల మలయు నామె
నరసి, నన్నాస్తిని యొక్కఁ డీట్లునియొ దటిసి.
“దేవి! యెంచులక్ష్మి లార్చిని వహించి
తిరుగి? నల్లదే! చేరువగిరి వసించు
బుద్ధభగవాను దరిఁజేరఁ బొమ్మితండ
నుమ్ము నిపు వేడెడు నౌషధమ్ముసంగు.”
అంత నాయంతి వంత యూవంత యుడిగి
మదిని జెడరెడు ననువులఁ గుదుటనిలిపి
‘బ్రతుకు నాచిన్ని తండ్రి; యిప్పలుకు సత్య’
మనుకొనుచుఁ జేరె నామె గిర్వగ్రభూమి.
అరసె నాలేమ హిమవర్షగాగ్రసీమ
చిరతపోరతిఁ బరఁగు శకరని కరణి
నిశ్చలావ్యయోరుసమాధినిష్ఠఁ దనరు
సారయోగవ్రసిద్ధు శ్రీశాశ్వబుద్ధు.
తనసుతునిడించి యోగిపాదముల దరిని
వేడె “నాప్రాణములు వీడె మీరు
జీవములఁ గూర్చు నౌషధసిద్ధులగుట
పుత్రిభిక్ష వర్థించెదఁ బూజ్యమూర్తి!
ప్రేమభరమునఁ జెరిగి యెప్పిడమునించు
కందునకు వేగమే మేలిమందువోసి
లీల బ్రదికింది నాదుప్రాణాలునిల్పు
మోదయాంభోధి!”యంచు నాయువిదపాగిలె.
కన్నులరవిచ్చి, బుద్ధు డాగిరితఁగాంచి,
‘ఆతులశోకరసాధదేవతయ యిట్లు
లాశ్వలివహించి వచ్చెనో’ యంచు నెడఁద
నంతయును వింతయును జంతవంతనిగుడ,
“తల్లి! యెచ్చొటనే నన్న దమ్ము, లాలు
మగలు, దలిదండ్రు, లనుఁగుబండుగులు, నెవ్వ
రెప్పుమరణింపరో యట్టియింటినుండి
తెమ్ము విడికెడుతిల లౌషధమ్ముకొనుట,”

ననిన గౌతమి యింతెంత యనగరాని
సంతసము మంతనమ్మున గంతుకొనఁగ
శిశోక శీబరమునుగొని చేరి సగర
మందు నింటింటఁ దిలలఁ బేరానడిగె.
ఎందు నాయుతి కవి లభియింపనయ్యె
సగరవీధుల; బత్నినో నాయకునినొ
భ్రాతనో సుతనో మాతనో బాంధవులనొ
యోలువోవని గృహము లేకుంటఁజేసి.
పట్టణమ్మున నెల్లడఁ జాటితిరిగి,
యందఱకు మృతి సామాన్యమగుటెఱింగి,
తనకు మరణమ్ము నిక్కువమ్మనితలంచి,
యాత్మనెంతయు వైరాగ్య ముంతురింప
నెమ్మదినిగల యుమ్మలికమ్ముఁ దొలఁచి,
ప్రీతి నొలికి వాతికిఁ దనూజాతునొసంగి,
యవని నెయ్యది శాశ్వతం బనువిచార
మొడఁదఁబొడమ నప్పడఁతి తల్పించె నిట్లు:
“నకలవస్తుసంతతియు నశాశ్వతంబ
యాయనిత్యత్వ మెయ్యెడనేని నొక్క
గ్రామసగరాన్వయములకె కలుగఁజోదు
నిధిలజనములు సురలు ననిత్యులగుట.”

కర్మసరోవరము

శ్రీమతి అయ్య దేవర బాలా త్రిపుర సుందరమ్మ గారు

○

అది సంధ్యావసుయము. భానుఁడు సభోమండలమంతట సంచార మొనరించి చక్షుమటికొండలలోనికి
దూరుమందెను. శుకపికాదుల కలకలధ్వనులు మారుమ్రోగుచుండెను. శకుంతలసంతాపములు తమతమ గూండ్ల
వైపు బారులుదీరి పోవుచుండెను చల్లనిదేమావిగున్నలక్రింద విహరించు యవకులు కాపారములనుండిలేచు
పిల్లవాయువుల నాస్వాదించు చుండిరి.

ఔరింతపండ్లావాదీశ్వరుని దుర్గప్రాకారమందుఁ జిత్రవిచిత్రపగిషీలచేఁ జెక్కఁబడిన బొమ్మలు సం
ధ్యకాంతిలలో నీవమై కిల్పకారులఁ బ్రావీణ్యత బాటుచుండెను. చక్రిపీకాంతుఁ డస్తమించెను. కమల
మలు ముకుళించెను. రాకాసుధాకరుఁ డందయించెను. కలువలు కెకిపిల్లెను.

దుర్గప్రాంగణమందుఁగల నొక యువనమనందు యిరువ్వుశ్రీలిట్లు సంభాషించు చుండిరి.
కన్య దేవి—అమ్మా! త్వత్రియశ్రీలమనన్యులు త్వత్రలేజమనకు నివాసస్థలములు గదా!

ముదిత యిటులెంచి, బుద్ధునిమ్రోల నిలిచి,
‘దేవ! దొరకవుతిలలు; నాతిలలవలని
కార్యమునుబూర్తియయ్యె;నక్కజముఁకొల్పు
నశ్వరంబగు జగమునందంబ’లన్న.
తన్ని కీటుబోధనేసె తథాగతుండు
“ప్రబలజలవాహినిని జనపదచయంబు
లీనమగుకీతి, మృత్యువులోన మర్త్య
కోట్లు లయమగు సతతము కోర్కులూని.
“సంతంబనకుండు. బంధులు-జ్ఞాతు-లన్య
లేని, మరణదేవతను వారింపలేరు,
శీలసంకుద్ధుఁడగుచు నీలిలఁజెలియు
పండితుఁ డొకండె నిర్వాణపదముఁబొందు.”
చాలనీబోధతత్త్వనిజ్ఞాన మొరిమఁ
గూర్చ, గౌతమి యప్పు డానరునికరుణ
నియతి, నుపసంపదను భిక్షుశీలతంబుఁ
బూని, యుక్తార్థమిమ్మొయి బుద్ధిఁజెలిసె.
ప్రేమచేబుట్టి శోకంబు పెంపుఁగాంచు
తనరు ప్రేమచే భయము నుత్పన్నమగుచుఁ
ప్రేమబంధవిముక్తుడౌ నామనుష్యు
నెట్ల శోకంబు భయము బాధింపనేర్చు?

అమల—అమ్మా! సత్యము నీసంకల్పము దృఢమైనది. పాధుమహాశయని నామమే నిత్యముజేయుచుంటివి. నీవోటి ఏరాంగవలకు మాయమాట యుండువా!

క—అమలా! సత్యముగ్రహించితివి. పాధుమరాక్రమమువిన్నరాది మనస్సాగ్రనియందే లగ్నమైనది. ఇతర ముదలు సింధువదివరకు జయించిన వీరుడు అప్పుడప్పుడు మాత్రండ్రిగాయ పాధునికూర్చి పెద్దగాఁ జెప్పెడివాడు.

అ—తల్లీ! నీతండ్రి నిన్ను మందరాధిపతి రాజాచండీ పుత్రుఁడగు అరణ్యకమున కీయసంకల్పించినాడు. లగ్నముకూడా నిశ్చయమైనట్లు జేచివార్తలు చెబుచున్నవి.

క—ఎక్కలు? అరణ్యకమునకు నన్నీయసంకల్పించిరా? నాదురదృష్ట మేమనవచ్చు? ఆరణ్యకపరాక్ర మకాల్పియైనను, ఏరాధిపిరుడైనను నే నతని పరిణయమాడను.

అ—అమ్మా! నీకల్పిండులకుమాటఁ దిరస్కరింతువా? వారిమాట వినకున్న నీకు ముప్పువాటిల్లకతప్పదు.

క—అమలా! తాతకు దగ్గులు జేర్చుచుంటివా? నీకత్తిత్రయాంగనకు నీకులు జేర్చుచుంటివా?

అది తప్పని రాజపుత్ర స్త్రీలకు కళంక మాపాదించుచుంటివా? పతిభక్తివేనాదురంధరులై, పతివ్రతామ కల్లులై, పతివ్రతసంసంధురలై, పతిపాదపూజాపలంకులై, పతియే దైవము, పతియే సురువు, పతియే మోక్షము, పతియే సర్వాలంకారకోళితము, పతియే సర్వమని, ప్రాణములకైనను చెనుకంజవేయని భారతవీరాంగనల కొర్యావలమింకను జల్లారలేదు. ఏనాడు పాధుమహాశయని క్రీగంటిచూపులు నాచూపులలో రీసమ య్యెనో ఆనాడే మాయవ్యరుతమవు లేక మైపోయెను. కలమునకు రెండుపాళిలున్నను వ్రాతఫల మొక్క రూపమేగదా? అమలా! నీవు మాతండ్రికి బోధించి, నాయగ్నిప్రాయమెరింగించి, వారిప్రయత్నము భంగము గావించి, నామనోరథ మిడేర్చుము.

ఇంతలో లో నుండి యెవరో వీరినిద్యుర విలువగానె గృహములోని కేగిరి.

2

మనకథాకాలము అయినవ కర్ణాటప్రారంభము. ఈకాలమందు మార్యాదదేశమందు ఔరీంతసంస్థానమొండుగలదు. ఇదియొక చిన్నసంస్థానము. కన్యసంస్థానాధీశ్వరుడు మోపాలరాజు మాణిక్యరాయలు. ఇతఁడు సద్గుణసంపన్నుడు. విఖ్యాతీశరుడు. నలుబడేండ్లప్రాయముగలవాడైనను యుద్ధములందారితేరి పాటి రాజపుత్రులలో మేటియై దానకర్ణురిమించు దాతయని యాప్రాంతములలో జెప్పుకొనబడెడువాడు. మందరమైన చక్షుస్థలము, మెలికలుదిరిగిన మీసములు, పెద్దదరిమ్మ, వికాలమైన ఫలముగల్గిన వీరుఁడౌటచేఁ గాఁబోలు రాజసింహుఁడను వీరుడునామ మితినికుండెను.

మాణిక్యరాయలపుత్రుడయే కర్మదేవి. ఈమె చిన్న ప్పటినుండి విద్యవత్ససించి, యాషనసతికాగానే కత్తిపాము, రాగవిద్యలందారితేరి మనుగపమనివ్వితురాలై, పౌందర్యఖనియై, ఒప్పులకుప్పయై యాప్రాంతములందుఁ జేరెన్నికగాంచెను.

అప్పుడప్పుడు వీరింటికి రాజా రంగపుత్రుఁడు పాధునామధేయుఁడు ఆరితిగా కచ్చెడివాడు. పాధుమహాశయఁడు సజ్జనీలుఁడు. సింహపరాక్రముఁడు. మందరుఁడు. ఆప్రాంతమందలి క్రతువీరులలోఁ బోరాడుచు, దుర్గుణుల స్వాధీనముజేసికొనుచు మార్గవశయన మాణిక్యరాయల గృహమునకు వచ్చుచుండెడివాడు.

కర్మదేవి పాధుమహాశయని పరాక్రమమువినుచు, నాతని మందరపదనాగవందము గాంచినపు డెల్ల పారాంబుధిని నోలరాడుచుండెడిది. పాధువును కర్మదేవిని గాంబుటతోడనే పులకాంకితుఁడై ప్రేమమయ దృష్టిలఁ జరికించెడివాడు. ఒకరినొకరు గాఢముగాఁ జ్రేమించిరి. ఈసంగతి మాణిక్యరాయలకు తెలియక

తనకుమాత్రమ వివాహముజేయ సంకల్పించి నుండరాధిపతియైన రాజుచంద్ పుత్రుడైన ఆరణ్యకములువశేయ నిశ్చయించెను.

ఆరణ్యకములుడును కర్మదేవి సౌందర్యమును, సాహసాచార్యములను చెప్తలారని ఆపెతోడి సహవాసము స్వర్ణాహసముని స్వప్నాదృశలయందుసహితము భ్రమించుచుండెడివాడు.

ఎట్టకేలకు మాణిక్యరాయలు కర్మదేవి మనోనిశ్చయందెరింగి, ఆరణ్యకములనకు తనయనివ్వక సాధు మహాశయివశే తన తనయనిచ్చి పోషిగసాగమహోత్సవము జరిపెను.

ఈవార ఆరణ్యకములు చెప్తలకు ముంకులనలెనాటెను. ఈతడు మహోగ్రుడై ఆకారంగమునకుఁ జరించుచు చేరికివచ్చి యెగిరిపోయెనని విచారగ్రస్తుడై, ఎట్టవను "పన్నమావవరచిన సాధునివంపిన గారి నే క్షుత్రియుడగాను" అని శపథముచేసి సాధుమహాశయినికుర్తుక కత్తిరింపవలెనని పగసాధించుటకై వేదియుండెను.

సాధుమహాశయిడు కర్మదేవిని వివాహమాడి కొద్దిరోజులకు మామగారి కలవుబొడిది భార్యాసమేతుడై తనరాజ్యమునకువెదల సంకల్పించి విశ్వాసార్థులను 700 ల వీరభటులతో కర్మదేవిని వెంటనిడుకొని బయలుదేరెను.

3

ఆరణ్యకములుని వేవలకు సాధుమహాశయిని వేవలకు పోరాటము ప్రారంభమయ్యెను. పదాతులు పదాతులతో, సేనాధిపతులు సేనాధిపతులతో, ఆశ్వికదళము లాశ్వికదళములతో ఘోరసంగ్రామము జరుపుచుండిరి. ఎవ్వట చూచినను రక్తప్రవాహములే! ఏమూలకాచినను ఎముకలగుట్టలే. ఏవైపు చరికించినను గాయములునొంది పొర్లాడుచున్న కూరులకేరెరుదులే. ఏతట్టుచూచినను వీరులమొండెములు రక్తప్రవాహములో దేలియాడుచుండెను.

సాధు మహాశయిని వేవల వెల్లాచెదలైపోయెను. సాధు మహాశయిడు యీమామ కర్మదేవివైపు కద సారీచూపుట బలసి నమజ్జబాంది మహోగ్రుడై, తీవ్రహోహస్విజ్వాలలు రేగుచుండ కరచాలము ఝులిపించుచు, ఆరణ్యకములునితో ద్వంద్వయుద్ధము జేయుచుండెను. ఇద్దరును సమానవీరులౌటచే భీమశంకులభంగి పోరాడుచుండిరి. వీరిపోరాటము అర్థద్యుతముగా నుండెను.

కొంతవడికి గదాయుద్ధము ప్రారంభించిరి. ఇద్దరికిరములు ప్రక్కలైపెత్తుపేర్లు ప్రహించు నుండినను, వారిపొరుషము ఏమాత్రము క్షణలేదు. ఇట్లు చాలసేపుఁబోరాడి యిద్దరు మూర్ఛకెంది భరణిపైచాలి దీర్చనిద్ర కెండిరి.

అంతట కర్మదేవి సాధుమహాశయిడుమరణించుటఁ గాంచి, తనమనోహరుని గలియుటకై సంకల్పించుకొని కరచాలముదీసి తన వాహభుజమును దెగజేసి యొకభటునకెచ్చి వానితో నిట్లనియె: "దీనిని నీవు నామామగారికిచ్చి యిట్లని విన్నవించుము: మీకోడలు వీరస్వర్గములంకరించినది. ఈలోకమునకు, మీకు కావించెను. భర్తతో మరలోకమున హాయిగా కాలక్షేపమొనర్చును. కొడుకును, గోడలను స్వర్గమునందు ముఖులైయున్నారు."

ఇట్లుచెప్పి మరియొకభటునివీలించి రెండవచేయి వరుగుమని యాజయ్యెను. వాడెంతవేవటికి వరకకుండుట గాంచి కనిపమైన యాజయ్యెను. భటుడు రెండవచేయిమాదా వరకెను. అంత నామె పుట్టినింటి నుండివచ్చిన మరియొకభటునివీల్చి "నీవీహస్తము గొంపోయి తండ్రిగారికి పుత్రికారత్నము కాన్కగావంపె న్నవును." అనుచు వావీరచాల చితిని దేర్చించుకొని భర్తప్రేతము చితిపైనుంచి తాను చితిపైగూర్చుండి చితికి నీష్టానంటించుకొనెను. అన్నిహోత్రు డామెను భగ్నీభూతముకేసెను. అప్పటినుండి ఆమెకిర్తిచంద్రిక లైతెడ వ్యాపించెను. పుత్రకోకమువలన రంగంగదేవు కోడలిహస్తమున కన్నిసంస్కారమువేసి యానలమందొక సరోవరమును క్రవ్వించెను. ఇప్పటికి ఆపవిత్రసరోవరమును "కర్మపరోవర"మని పిలుచురు.

ఇద్విధంబుండఁ బ్రశాంతమహారాజు తనమంత్రి మృతినొందుటఁజేసి యమ్మంత్రివోలె నొకఁడేని సుగుణసంపత్తిగలవాఁడు లభింపకవోపుటకలెన నొకదినంబు చింతించుచుండు సమయంబున రాజభార్యయగు నిందిరాదేవివిచ్చేసి భర్తజూచి “నాథా! ఏలచింతించెదరు?” యనియడుగ నారాజేంద్రుండు భార్యతో “ప్రేయసీ! మంత్రిలేని రాజ్యంబొకతఱిఁ జిక్కులకు పేతువగును. కాఁబట్టి తగినమంత్రి యిందాక లేమింజేసి యాలోచించువాఁడ” ననఁగ నయ్యిందిరాదేవి వినియిట్లనియె:

“ప్రాణేశా! నడవడియందును, వంశమునందును, మఁస్సునందును, మాటయందును, కార్యమునందును, సత్యధర్మములయందును, సముచితజ్ఞానమునందును, ధైర్యసాహసాదార్యదృఢత్వములయందును, రాజభక్తియందును శ్రేష్ఠుఁడయినవాఁడు మంత్రిత్వమునకు నొప్పుచుండునుగాని, తదితరులు నిష్ప్రయోజనంబు. కావున నాకిప్పుడొకటిదోఁచె. అయ్యది వినుండు వివరింతు; “సత్యమేచజయతే నావృతం” అనునార్యవచనమువలె సత్యము జయించుచున్న దనియు ససత్యముజయింపదనియు, సత్యధర్మంబులనుండి శుభమనొందవచ్చుననియు, పరధనంబెప్పుడుగాని నాశమొనర్చుననియు, లోకమునందు సన్మార్గంబువలన సపమాన కీర్తికల్గుననియుఁడలంచి యానాఁడు కంఠాధరణంబు గొనివచ్చియిచ్చినవానిని రావించి మాటాడి మంత్రిపదవి యొనంగుటయే మేలని తోచుచున్నది.” అనినవిని రాజేంద్రుఁడు “కాంతా! యెంతయు మంచిసంగతి నెఱింగించితివి. అతనినిరావించి యాతనికీర్తిపాటించి సమర్థుండనితోచిన వక్షంబున సతని కమాత్యపదవి యొనంగెడ”నని సేవకులంబిల్చి యుత్తరంబొకంబు వ్రాసియిచ్చి యిట్లనియె: “భటోత్తములారా! రెండుమాసము లపుడు కంఠాధరణమును దెచ్చియిచ్చిన వైశ్యకులసంఘాతులగు దంపతులను మీరు చూచియున్నారా? వారీయూర నెందుఁగలరో విచారించి యటకేగి యియ్యుత్తరంబిచ్చి యాభానుగుప్తుఁడనువాని సందలంబుపంగొనిరండు” అనిచెప్పఁగా వారల్లువోయి యుత్తరంబు భానుగుప్తునిచే నొనంగుటంజేసి యతనికిదివఱకు వ్రాయుటకుఁ జదుపుటకు బాగుగఁ దెలియకుండినను లక్ష్మీకటాక్షంబువలన సపమాననిద్యబుద్ధులెనంగుటంజేసి యుత్తరంబును బాగుగఁజదివికొని శాంతమతింబిలిచి యిట్లనియె:

“కాంతారత్నమా! ఈపురిశుండగు ప్రశాంతమహారాజచంద్రుండు నాతో రహస్య వచనంబులు గొన్ని మాటాడవలయునని యుత్తరంబు వ్రాసియున్న వాఁడు. అతనియుత్తరువు చొప్పునజోయినన్తు” ననఁగ, సంతసంబున శాంతమతి భర్తతో “నాథా! యాభానాథుండేని యడగినను భయంపడక ప్రత్యుత్తరంబులింపు. లక్ష్మీకటాక్షంబున మనకు సకలకార్యంబు లఘాలంబులగును, పోయిరండ”ని చెప్పుటంచేసి భానుగుప్తుఁడు పల్లకియందుఁ గూర్చుండి రాజ

మందిరంబునకేగి రాజుకు నమస్కరించె. రాజేంద్రుఁ డాభానుగుప్తుని సగౌరవంబున నుచితాన నాసీనుఁడేసియుట్లసియె:

శాంతమహారాజా భానుగుప్తునకు మంత్రిత్వముచ్చట

“ఓ భానుగుప్తుడా! మానవునకు నుత్తమంబగు ధనము సత్యము. అట్టిసత్యధనంబు నలన నెట్టియిక్కట్టలయినవోలంగు. సత్యధనములేని మనుజునిజన్మంబు జన్మంబుగాదు. వాని దేవుఁడుదయఁజూడఁడు. సత్యముదప్పినచో సకలజనులవలన నిందింపఁబడుచు దుర్గతిచాలగును. “నాస్తి సత్యసమాధర్మో, నసత్యాద్విద్యలేవరం” అనునార్యోక్తివలె సత్యంబునకు నీడైన ధర్మములేదు. సత్యముకంటె శ్రేష్ఠమయినదేదియు లేదుగాదా! కాబట్టి నీయందట్టి సత్య ధనంబుండంటంబట్టి ధన్యుడవు. దానంజేసి రావించితి.

శ్లో! నరైశ్చైవసాలక్ష్మీర్న కార్యణ వివాజయః

నజ్ఞానేనవివామాక్షో నదానేనవివాదశః॥

అనుధర్మవచనమువలె, ధైర్యములేనియెడ సంపదకల్గదు. శూరత్వములేనిచో జయముసంభవించదు. జ్ఞానములేకుండైన నవవర్గసుఖంబుగల్గదు. దానమునేయకుండినచో గీర్తి పొందుటరుదు. అట్ల మంత్రిలేని పక్షంబున రాజ్యతంత్రంబులు జరుగవు. కాబట్టి మంత్రి వర్యుఁడు మృతినొందుటంతేసి యానాటంగోలె నామనోభీష్టంబుంగని ప్రవర్తించువాఁడును, సత్యధర్మవరాయణుండును, రాజ్యతంత్రస్వతంత్రుండును, నిజరాజపక్షకార్యదక్షుండును, భీచిచక్షుండును, విపక్షక్షోధ్యక్షుండును, స్వరాష్ట్రజనసంరక్షకుండును నగు శుభలక్షణచరితుండు మంత్రిపదవికి లభింపకున్నవాఁడు. కట్టకడ నీవు సత్యధర్మంబుల నుత్తముఁడవనియు, సత్యంతశాంతస్వాంతుండవనియు మనంబునఁడలంచి యమాత్యపదవి యొసంగెద. ఎవ్వఁడు రాజభక్తికల్గి సుఖమొనగూర్చువాఁడో వాడుగదా యమాత్యవర్యుండు! మఱియు నిర్ధనుని యాటాపంబును, సత్యవచస్పిలాదులు లేని నరజన్మంబును, భాగ్యము ఫలించనిభూమియును, దండులేనికోటయును, ధనములేని వర్తకంబును, కులహీనుని బంధుత్వంబును ఎట్లు నిష్ప్రయోజనమో యట్ల మంత్రిలేనిరాజ్యంబు శోభింపదు. కావున నీవీనాటనుండి రాజ్యతంత్రస్వతంత్రుఁడవై యశస్సునుబొందుము.” అనవుడు భానుగుప్తుండు విని లెనమనంబున “అహా! యిట్టిపదవికిఁ దెచ్చిపెట్టినది యాపాలమున్నటిపట్టియగదా! యేమి యాలచ్చిననరు? ఆలక్ష్మీకిదయకల్గుటకు శాంతమతియొనర్చిన పూజావిశేషమొక ఏమి యాశాంతమతి గుణవిశేషము! శాంతమతి నాకు భార్యయగుటంజేసి యాపదవికివచ్చు భాగ్యంబుగల్గె. ఇంతకుఁ గౌరణభూతురాలుశాంతమతి. జగంబున నెట్టివానికింగాని భార్య గుణవతియై విద్యాధికురాలై యుండినచో సంతకంటె సౌఖ్యము నాకలోకంబునరుదు. మఱియు.

శ్లో! కార్యకృతా విత్తకరీవ విద్యా నీలోగతా నజ్ఞాన సజ్జతిశ్చ

ఇష్టావ భార్యా వశవర్తినీవ ముఖస్యమాలోచ్యరణాని మహ్నః॥

అనునట్లు స్వాధీనులైన పుత్రులును, ధనంబునెచ్చెడు విద్యయును, రోగంబులేక పోవుటయును, సజ్జనసంగత్యంబును, గుణవతియగు భార్యయును నివ్వెయ్యెడును మనుజునకు దుఃఖమూలమును జెల్లగించునవిగదా! కాబట్టి విద్యయు, గుణమును, సమయోచితజ్ఞానమును, సత్యధర్మంబులును, గలభార్యాసహితమగు సుత్రములోకతిరస్కారసాధ్యంబు లభింపకమానదు. శాంతమతిమనోధైర్యంబునకు లక్ష్మిమెచ్చి యిప్పదవియందు సన్నుత డెచ్చిపెట్టెగదా? యని సంతసంపడుచు నారాజేంద్రునితో నిట్లనియె:

“రాజేంద్రా! దేవరవారి యానతిచొప్పున రాజ్యతంత్రంబులు బాగుగ నడపెదను. మఱియు గురువును సేవించుటవలన నాయువును, రాజు నానతి మీరక సేవించుట వలనఁ గీర్తియు సంపదయును, ద్విత్రుని సంగతంబువలనఁ బీడాపరిహారంబును, సజ్జన సందర్శనంబువలనఁ బురుషార్థంబును గల్గునని పెద్దలు చెప్పుదురు గదా? దానంజేసి నేనెట్టి వాడనైనను రాజును సేవించుటచేతఁ గీర్తియు సంపదయుఁ గల్గక వోవునా?” అనఁగ రాజేంద్రుఁ డాభానుగుప్తునితో “భావా? భానుగుప్తుఁడా! వణిగ్యంశయశస్సు సానఁదీర్చిన జాతి రత్నమువలె దుఃఖంబులంపక మానదు. అదిగదా వంశనిర్ణయము? అమాత్యపదవికి సంబంధ మెంతయుని యడుగలేక రాజును సేవించుటవలనఁ గీర్తియు సంపదయుఁ గల్గకవోవునే యని యొకవిధమయిన చమత్కారవచనము సూచించుటంజేసి నీవు సమర్థుండవనియు నన్యుల మనంబులకు బాధకల్పించక రాజ్యతంత్రంబులు బాగుగ నడపించుదు వనియుఁ దెలియఁబడుచున్నది. కాబట్టి మానంబునకు నేనూఁబరహాలు చొప్పున నిచ్చుచున్నాడను. మఱియు నాయాజ్ఞ చూడఁ బనిలేదు. చేయఁదగిన రాజ్యతంత్రంబులు జరుపుము.” అని రాజాజ్ఞను బొంది వల్లకియందు గృహంబునకేతెంచి భార్యతో రాజు తన కొసంగిన మంత్రిపదవి విశదీకరించె. అంత శాంతమతి సంతసించి భర్తతో నిట్లనియె:

“నాథా! పదవికిదగిన సదనంబుకావలయు. మంచెరత్నము నిత్రవేసి బొదిగినట్లు యీగుడిసెమండుట కేవలంబుగనున్నది. మన కీగుడిసె మంచెదైనను జూచువారికిఁ బరిహాసాస్పదంబు. ఎందైన దగిన మంచెరం బొకండు నేర్పాటుసేయుం”దని చెప్పి. అతండట్లు కానిమ్మని రెండుమాసంబు లాగుడిసెగాఁపురంబుండె. ఇవ్వధంబుండ నూరిలోని జనంబులు భానుగుప్తుని మంత్రిపదవింజూచి యొకరికొక్క రిట్లనికొనిరి: “చూచితిరే? నిన్ను లేక మొన్న యాయూరికన్నంబునకుఁ గట్టవడుచువచ్చి యొకగుడిసెగాఁపురముచేరిన వాని యదృష్టము? అతనికింటె సంతయు బుద్ధియందు బుధునివలె నొప్పువారెందఱో యుండఁగా నెవరికైన పవ్వదవి గల్గినదే? యనువారును, మఱి కొందఱు కాదుకాదు రాణింటఁబోయిన యమూల్యకంఠాభరణంబు కాకతాళియన్యాయంబున వీరి కెట్లనో లభించుటంజేసి యయ్యాభరణం బవహరించు శక్తి చాలనందున నాభూణంబునకు రాజు చాటించిన సంగతి విని రాజుకడకేగి యయ్యాభరణం బిచ్చినందున రాజెంతయు సంతసించి

యమాత్యవదని యొసంగినవాడు. లేకుండిన నుప్పమ్ముకొనువాని కాగొప్పవదని లభిలను బట్లు అనువారును, మఱికొందఱు మీరు చెప్పిన కారణముగాదు. రాజువలనఁ బురంబులయు వరలక్ష్మీవ్రతమునాటికి వీధిగుమ్మములు దెఱవఁగూడదని యుత్తరువు గోరిన హేతువువలన నాలక్ష్మీదేవి యానాఁడు ప్రసన్నులై సమస్తభోగంబు లనుభవించుమని వరంబిచ్చియుండును. కాకున్న నీలాగు సమధికవదని లభించునే అనువారును, మఱికొందఱు మనమేల యూరక లేచిపోని యూహలెంచవలె అట్టి మహాపదవి సనుభవించు సద్వృత్తముండుటంబట్టి యనుభవింపగలండు. అదృష్టము లేక యనుభవింపగలఁజే యను వారును, మఱికొందఱు సరిసరి! యీ భానుగుప్తుని భార్యయగు శాంతమతి మహాపతి వ్రతాశిరోమణి, ఆమె సద్వృత్తసంబునకు నిట్టి పదవి భర్తకులభిండుట యొకగొప్ప గాదు అని యనుకొనుచుండిరి.

ఒకనాఁడు ప్రశాంతమహారాజు మంత్రియగు భానుగుప్తుని చూచి “మంత్రివర్యా! యీపురంబున నెచ్చట కాపురంబుండువాడవు?” అడుగుటం జూచి భానుగుప్తుడు, “దేవరా! నాకంతకు మంచియిల్లు లభింపలేదు. నేను గనుపేదవాడనగుటంచేసి రెగిన యొక గుడిసెను గాపురంబున్నవాడ. రెండుకాసులు సంపాదించిగదా యిల్లు కట్టుకొన వలె? కాసులేక యెట్టికార్యముం జేయనగునో విషస్య తైలస్యనకిళ్ళీదంతరం, మృతస్య సుప్తస్యనకిళ్ళీదంతరం” అనునట్లు విషంబునకు నూనకం దారతమ్యము లేదు. చచ్చిన వానికిని నిద్రించెడువానికిని తారతమ్యములేదు. అట్లు ధనహీనునకును మృతినొందినవానికిని తారతమ్యములేదు. కాఁబట్టి జగంబున ధనసంపత్తి లేమికంటె వేఱ సరకఁబోకండు లేదు. అట్టి ధనముసంపాదించు సుపాయమునందుఁగూడ, సహింస కార్యంబులచేతను, సత్యమార్గము తప్పకుండను, లభించినది చాలునను తృప్తిచేతను, సంపాదించవలెఁగాని; యన్యుల నిష్కారణకృత్యంబులొనర్చి బాధించి దబ్బరలాడి దురాశతో సత్యముదప్పి సంపాదించుటకంటె నట్టడవియందు వివేకములేని మృగంబున కాహారం బగుటమేలు. అట్టి క్రూరబుద్ధి కల్గిన మనుజుని జన్మంబు జన్మంబగునో కాఁబట్టి దురాశ వలన ధనము సంపాదించినను, హస్తాత్తుగ నిండిన చెఱువుడెగిసట్లు యాధనంబునకు నొక విపత్తురాకమానదు. చిర్రశుద్ధికి మించిన యాచారములేదను సామెలేవలె ఎవఁడు సత్యముదప్పక దురాశలేక యీశ్వరుఁడీచ్చినది చాలునని తలంచునో వాని ధనంబునకు విపత్తురాదు. కాఁబట్టి యీశ్వరుఁడేకాలంబున కెట్టియన్నుంచిమనో యట్టియన్నము భుజించి యతఁ డిచ్చెను నీడ నుండవలయును. ఆభగవంతుని తోడ్పాటుకుఁ దగిన యదృష్టముండి యెవఁడొ సన్నిసుఖంబు లనుభవించవచ్చును. అదృష్టము లేక యూరక యొకనాఁడు కాసిచ్చి యేనుఁగన్నెక్కిరిగిన మాత్రాన రాజగునో” అనఁగ రాజువిని “మంత్రివర్యా! నీనీతిమాట లకు సంతసించితిమి. మంత్రిపదవినుండి యిప్పట్టణంబునఁ గేవలమగు చుట్టుగుడిసె

గాపురంబుండుట నాకు నవయశంబు గావున నీవీదినము లక్ష్మీవిలాసంబును హర్మ్యంబునం జేరుము. నీ కాహర్మ్యం బుచితంబుగ నొసంగితి, నందులకెట్టి సందియంబునొందకము.” అని చెప్పటంతేసి భానుగుప్తుడు సంతసించి యా దినము శాంతమతితోడొకని లక్ష్మీవిలాసం బునఁ గాపురంబుండె.

అసంతరము భానుగుప్తుడు. లక్ష్మీకటాక్షకారణంబునఁ గ్రమంబుగలోకులకు హితమైన నడివడియును, వినయముతోఁగూడిన పర్యవాక్కును, సద్బుద్ధియును, అనింద్య జనస్నేహంబును, సాహసాదార్యంబులును, దనకారి జనులకందఱుకును రాజేంద్రునకును, వలహరిశ్చంద్రుల యమాత్యులకంటెను నుత్తముఁడని తోఁప, రాజ్యతంత్రంబులు నిరంకు శాజ్ఞాచక్రంబున నిర్వర్తించుచు, ధననాయకునిధనాగారంబులందు ధనంబు కొఱంతయయ్యె నని రాజేంద్రుం డెప్పుతంబుంది పొగడ ధనాగారంబులం గొఱంత పడకుండ ధనంబుం జేర్చి కట్టకడ జనులెల్లరు రాజును మఱచి భానుగుప్తుడ రాజేంద్రుఁడనునట్లు పర్యవ్వతం త్రంబు వహించి యశోవిభూతిగాంచె.

ఇవ్వీధంబుండఁ గొంతకాలంబునకు శాంతమతి తనయభీష్టంబు వొప్పన నమూ ల్యాంబరరత్నాభరణంబులు భర్తవలనం బొంది యలంకరించుకుని యాలక్ష్మీవిలాసంబున నాలక్ష్మీనారాయణులవలె నిష్కభోగంబు లిద్దఱు ననుభవించుచుండిరి.

ఇవ్వీధంబుండ నక్కడ మఱిపురంబున నచ్యుతగుప్తుడు దురదృష్టమువలనఁ బలు విధంబులగు కష్టంబులు ప్రాప్తించుటంతేసి యెల్లసిరులంగోల్పొయి భార్యాపుత్రులతోడ నాయూరు విడచి యందందుఁ గ్రుమ్మరుచు నెందుఁగాని జీవనంబు జరుగమికిఁ బుత్రియగు శాంతమతిందలచుకొని భార్యయగు భద్రవతింజూచి యిట్లనియె:

అచ్యుతగుప్తుడు భార్యాపుత్రులతోడ శాంతమతి కడకు వచ్చిచేరట

“ప్రాణేశ్వరి! ప్రాణంబువోలెఁ జెందిన శాంతమతిని కేవల మొకదారిద్రునకిచ్చి వివా హంబుచేసి దానిపై నుండిన కోపావేశంబున నిలువెడలించితి. అబిడ నాకుఁజెప్పిన యదృష్ట విషయ మిక్కలంబునకు నిక్కంబయ్యె. ఆహా! చెవిటివానికి సంగీతంబును, గ్రుడ్డివానికి సాందర్యవతియగు భార్యయును, శవంబునకుఁ బుష్పాలంకారములును, బుద్ధిహీనునకు నలం కారశాస్త్రంబును, మూఁదునకు ధనంబును, కోపిష్ఠునకు హితవచనంబులు నెట్లు నిష్ప్రయో జనముతో నట్ల నాకాశాంతమతి మాట లక్కలంబునఁ బ్రయోజనములని దోఁపదయ్యెఁ గదా? ఇపు డాబిడ్డ యెందున్నదో తెలియరేదు. అదెందులనో యచ్చోటు పరికిలించి దానింజూచి వత్తము.” అని చెప్ప నాభద్రవతి యిట్లనియె:

“అశ్రేష్ఠరా! గతజలసేతుబంధనమువలె శాంతమతికొఱకు నిపుడు వశ్చాత్తావ వడనేల? ఇపు డాబిడ్డయెందున్నదో విచారించుకుని పోయిచూచి వత్తము. అదృష్టమును గుఱించి యాబిడ్డతోఁజర్పించి కట్టగడఁబట్టువట్టి చుట్టుగుడి సెగాని కట్టుపుట్టముగాని లేనివాని

కిచ్చి దానింబిపిరి. కాలంబువోవును గడమాటనిలుచు ననుసామెతవలె ఆహా! యీతఁడు కఠినగుణముతో విచ్చిక్ష్మ బ్రహ్మస్త్రియు వ్రయోగించినట్లు కూఁతుమాట లకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి యీలాగునఁ జేయునే? యని లోకులనుఁజెల్లు చేసినందులకు మన యదృష్టము మాత్ర మిపుడెట్లున్నది? అట్టి ప్రతిజ్ఞ కాలంబున నేను.

శ్లో. యథార్థ రతి కుక్రూప రయస్సర్థం జయశ్శుభ్ర
నైవయజ్ఞః క్రియాః కాన్యో నశ్యాద్ధం శోభనానకం॥

అను ధర్మవచన మొకకాలంబున మనపురోహితోత్తముఁడగు పశుపతిశర్మగారు ఏ యాఁడుది తన భర్తను దైవముగాభావించి యెదురాడక నేవించుచున్నదో యాస్త్రీకి యాగముగాని, వ్రతముగాని, శ్రాద్ధోపవాసములుగాని, మఱియే కర్మలుగాని పనిలేదనియు, నట్టి వ్రతముననుండిన స్త్రీ విశ్వయంబుగ న్వర్గమును జయించుననియు, స్త్రీకి భర్తయ నుభూషణంబనియు, నట్టి వివత్కాలంబునంగాని భర్త నాశ్రయించియుండవలెననియు, భర్త యాజ్ఞ దాటకయుండవలెననియు నిట్లు పతివ్రతాధర్మంబు లుపదేశించియుండుటంజేసి యది నాన్యరణకువచ్చి మాటాడవెఱచితి. ఇంతకు నీశ్వరాజ్ఞ యీలాగు నుండఁగా మనమేమి చేయవచ్చును?" అని చెప్పి, నావల నమృతగుప్తుండు "భద్రవతి! మద్యపానంబు చేసిన వాఁడును, శోరమార్గప్రవర్తనండును, వారకాంతాప్రియుండును, ధనికుండును, విద్యా విహీనుండును, పరద్రవ్యాపేక్షకుండును, పరనిందాస్థగలవాఁడును, అనూయాపరుండును, జడచిత్తుండును, అభేటనిహారుండును, ఈపదిగురు నెప్పుడుం గాలాకాలంబులును, హితాహితవచనంబులును, పాటించని కేవలమూఁధులు. తాఁబట్టిన కుండేటికి మూడుకాళ్లను సామెతం బరిచాలించువాడు. తమ కార్యంబులును, దమ యోచనలును, తమ కాయువును, తమ సుఖంబులును, తమ సంపదలును శాశ్వతంబుగ నుంచుననియు, పండ్రసూర్యులు నశించుదుగాని, తాము నశించుటలేదనియును నిశ్చయాత్ములై మైమఱచి యుండుట నైజముగదా? కాఁబట్టి నాధనగర్వాతిశయంబున నాయదృష్ట మీశీతిగ నెప్పుడుండునని తలంచి యులిడను గరుణింపక తృణీకరించి యుట్లుచేసితి. తలదగిలితేగదా తడవిచూచుకొందురను సామెతవలె నాకిపుడు దురదృష్టము వాటిల్లి నందులకుఁగదా శాంతమతి యెందున్నదని తలంచవలసిన హేతువయ్యె. జగంబున జనులు "తమ కాపద వచ్చిన కాలంబున జ్యోమ్యులను, నైద్యులను, మిత్రులను, పనివాండ్రను, రాజకీయోద్యోగ వర్ధులను, మంత్రతంత్రజ్ఞులను, సద్బ్రంధపారాయణులను, గృహపారదులను వెదకి వారికడ కేగి తమకార్యములను చెల్పి కార్యానుకూల్యమార్గంబులు దెలుసుకొనుటయు వేఁడు యుం గలదుగాని యాపదరానికాంబునం గంటఁజూడరు. అట్లు నాదురదృష్టకష్టకాలంబెట్లు తరింపనగునో యెవ్వరింబోయి వేఁడువాఁడ? కానిమ్మింతకు దేవుని దయగాని నే నేమి చేయఁగలను?" అని నగచి భార్యాపుత్రులందోహ్లాని యుండును శాంతమతి బాడను విచారించుకొందు నాయాపగరంబులు ద్రిమృదుయండె.

—కొందువ.

వటదనేయనఁటిమొక్కమొట

గీతిక

కవికొండల నేంకటరావుగారు

నే పచ్చపచ్చగున్నాను ముత్తెదువా !

నే పిల్లల్తోవున్నాను ముత్తెదువా !

నే మువ్వుటాకు నున్నాను ముత్తెదువా !

నే లంకవిఠిగి వటదబడితి ముత్తెదువా !

నీవు టుంకాయ విసరబోకు ముత్తెదువా !

నామువ్వాకు చినిగిపోవు ముత్తెదువా !

నా కోటాకు పైకిరాదు ముత్తెదువా !

నా పిల్లజెల్ల విడిపోవు ముత్తెదువా !

నే తల్లకిందులై పోదు ముత్తెదువా !

నన్ను బ్రదుకు వధలలేదు ముత్తెదువా !

తిన్న యరటిపళ్లు త్రేంచు ముత్తెదువా !

చేరడసికళ్లు నీవి ముత్తెదువా !

జాలిచూపుచూకు నన్ను ముత్తెదువా !

బారపొడుగు చీర చెఱుగు ముత్తెదువా !

దారివేసి నన్నులాగు ముత్తెదువా !

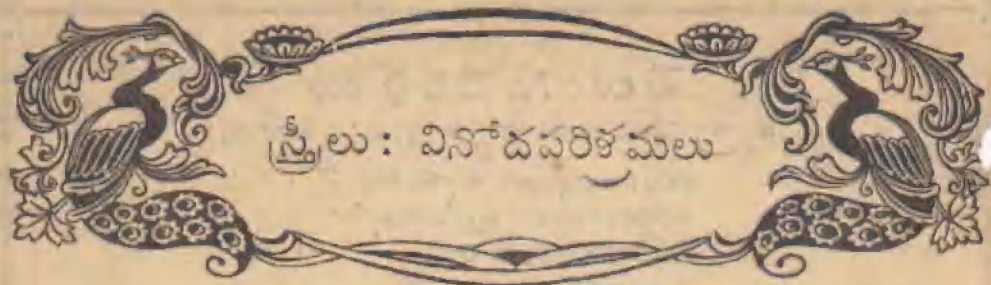
కొప్పుదిన్నఁబెట్టుకున్న ముత్తెదువా !

అప్పుడీర్తు నాయువోనగు ముత్తెదువా !

తెలుగు దేవళము

కుర్ర వేంకటసుబ్బారావుచేది గారు

తనదుపొందర్యమునకు ముగ్ధతనుజెంది
 మధురరసాస్వాదనోపాదముధువువోలె
 జేరవచ్చినవాధుని తరి ధాని
 పొక్కుకొనితమనమను పుష్టి తెప్పి
 తల్లియాజ్ఞలనొడల వాల్చి ఘోర
 కడనమున కప్పగించి నిష్కామమైన
 వీరధర్మంబు పెరిపి కాశ్యపయశస్సు
 గన్న మాంచాల యెచ్చట గలుగిగనెనో,
 రావువారికార్యమపూడి రణమునందు
 రక్తధారలు యేలుచై శత్రులుడుగ
 ముప్పుతిప్పలుచెట్టి సమున్నతమగు
 రాజ్యమేలిన వాయువీరాలు వీర
 కాంత యెచ్చట ప్రబలివిశ్వాసిగనెనో,
 అలవరాసుధిరంగి చెట్టులమయోడి
 పూలిపోనున్న బొమ్మిలికోటలోన
 క్షుద్రధర్మంబుమెలయ వచిత్రమైన
 వీరదుధిరంబుజలిన వెలమకాంత
 పూర్ణగర్భిణి, రమణమ్మ, పూకచరిత
 కార్యలక్ష్మిని యెచ్చట చూరగొనెనో,
 కాకతీయసామ్రాజ్యాధికారమాని
 చేసగిరిసేలు యామహాదేవరాజు
 బలములను చించి చెండాడి పాటుచ్రోలి
 కల్పవిద్యాభివృద్ధి నకంపకుండ
 ద్రవ్యమెంతెంతో పలుమారు ధారవోపి
 రమ్యమైన నువర్ణాక్షరములతోడ
 దేశచరిత కమోఘమా దీప్తిగూర్చి
 తేజరిలిన దుద్రమచేసి వీర
 వారి యేదేశమందు జన్మలుగనెనో,
 అట్టిపాపవ మైన యాంధ్రదేశ
 సోదనీబృందమా! యదేశోభలాలక
 నలుగురుండిన తెలుగు దేవళముజేరి
 వీరగంధాక్షరలుజల్లి వీరమాత
 శబ్దమునకు ప్రయత్నింబు నలంపరమ్మ.

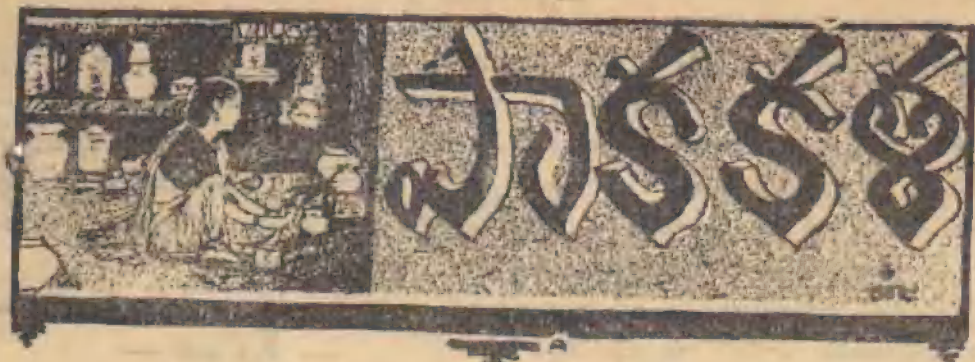

స్త్రీలు : వినోదపరిశ్రమలు

వస్త్రములతో చెట్టు

శ్రీమతి కంకిపాటి రుక్మిణమ్మగారు

లైటురోజు, గోల్డెన్ ఆరంభ ఈ రెండుకలర్లలో 1 గజం ఒకరకం, 1 గజం ఒకరకం నీల్ముగాని, లేక తెల్లఆరంభి 1 గజంనీ 2 పేలికలుగాదించి, ఒకదానికి రోజుపొడవ గం గులో అడ్డేది, ఒకదానికి దానిమ్మచక్కలు బాగదంపి ఒకచట్టిలో నీళ్లు కొద్దిగాపోసి వుడక నిద్రి, గుడ్డదానిలోతడిసి ఒకరోజు వుండనిచ్చి ఎండవేసిన చాయ బాగుగఅంటును. తయారు చేసుకున్న వస్త్రములను అర్ధగంట త వడరముపేలికలుగా దింపుకునేది. ఒక్కొక్కదానిని నాలుగుప్రక్కల వన్నగా ఒక పొరవమడిచి దూపోగు తిత్తికి వాయదారం పోసినట్టుకుట్టి తలువార రెండుదారముల కొనలుపట్టి లాగినయెడల మల్లెమ్మగవలె వర్పడును. దానికి రెండువరసలు దారంచుట్టి గట్టిగా టాకావేసివుంచేది. ఇట్లనే అన్నితయారుచేసుకొని 4 లు గేసి మొగలు పువ్వువలెపట్టుకొని నాలుగుకొనలుచేర్చి టాకావేసివుంచి, అంగట్లోఅమ్మ తంతుచుట్ట తెచ్చుకొని కాల్చి చెట్టుకొమ్మకు ఎంతనిడుపుకావలెనో అంతముక్కలుతుంచు కొని, ఆకుపచ్చ నెట్టయిదారంగాని వులనేకానితెచ్చి ఒక్కొక్కకమ్మిచివరన నాలుగుచేర్చి పువ్వులు ఒక్కొక్కరకంపెట్టి ఈపచ్చదారంపెట్టి మొదలులావుగా కొన వన్నగాచుట్టి తయారుచేసుకునేది. ఒక గొడుగుకమ్మి మట్టనంగావిరిచి దానికి ఈకొమ్మలుపెట్టుతూ దారంతో కదలకుండా గట్టిగాచుట్టివుంచి, కంతంకురుచగా కొంచెంబొంగురుగా వుండేసీసా ఒకటితెచ్చేది. బాజుచెక్కపొట్టు వన్నగడ్డివలె నుండుదానిని, ఆకుపచ్చపొడవ ఒకఅగాకు తెచ్చి కొద్దిగాఒకటంబరుతో నీళ్లుపోసి వ్రడికించి అందులో ఈపొట్టుతడిసి ఆరపెట్టవలె. ఆపొట్టు సీసాలో అడుగునపోసి ఈచెట్టును బాగ్రతగా సీసాలోపలచొప్పించి శ్రవణంలో లోపల బాగచక్కచేసి మూలికీకార్కువిగింది పైన లక్కమోరు చేయవలె. లేనియెడల రామబాగములులోనప్రవేశించి పాడుచేయును. ఇట్లు తయారైన సీసా మేజామీదవుంచిన అలంకారముగా నుండును.

—రాయలసీమ చక్కెరపొంగలి—

గంధసారము (సువాసనగల) చేరియ్యము 1 పేరు, పొట్టుపీడలి పచ్చి (జేగరి) పెసర పప్పు 1 సీమ, చక్కెరి ఆవుపాలు 2 కేసెట్లు, చక్కెర ఆర సీమ, (కొలత) మంచి చేయి ఆర సీమ, ఏలకులయార్ల మొక తులము; సిద్ధము చేసియుంచుకొనుము. పైఁజెప్పిన యొక సీమ సువాసనగల చేరియ్యము పైపొట్టుపీడలి పొవునను పెసరపప్పును జేర్చి చక్కెరగాకడుగుము. నీరు కందిపైచి యాపకార్థ మొక గుడ్డపై నీడవారలో యుము. తరువాత ప్రాయపై బాణలిమంచి సన్నగా మంటచేయుము. బాణలి వేడియొక్కటయొది యందులోఁ దగ్గరిలది నేయిపోయుము. ఆరలోనిన పెసరపప్పుతోడి వియ్యముందులో నెల్లగా సువాసన చేయుదనుక వేయించితింపుము. రెండు సేదల వియ్యము ఉడుకఁగల పాత్రలో చిక్కెనియావుపాలు 2 కేసెట్లు పోసి, ప్రాయమీదనుంచి మంటచేయుము. పాలు నలసల కాఁగుటయొది, వేయించి యుంచిన పెసర పప్పుతోడి వియ్యముందులోఁ పోయుము. పొంగురా డుండ గరిటెకాండతోఁ దలయఁ ద్రిప్పుచుండుము. వియ్యము మెత్తగ నుడుగులుట్టినదిచూచి, యందు పొవునను నేయియు, ఏలకులయార్ల మొక తులము వైచి కలియఁబ్రదిప్పుము. మంట తగ్గించుము. ఒకటి రెండు నిమిషము లైన వెనుక నందులో నరసేరు (కొలత) చక్కెరచెచ్చి, బాగుగాఁ గలియఁబ్రదిప్పి మూత్రవైచి దింపియుంచుము, దీనినే మాప్రాంత ముల చక్కెరపొంగలి యందురు. అంతకంటె ఊర

న్న మునుటబాగు. ఇది భుజించుట కెంతయు దుచ్చుము గనుండును. పుష్టికర మైనది.

—నీరిపి నాటిత్రమ్మ.

—తేనెతొలలు—

గోధుమలు దిసరి సన్నటిరవతిమకుని ఉంచుకు నేది. రెండు ఆకాకులపీటినిఁ ప్రాయ్యమీద మునుగ నిచ్చి, ఒక ఆకాకురవ నీటిలోఁబోసి బాగవుప్పేది. అందులో కొద్దిగా జీలకర, ఇంగువ తగుమాత్రము పుప్పు, రెండు ఆకాకుల వియ్యపుపిండి, వుప్పినరవలో ఁపి, బాగ గరిటితోకలిపి, రెండు నిమిషములు మూసివుంచి, తలువార తేనెతొలపీటలోపెట్టి పిండి నేతిలోకాల్చిన చాలాదుచిగానుండును. నోట వేసిన కరిగిపోవును.

—ము త్తు న రి—

ఒక ఆకాకు పెసరపప్పును సుమారు ఒక ఆకాకు, ఒకటిన్నరసిట్లు ప్రాయ్యమీద మునుగనిచ్చి పప్పువేసి పుడకనిచ్చేది. నున్నమువరె దిరియబడును. అందు లోకి తగినపుచ్చ జీలకర రెండు ఆకాకుల వియ్యపు పిండిపోసి పైవిధముగనే వుప్పి మునుగుతొలపీటలో పిండి నేతిలోకాల్చినట్లుయిన మాటుమార్గములనె నోటవేసిన చార్లముకాగలవు. ఇప్పుముపున్నవారు పుప్పునేనుక చేసిఁ చక్కెరపావులోవేసి భుజించిన దుచిగానుండును.

—కరిపాటి దుక్కొమ్మ.

—గరిశెలు—

అరవీశము ఎండుకొప్పురిచ్చిలుతెచ్చి కోరవ తను. వీశెడు చువవార, వేయించిన శనగపిండి

అర్థకేరు, అర్థసేనువేయించిన తీడివన్న, అర్థకేరువేయించిన బాదమువన్న, అర్థకేరు (రాక్షసండ్లు, అర్థకేరు కిసిమిసిచండ్లు, ఒక అణా యాలకులపాడి, పైన చెప్పిన ఉన్నతలన్నియు కలిపి ఒక గిన్నెలో ఉంచవలెను. ఒకవేళెడు మైదాపిండితెచ్చి నీళ్ళలో తగువంత ఉప్పువేసి అనీటిలో గట్టిగా కలిపి ముద్దగా చేయవలెను. ఆ ముద్దనుంచి చిన్న చిన్న కాయలరి మాణియగలసిందేతినీ పూరీవలె అప్పుడము కట్టతో చేయవలెను. . . తరువాత గిన్నెలో నుంచిన పాడుమును ఒక పూతిలో పూనేగరిటలో రెండుగంటలు పోసి, ఆ పూతిని మడిచి పూనేచక్రముతో ముడచినపై పున నమిచెక్కవలెను. ఈ విధముగ అన్నియును పిచివలెను వాత ఒక పొయ్యిమీద బాగలిపెట్టి ఆ బాగలిలో ఒక అరవీ కేడు నేయిగాని మాసేగానిపోసి కాగినతరువాత అయిదారుచొప్పున వేసి ఎట్టగా ఉడికినతరువాత రెండు అవళలో తీయవలెను. ఇది భుజించిన చాలా రుచిగ నుండును. ఈ గరికలు రెండు మాసముల వరకు చెడక కుర్రముగా నుండును.

— పొట్టుారి వాసంతికమ్మ —

— బాలాసాయి —

ఒకవీణ మైదాపిండి తెచ్చి దానిలో ఒక అణా కా ను ఎత్తుగల పోడాగుండను కలుపవలయును. (పోడాగుండ ఎప్పుడు అయిన యెడల బాలాసాయి నిడిపోవును.) మైదాపిండిలో పోడాగుండ కలిపినతరువాత దానిని నేతిలో పొడిపాడిగా కలుపవలెను. పిమ్మట దానిలో అరపోలేడు పెరుగు తగినంత నీరుపోసి కలుపవలెను. (పెరుగు నీరు ఒకేసారి పోయవలెను) ఒకవీణ పంచదార తెచ్చి జలేరీపాకము (లేతపాకము) తిసి ఒకచోట పెట్టుకోవలెను. కళాయిలో నేయి పోసి పొయ్యిమీద పెట్టి సులల కాగినతరువాత దింది చేయవలయును. ఇది పజుకు ముద్దకలిపిన మైదాపిండి నిమ్మకాయలంత ఉండలుగా చేయవలెను. ఒక్కొక్క ఉండ ఎడమ అట చేతిలో పెట్టుకొని కుడి అట చేతి క్రింది భాగముతో మధ్య భాగము లో కుచుచున్నట్లు

నొక్కవలయును. అట్లు నొక్కినవానిని పైన చెప్పిన క్రిందకు దింది చల్లార్చిన నేతిలో వేసి తిరుగ పొయ్యి మీద పెట్టవలెను. (మరుగుమన్న నేతిలో వేసిన బాల్తా పాయి విడిపోవును.) ఎటు పుడాలగా వేగినతరువాత బాలాసాయిని తిసి పంచదార పాకములో వేసి వానినపిదచ భుజించవలయును.

— యశోదా బాయి.

— కండి —

ఒక నేరు పెరుగు దళ సరిట్టలో వడియకట్టి ఒక రాత్రంతా వుంచవలెను. నీరంతయు పోయి ముద్ద పెరుగు నిల్పును. అది ఒక కళాయి పాత్రలో గాని, చీనామట్టి పాత్రలో గాని పెట్టుకొని అర్ధ నేరుచీసి అందులో పోయవలెను. $\frac{1}{2}$ కులం కుంకుమపువ్వు $\frac{1}{2}$ బావలి $\frac{1}{2}$ కులం చిన్న యేలకులు నూరి కలుపవలెను. బాదం, పిస్తా, అక్రోడీ కలపవలెను. కొద్దిగా వచ్చనిరంగ (చుప్ప) కలిపి చేతితో బాగా మర్దన చేయవలెను. అప్పుడు తినుటకు యోగ్యముగా, రుచికరముగా తయారగును. మహారాష్ట్ర బామ్మలు చాలా ప్రీతిగా నుపయోగింతురు.

— ఉసిరి కాయ ముర బాబ్బ —

పెద్ద పుసిరి కాయలు తెచ్చి నీళ్ళలో పోకి మూడు రోజులు నానపెట్టి పిదప అది పైకి తీసి, దబ్బునముతో గంట్లు పెట్టవలెను. పిమ్మట అది నున్న పుతేటనీటిలో రెండు రోజులు వుంచవలెను. తరువాత మంచి నీటితో కడిగి నీళ్ళలో వ్రదికించవలెను. పాతిక కాయలకు నీరు పంచదార చొప్పున, పంచదారలో మూడవ వంతున నీరుపోసి పాకము $1\frac{1}{2}$ అంగుళము తీగ సాగే వరకు తిసి పైకి దింపి, పుడికి వుంచిన ఉసిరి కాయలు అందులో వేయవలెను. దానిలో నేసరి అరకుగాని కుంకుమపువ్వు గాని కొద్దిగా కలుపవలెను. పిదప దానిని మూతగల గాజా పాత్రలో నిలవయుండుకోవవలెను. ఇది చాలా ఆరోగ్యకరమైనదియు, పుష్టికరమైనది.

— బేసికోవువా —

మెత్తని 1 నేరు కనగపిండి $\frac{1}{2}$ నేరు పంచదార పానకం $\frac{1}{2}$ నేరు పాలు కొద్దిగా నేయి, కిసిమిన్, ఏల

కులు, యివిఅన్ని పల్లెములో ముద్దగాకలుపి బాగా మర్చించవలెను. పొయ్యిమీద కళాయిలో నేయి పెట్టి మగగవిచ్చి బడియాలమాదిరిగా వేదవలెను ఇవి చాలారుచిగా నుండును.

—దేవులపల్లి దిగదాంబ.

—బ ద్ర పే గే లు—

బొంబాయిరవ్వ 1 శేరు జల్లింది పాలు నెయ్యి తగినంతవఱకు వేసి గట్టిగా కలుపువలెను. కలిపిన ముద్దను శుభ్రమైన తడిగుడ్డుకు దుట్టి 2 గంటలు ఉంచవలెను. తరువాత ఆముద్దను గొట్టికి నెయ్యిరాలి మెత్తగా వంచవలెను. మంచి నిమ్మకాయంత ముద్దలు చేయవలెను. దియ్యప్పిండి దంచి మెత్తగా వడకొట్టి ఎండబెట్టి ఉంచిన ముద్దలను ఒక్కొక్కటి దియ్యప్పిండిలో పొర్లించి పల్లెయమీద వన్న గారేకులు చేసుకోవలెను. గిద్దుకు పేతిని బాగాకాచి మెత్తగాచేసిన దియ్యప్పిండిని కొద్దిగాజేసి తేనెపరచి కలపవలెను. కలిపినపిండిని సన్నగాచేసిన రేకులమీద కొద్దిగాజేసి రేకు అంతారాలి నుండ్రముగాచుట్టి పల్లెముమీద అప్పుడాలకట్లతో పూరీచేసినవిధముగానే కొంచెము దగ్గరిగా తట్టవలెను. అరకుండా నేయించినయెడల పొంగి చాలా రుచిగావుండును. ఆరినయెడల పొంగవు. అన్నిపుండలు యీ విధముగానే చేయవలెను. సవాళేరు చక్కెర మెత్తగానూరి ఉంచవలెను. బావలి పొయ్యిమీదపెట్టి అరచిపెరు నెయ్యి కాగినతరువాత చేసి ఉంచిన పేతీలనునేయించి పల్లెములోపెట్టి మెత్తగాచేసిన చక్కెరను 2 నెవుల చల్లవలెను. ఇట్లు చేసినయెడల అవి చాలా రుచిగా నుండును. ఇవి బాగ్రత్తగా పెట్టినయెడల 15 దినములుండును.

—కోక పారిజాతము.

—చి న్ క ట్—

40 కులములు మైదాపిండి 2 టీన్యూనులచేకింగ్ పొడరు, 10 కులముల చెన్న, రకుమాత్రము ఉప్పు, కొద్దిగా కాగిన పాలువేసి ముద్దఅవునట్టుల కలపి

మర్దవచేయవలెను. ఆముద్దను లిగ్గులుచేసి దానిని కోకోదబ్బా మూతపెట్టి అద్దిన నిడల రొండుగా చిన్నోక్కులుమాదిరి వచ్చును. అద్దినమీద శుభ్రమైన పుల్లతో అరుకంతలు పొడవవలెను. ఈవిధము ముద్ద అంతయు తయారుచేసికొవవలెను. ఒక పెద్దబొగ వాణిలో నగమువరకు శుభ్రమైన తెల్లని యిసుకపోసి పొయ్యిమీదపెట్టి మంట పెట్టవలెను. మైన ఒకపల్లెములో నిప్పులుపెట్టి పుంచవలెను. ఇసుక బాగా కాలిన తరువాత చేసిఉంచినలిగ్గులను ఇసుకపోసిన బాగావాణిలోపట్టి అంత శుభ్రమైన పల్లెములో పట్టి వన్ని లిగ్గులుపెట్టి ఇసుకలోఉంచి నిప్పుల పల్లెము మూతపెట్టుచుండవలెను. అవి తయారైనది చూచి తీసుకొని తక్కినలిగ్గులను యీవిధముగానే తయారు చేసికొవవలెను. ఇపు చాలారుచిగా ఉండును. రెండు వారములవరకు నిలువవుండును.

—కోక పారిజాతము.

—పె రు గు సు కే లు—

అర్ధశేరు గోధుమనూకను ప్రష్కాచేసి దానిని పొన్నకాయలంత ముద్దలుగ చేసి ఒక పల్లెములో నుంచుకొవవలెను. తరువాత 2 శేర్ల పుల్లటిపెరుగు వందు తగినంతపుప్పువేసి కొలదిగవనుపు, పచ్చిమిరప కాయలను సన్నగరిగి ఆపెరుగునందు కలుపవలెను. కొలదిగ మెంతులు, ఆవాలు, ఎండుమిరపకాయలు, కరివేపాకు, ఆపెరుగునందు తిరుగబోతవేయవలెను. 1 శేరుమినవపప్పు, 1 శేరు దియ్యముకలిపి చినిరినపిండిని, నీళ్లు, కొలదిగపుప్పువేసి బూరెలతోపువలె కలుపువలెను. బాగలిని పొయ్యిమైదుంచి అందుకొంత నేయిపోయవలెను. అదిబాగుగా కాగిన పిమ్మట, ప్రష్కాయుద్దలను ఈతోపులోనుంచి బాగలిలోవదిలవలెను. అవి బాగుగా జేసిన పిమ్మట ప్రైవ్రాసిన ప్రకారము తయారుచేసియుంచుకొనిన పెరుగునందు వేయవలెను. 15 నిమిషములు బాగుగావానినవెనుక యుడుయోగించవలెను. వాటిని పెరుగునుకీలందురు.

—పాకల చంద్రకాంతామణి.

మా తృప్తి

శ్రీమతి తాయీ రత్న మాలగారు

జబ్బుతో మంచమీద వున్నాను. పుండీకూడా లీలని ముద్దులాడేది అమ్మ అపరిమితంగా. తనచేతుల్తో లీలని పెంచటానికేలేదే అని విచారించేది ఒక్కొక్కప్పుడు.

ఒనాఁడు లీల తాతగారూ, అమ్మమ్మా లీల తల్లిదండ్రులూ కూర్చుని మాట్లాడుతున్నారు ఇంకా జబ్బు తగ్గలేదేనని విచారంగా. ఇంతట్లో లీల గంతులువేస్తూ ముద్దుమాటలతో 'అమ్మమ్మా!' అంటూ పరుగుతుకుచ్చి వాళ్ళవసుతుంది.

'ఛీ! పాడుకొట్టా! నీవేనక్కత్రంలో పుట్టావో, మీఅమ్మ అలాజబ్బుతో బాధ పడుతోంది. తల్లిని మంచం ఎక్కించావు. దరిద్రపుబిడ్డవు' అంటూ విసుక్కుంది అమ్మమ్మ.

లీల చిక్కమొహంతో లేచి నిలుచుంది.

ఇంతలో లీలఅమ్మ ఒక్కఅడుగున మంచమీద లేచి కూర్చుని 'నా బంగారుతల్లీ! రావే! అమ్మా! నిన్నెవరేమన్నారరా?' అని వాళ్ళ కూవోపెట్టుకుని తలనిమురుతూ తల్లివంక రోహదణనేత్రాలతో చూస్తూ 'అమ్మా! నేను బ్రతికివుండగానే నాతల్లిని అనరానిమాటలున్నానే. నాకు జబ్బుచేస్తే అది నాకర్థం. కాని ముక్కుపచ్చలారని నాముద్దుబిడ్డ యిందుకు త్తిరవాది కాదు. ఇంకా దాని అదృష్టంవల్ల నేనింతవరకూ జీవించివున్నాను లేకపోతే ఎప్పుడో ఎగిరిపోయేది ప్రాణం. నాబిడ్డని మీరేమన్నా అంటే నేను సహించలేనమ్మా! అంది గద్గదస్వరంతో. అమ్మమ్మ అదిరిపోయింది. 'లేడమ్మా! నీమీదగల ప్రేమచేత అలా అన్నాను. అంతే నాకు దానిమీద ప్రేమలేకనా!' అంది మెల్లిగా.

'నువ్వు నూరుచెప్పు వెయ్యిచెప్పు నామీదగల ప్రేమలో సగమైనా నా బిడ్డపైన నీకు వుండదు. అబ్బా! నాచిట్టితల్లి నెంతమాటన్నారు. నాలీలకోరకు నేను తప్పక బ్రతికివుండాల్సిందే. లేకపోతే మాఅమ్మ కెన్నికష్టాలో' అని కంటరిడి పెట్టి తన బాహులతలో లీలని ప్రేమాలింగసముచేసికుని చిన్ని చెక్కుటద్దాలు వేసుకునేలుముద్దులతో నింపేసింది. అప్పటినుంచీ సరిగ్గా మంచులుత్రాగటం బలమైన ఆహారం తీసుకోటం మొదలుపెట్టి త్వరలో ఆరోగ్యంపొందింది ఎంతోకష్టపడి లీలకోసరం ఆహారం మార్చే ప్రేమ!

దేశీయ గీతము

గరిమెల్ల పత్మనారాయణరావుగారు

[బల్లెరియారాజ్యపు ఆర్థికమంత్రియగు వెదిశీయమనశకు ఆదేశమునకు దిగుమతియగు వస్తుద్రులు, బ్రహ్మలు, రంగుముద్దలు, సారాయాలు మొదలగువానిపై నూటికి 10 వాళ్ళున నుంకములను విధించి, వాటి దిగుమతివాసి, భవము దేశమును తొలగిపోవడా వట్టమునొకదానిని చేసెను. ఇందు కారణపు స్త్రీపురుషు లందరును మిగుల సంతోషించి ఆతనిపై స్తుతిగీతములనువ్రాసి పాడుకొనుచున్నారు. ఇట్టియేర్పాటు మనదేశ మునకుకూడ ఎంతయోవశ్యకమో మనదేశపు నుందరులే నిర్ణయింపవస్తూలు. ఆదేశములు పాడుకొనుచుండు ఒకగీత మీదిగువను ఆంధ్రభాషలోని కనువడించి వ్రాయబడినది.

పల్లవి

నుంచివనిచేసితిని, నెదిల్చి! మాపీపున పంచేటి భారమును వదలించినావు భో! ||మంది||

చరణములు

అందాలకోసమయి మేము పన్ను
లందించుకొన్నారేము

సారాయినని పట్టివావు దాక్ష,
సారాంబులను నెట్టివావు

పవుడనులపడగొట్టివావు స్త్రీల
పరుషులు చూపెట్టివావు

ముగముఖముల చెఱుపునట్టి
రంగుముద్దలెల్ల ను దులిపిపెట్టి

మ్రంగుపురుషుల వదులుచుట్టి
విలువకుండునట్టు చేసితివి చట్టి!

అంగవలముంగురుల సంగరపు మెలికలకు

అంగుచేయుటకై మాంబుర్థయిక తొలగదు ||మంది||

కృత్రిమపు పాగవలుకూడి, ముఖముల ప

విశ్రజలముల కడిగిరేని, అంగవల

విచిత్రకోర్కలు వెలుగుగాని, అందములు

మాత్రమింతయు తరుగబోవు

బ్రహ్మకయ్యెను రగినకాన్తి ముఖము

పాడరుల వెలయయ్యెలాన్తి ఇంక

తప్పకనుపెఱుగు మాఆస్తి తగ్గ

నవ్వలకు నిక జలర్హస్తి.

||మంది||

కూడికలు పేయుడికవైన, భవము

కూడపెట్టుడు పెట్టిలోన, ఆస్తి

పీడమానువు డింకవైన, మీకు

మేదలును మిద్రులును, మిందువై భోగములు

మాడు, బల్లెరియా గొప్పభ్యాసినిబొందు.

||మంది||

ఆ త డు

ఎ డ వ ల్లి రా మ మూ ర్తి గా రు వి. ఏ.

ఆత డొకయోగపురుషుడు. ఆశాంతరములాతని యశశ్చంద్రికలను చవి జూచినవి. సత్య, శౌచ, యహింస లాతనిసాములు. దరిద్రనారాయణులకు అధిష్ఠానదేవత యయ్య కుబేరునితలదన్ని న ధనవంతుడు. అరువదినాలుగేండ్ల ముడుసలియయ్య వీరాంజనేయునివీర్యగూణసంపత్తి. తొస్సివాడయ్య బాసకాడు. సాందర్యశీలుడుగాకయును విశ్వము నాకర్షించుకొను మోహనమూర్తి.

ఆత డొకమహాత్ముడు. ప్రపంచమునంతకును ఆదర్శపూరుషు డాతడు. ఆతనిది విశ్వమానసమతము. విశ్వసాధార్యత్వ మాదివ్యపురుషునియభీష్టము. స్వాతంత్ర్య మాతనిజన్మహక్కు; స్వరాజ్య మాతనిసోములపంట. 'శత్రు'శబ్ద మాతని నిఘంటువున గానబడదు.

ఆతడొక యుగపురుషుడు. దుష్టశూణ, శిష్టరక్షణ మాతనివ్రతము. దేవ పూరుషుడౌట నాతని నుడులు నిగమములు—చయిదములు శాస్త్రములు. జితేంద్రియత్వముచే బ్రపంచ మాతనికిమిథ్య; సిద్ధపురుషుడౌటచే స్వర్గమాతనికి కరత లామలకము. భారతీయుడయ్య విశ్వమానవుడు. 'సబర్యతీ' యాశ్రమవాసియ య్య సర్వాంతర్యామి.

*

*

*

కారాగారబద్ధుడయ్య గణ్యతసేయని బుద్ధదేవుడు. భౌతికముగ అయ శ్కలాకముల వెనుక యస్వాతంత్ర్యుడయ్య, మానసికస్వర్గమనుభవించు మహా త్యాగి. నరునిదూషమున నారాయణునిలీలల బ్రదర్శించు నాట్యకాడు.

మోహనచందుని మోముముందర విశ్వమంతయు నొకమారు: 'గజ గజ' లాడినది, ఆపవిత్రమూర్తి సత్యాగ్రహమునకు.

ఆప్రాయోపనేత్రప్రారంభము ప్రజల హృదయకుహరములయందు పీఠ ముల సలంకరించినది.

ఆ లీలామానుషవిగ్రహమునమక్షమున ఈజగ మొకలీల!

బాలవిజ్ఞానశాఖ

౧. పాటలు

జోల పాటలు

ఊరుమంచిదమ్మ ఉభయకాశేరి
వాడమంచిదమ్మ వైష్ణవులవాడ
అయ్యమంచివాడు వెంకటప్పయ్య
అమ్మమంచిదమ్మ అలమేలుమంగ
అలమేలుమంగమ్మ ఆడినపనువు
అప్పయ్య కోనేట తెప్పలై తేలు
అప్పయ్య కోనేట తెప్పలై తేలు
ఆర్యురుకోనేట అలుగులైపారు
చిన్నారిమువ్వలే చిరుతగంటలు
పన్నంగళయనుడూ యేపీథినాడు
పన్నంగళయనుడూ నాగళయనుడు
పాల్కాగె అమ్మాయి పానువున ఆడు
పుద్దిమద్దికాయ ముందాటికురులు
ముద్దాడరే పేరువద్దిమామలు
పాలమద్దికాయ పాపాటకురులు
పాల్కాగలే పేరుపాపఅన్నలు
అమ్మాయి అన్నలు యెటువంటివారు
రాజ్యాలయేలేటి రామలక్ష్మణులు
కొండాలన్ని పిండిగావలెను
గోపాలకృష్ణుడూ కొడుకుగావలెను
మామిల్లెల్ల పండ్లుగావలెను

౨. కథలు

నుదుటి వ్రాలు

పూర్వం మహాదేవంలో ఒకరాజుండేవాడు. రాజుకి రత్నంలాటి భూమిదళము. రాజు రాజగురువుని రప్పించి ఆమూయి లాతకంచెప్పమన్నాడు. అతడు చక్రంవేసి 'బ్రహ్మ! పాప దేవిడిమన్నా చెప్పవని

శ్రీ మతి జి. యల్. సా వి త్ర స్తు గారు

మదనగోపాలుడే మామకావలెను
నిద్రబో అమ్మాయి నీలివచ్చేను
నీలిబంగంబెంట బూదివచ్చేను
అందారిమామలు దండమామలు
మా అన్నులమ్ములే నీకుమామలు
యేలమ్మయేడ్చేవు యెలవారిపట్టి
పాలక్కుయేడ్చేను పమిదమ్మవలెను
తూరువున వొకమామ చూడావునంపా
పడమటన వొకమామ పాడావునంపా
దక్షిణన వొకమామ జన్నావునంపా
పుత్తరాన వొకమామ పురదాళ్ళంపా
ఈ ఆవు ఆ ఆవు దొడ్లోకికోలి
పిలకరా అన్నయ్య తిండెల్లపాలు
తాగనేఅమ్మాయి నీబొజ్జనిండా
ఒడ్డేలపొడవేల వల్లిసామ్మేల
చంకలిడ్డాలేని చక్కదనమేల
జోలక్కుజొన్నబువ్వ నాకువరిబువ్వ
యేడ్చేటి ఆమ్మాయికి యెత్తావుపాలు
జోలబాచుక్కన్న! జోకోట్టురంగా
నిద్రబో బలభద్ర! రాములమ్ముడివి.

శ్రీ మతి గంటి రామసుబ్బలక్ష్మి గారు

వాగ్దానంచేస్తే, తమపురిక జాతకంఉన్నదన్నట్లు చెప్తానన్నాడు. నురుపు రాజాజ్ఞపొంది “మీకుమార్తె అడుక్కుంటుంటుంది”నని పలికాడు. రాజాజ్ఞాన అమ్మయికి ఆచార తప్పించగలవమని, నురుపుమాటలకు పరిహాసంగా నవ్వాడతడు. అమ్మయిన ఒకతనీ ఒకరొంటుందిన ఎవరిని అడుక్కొందని ఊహించాడురా, పిల్లను చదేళ్లప్పుడు ఒక మేడలో ప్రతేక పెట్టాడు. ఆనవరమైనపామానులు, భోజనవదార్థమాలు పంపించేవాడు. రాచవిద్వ ఒకప్పుడు బొమ్మలతో ఆడేది. మరొకప్పుడు పాటలుపాడేది, ఇంకొకప్పుడుచదుండేది. ఆపిల్లభోజనంమందు ఆవదార్థమలను ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కబొమ్మవర్గర ఉంచేది. అదబొమ్మను “అమ్మ! నాకడుపుమండుకూంది అన్నంపెట్టించండని,” మగబొమ్మను “అయ్యా! నాకు శ్రమన్నంలోకి పులులైనా పెట్టించండని” అడుక్కునేది. అప్పుడు అమ్మయి చాటినితీసుకుని, అమ్మఅయ్య ఇచ్చినక్లీపంతో పింది భోజనంచేసేది రోజూ. ఒకనాడు రాజా పిల్లప్రవర్తన చూసింతుటకు మేడెక్కెడు. తలుపుతాళంతనీ లోనిప్రవేశించాడు. రాజా బొమ్మలను లిచ్చమెత్తుమన్న పిల్లనుచూచి నిశ్చేష్టపడయాడు. ఆతడు అమ్మయి నడుటివ్రాలు తప్పించలేననుకున్నాడు. పిమ్మట నురుపుని క్లాపించాడు. ఆరేళ్లకు అమ్మయిపెద్దలైంది. రాజా “మాకుమార్తెకు లిచ్చమెత్తు స్వభావంతిచ్చ అన్నిలక్షణములు మంచివే. అందుకుసమ్మతించిన రాజుమారుడే ఆమెను పెండ్లాడవలె”నని స్వయంవరం చాటించాడు. అంతట ఒకరీడరాజొకడు ఆమెను వివాహపడయాడు. కలచారంప్రకారం పెండ్లిమమార్తెను తీసుకువెళ్లాడతడు. ఇంక ఆలుమగలు ఊరూరు తిరిగి లిచ్చమెత్తి తీసించేవారు. ఇప్పుటి రాచలిచ్చగాండ్లు వాళ్లసంతతివారేమో! కథకంటికి, మనం ఇంటికి.

రాజుగారిభాంతి, రాణిగారియుక్తి

శ్రీ మ తి ఎన్. హెచ్. అ లి మేలు మంగ తాయార్ గారు

ఒకనాడు రాజుగారు మగ్గాల్ని తేటాడడానికి వారి చట్టజానికడగ్గరగాఉన్న ఓమహారణ్యనికి బయలుదేరరు. చాలామృగాల్ని సంహరించేరేమో అంతో ఆలసిపోయి అయోసంతిర్హకానికి పరివారంతో గూడా చెట్టునీడకిచేరి ఏవో నేటాడినభోగట్టాలు మాట్లాడుతుంటున్నాయి. ఇలాఉండగా వాళ్లకికొంత దూరంలో, పిందించూలాలైన కొండమనిషి శిల్పివీడ కట్టెలమోపుమోసుకువస్తూ మార్గమధ్యాన్ని ప్రసవ మయ్యేదిమ్మలు కనిపించడంచేత మనరాజుగారూవాళ్లూ కూర్చున్నప్రదేశానికి కొంతదూరంలో ఉన్న చెట్టుకింది ఆకట్టెలమోపుమనిషి, పైవాళ్ళకుకనుపించవలందా ఉండడానికి కట్టుకున్నకోక చెంగు చెట్టుమొదటిమండె తనకూర్చున్నదాకా మట్టుకుని తనకుతానే పురుకుపోసేనుకుంది. ఇదంతారాజుగారుచూసి నిశ్చలపడి పోయేరు. పూర్ణగర్భవతి! ఇంతదాక కట్టెలమోస్తూనే ఉంది! ఇప్పుడు ఈఆరణ్యమధ్యాన్ని - విస్మయంగా - మహాయాసంగా - ఈ చెట్టుకింద ప్రవహించింది! ఇంకా పురిటికోజాలు పెండుమూడు నెలలున్నాయనగానే మనవాళ్లని అడుగుతనీ అడుగుపెట్టనియ్యంగదా! పురుడొచ్చేవేళకి బాదులూ బెడ్డులూ ఓ వేసవేలమంది ఉండాలి. ఈకొండదానికి ఏవైద్యులున్నారని పురుడొచ్చింది! మనవాళ్లకి ఉపచారాలూ సుఖాలూ లాభవడంతోనే కష్టాలూ చికాకులూ లాభపుతూ ఉంటాయి. అని అనుకుని, ఆఆవేశంతో కొటకొచ్చేసి గర్భవతినిన తనభార్యకు ఉపచారాలు చేస్తూన్నదానీలని మానిపించినరు. ఏవోఒ కావోఒ గర్భంలోఉండే శిశువు తాలూకు పిరినిన్ని చరీక్షించే మంత్రిపామల్ని మానిపించేసేరు. మరుదటిమండే పరిచారికలు తన అంతఃపురంలోకి రావచోపవదంచూసి ఇదేమిటీనిద్రమని అహోచిందిందిరానీ. తనదృష్టివల్లంలో దానీల్ని మాని పించేదానికికారణం ఆనకపోవడంచేత రాజుగార్ని అడగమందా తిన్నగా మంత్రికి కబురుతోలేసింది. మహో

ద్వారపాలక ద్వారా అడవిలోనికి వచ్చి అంతటా తిరుగాడు తర్రం అంటిచేడుతుంటి. రాణిగారిమాట విని సరే! రాజుగారికి మంచిద్రాంతే కలిగింది. అయిన వెట్టకాగిప్రాయంపడికుంటారు. ఏయేట్టాగాలి ఏయేడకాగిమనూ ఏయేట్టాకూతా ఉండాలని ఈయనికి ఇంకాఅవగతంకాలేదు. కొండవాళ్లు ఎప్పుడూ ఎండక, నీడక, గాలక, వానక, రాయక, రత్నక అల్లాలయ్యెటూ అవీమనుకుంటూ నడుగుతూఉంటారు. అందుచేతవాళ్లకలిరాలు అలోగ్యంగాఉంటాయి, పురుడొచ్చినా ఏయేట్టా వాళ్లకి ఏకవ్యంభాక నిసించదు. ఎప్పుడూ ఎండంటే ఎరగకుండా, కష్టంఅంటే ఏమోతెలియకుండా “అమార్యంపత్య రాజ దారః” అని అంతఃపురాల్లో పువ్వులాఉండే చూపొట్టుకు, కొండవాళ్లలాగ, ఏకవ్యంభేకుండా, ఏఉపచారాలూలేకుండా, నిస్సహాయంగా ప్రసవించేభాగ్యం ఎలాఅయ్యితుంది! సరే! ఈవిషయం కార్యరూపంగాతెలియచెయ్యా లనుకుని ఉద్యానవనంలోకి వెళ్లింది. అక్కడుండే నీళ్లపోతవాళ్లని మానిపించేసింది. ఎందుకు మానిపించేసిందో ఎవ్వరికీతెలియదు అదిడికితప్ప. రాణిగారిఅత్త ఉల్లంఘించడం ఎవరితరం? అందరూ మానేసారు. రెండుమూడు రోజులయింది. వేసిదగ్గరనుండీ ఇంకిదిఅటూ నీళ్లపోతచేత దోహదాలుచేత పెరిగాయేమో రెండురోజులు నీళ్లపోతపోయేసరికి పూలమొక్కలన్నీ వాడిపోయాయి. ఇలాఉండగా రాజుగారో గాడు విహారానికి ఉద్యానవనంలోకొచ్చేరు. చూడేరు మొక్కలచైత్రీ. మరేముంది! అన్నీవాడిపోయి కొమ్మలువేలేకాయి. తోటమాలిగాని నీళ్లపోతగాళ్లుగాని ఎవ్వరూలేరు. తిన్నగాతోటలోకలిపోయి కూర్చొని పిలిపించి అడిగేరు. ఎందుచేత మొక్కలన్నీ వాడిపోయాయి! ఏంకారణంచేత మీరందరూ నీళ్లపోయ్యుడం మానేసారని. మహాప్రభా! రాణిగారు మానిమన్నారు మానేసిం అనివాళ్లు సవినయంగా సమాధానంచెప్పేసేరు. రాజుగారు రాణిగారి అంతఃపురంలోకొచ్చి, ఎంచేత తోటమాలిన్నీ మానిపించేసేవు? పూలమొక్కలకి నీళ్లేయిపోస్తారనుకున్నావు? నీళ్లులేక నులనుల మాడిపోతున్నాయే? అని ప్రశ్నించేడు. అయిన ఇలాఅనేసరికి ఎమయందిక్కిందని, వాటికి నీళ్లుపొయ్యడానికి కూర్చెందుకు? కొండలమీదా అరణ్యాల్లోనూ ఉండే వృక్షాలకి ఎవరు కూర్చొని పెట్టి నీళ్లుపొయ్యున్నార? వాటిలాగే ఇవీకూడాపెరగవా? అనే ఉద్దేశంతో వాటినిమిత్తమై బోలెడుధనం ఖర్చుఅవుతున్నదనే అభిప్రాయంతో కూర్చొని మానిపించేసేనని ఆశించురంగా తాను నడిన అభిప్రాయంతప్పనే ఏయేట్టాఅదోవాదంఉంటేనే అది కలకలలాడుతూ ఉంటుందని, రాజుగారికి తట్టేట్టు ప్రత్యక్షతరంఇచ్చింది, రాణిఇలాఅనేసరికి అడవిలో కొండమనిషి నిస్సహాయంగా పురుడుపోసుకోవడం, అవిధంగానే తనభార్యనూడా ఎందుకువీళ్లాడలేదని తాను అంతఃపుర చరిచారికలను మానిపించడం జ్ఞానకంఠెచ్చుకుని తానుచేసిన ఈదని ఈమె తెలుసుకుని ఇలా నాకు జ్ఞానాంతురంకలిగించినదని అనుకుంటూ తనఅలోచన తప్పుఅభిప్రాయం, చాలాపొరపాటు, అవలోచితంఅని అమెదగ్గరెచ్చుకుని ఏమనిషికీ తగినట్టూ అమనిషికీ ఉపచారాలు లేకపోతే వీలేదని మరునాటినుండీ మల్లిఅంతఃపురచరిచారికల్ని నియమించేడు. రాజుగారిదోహదానుపడిందని రాణిగారుకూడా, నీట్లాఅవీపోస్తూ పూలవాన్ని బాగాకాపాడందని తోటమాలికి ఆజ్ఞాపించింది.

పిట్టకథ

శ్రీమతి సామి నేని హనుమాయమ్మగారు

అనగాఅనగా ఒకాపుల్లో ఒకారాజు. ఆరాజుకోపకూతురు. మఱియితర సంతానంలేనందున వున్నది ఒక్కరే కూతురవడంవల్ల ఎంతోదయతో కూతురికి అన్నివిద్యాబుధులచెప్పి పెద్దవాన్నిచేశాడు. కూతురికి యక్షవయస్సురాగానే తండ్రి మంచినదిమీచూచి యిద్దామని యెల్లప్పుడు ఆలోచించేవాడు. ఎంతమందియో రాజపుత్రులు తనపుత్రుకను చేకొనుటకు యెదురుమాత్రావుండిరి. అందు రాజుకు దగ్గజుబంధువు

అయిన ముగ్గురు రాజపుత్రులు తన సుహృదుల వివాహమయ్యేటందుకు వేదియవడిరి. ఈ ముగ్గురూభవనం
 తులూగునందులూ అయినందున వీరిలో ఎవ్వరిని ప్రోత్సహిస్తుంటును మనస్సుపోక ఆధారమంతయు
 తనవేళవలెనైన సుహృద్దైవతెట్టి నీర్వమునకుతని యెందుకోమృతపెట్టెను. ఆమె ఆలోచించి
 వాకపుత్రులయందను తండ్రితో నాన్నా! పెంపనంపకంలోగల పదార్థాల్లో వింతయైనవస్తువు యెవరు
 లేగలలో వారిని వరించెదను, మీరిలాచెప్తే చాలును అని యుక్తిగాచెప్పింది. తండ్రి పుత్రకమర్థికి ఆనం
 దించి వారితో తనకుతురు మనోభిప్రాయం వివరింపగాచెప్పాడు. ఇదంతావిని అమగ్గురురాజులు యెట్లే
 రారు వింతవస్తువుతెచ్చేసిమిత్రం. వేళనంచారానికి బయల్దేరేమందు ఇలానియమం చేసుకున్నారు. వారిలో
 వారు మనంముగ్గురిం మూడుతోపంబట్టి పోదాం, అందు యెవరివనికోవసాసివా ఫలానితట్టుంలోవున్న పేద
 రాసి పెద్దమృయింటికివచ్చి తక్కిన యిద్దరువచ్చేవకు వేదివుంబాంబని. ఇలా వారువయనమై వారిలోగల
 పట్టులు పట్టులు సోధిస్తూ పోగా పోగా మొదటివానికి వాకవరుకుగొట్టాండోరికింది. అదిపట్టుకుని వారు
 నీర్వయిందుకోన్ననూదిరిగా అమకోన్ననట్టుంలో పేదరాసి పెద్దమృయింటికివచ్చి అక్కడ మకాంపేదాడు,
 తక్కినవాళ్ళకోసరం యెదురుతెన్నులుచూస్తూ. ఇంతలో కొన్నాళ్ళుపోగా రెండోవాడు ఒకచాపపట్టుకుని
 అక్కడికివచ్చాడు. ఈయిద్దరుండగా మళ్ళాకొన్నాళ్ళకు మూడోవాడు ఒకచూమిడివందు పట్టుకొని వచ్చి
 చేరేడు. ముగ్గురున్నీ హీతులు ముచుతుతోధోంచేసి సాక్షికాళంగాకూర్చుని వారుతెచ్చిన వింతవస్తువులగురించి
 చెప్పడం మొదలెట్టారు. మొదటివాడు తానుతెచ్చిన పెరుగుగొట్టాంగురించి చెప్పమొదలెట్టాడు. అన్న
 ల్లారా! దీనితో మనంఎవర్ని తిల్చుకుమాదివా వారు అవుపడ్డారు. కావలినీ నిదర్శనంయాడండి. మనంయెవరి
 కోసరం యిన్నికట్టులువడి యావస్తువులు సంపాదిస్తేమో ఆరాజుకుమారికనుచూద్దాంఅని ముగ్గురు అనుకొని
 గొట్టాం ఒకరితర్వాత ఒకరుయాడడం మొదలెట్టారు. మొదటివాడుచూసి గాభరాతో రెండోవాడికినీ వాడు
 మరీతెల్లపోయి మూడోవాడికిచ్చినాడు. యింతేమంది అన్నా! మనమనూపోరిగి నుంబంపై బడియుండి
 చూట్టూ బంధువులేకుండుండగా యెట్లుబడియున్నరో! అయ్యో! మనంపెళ్ళలోగా వనిపోగట్టేమో
 చూట్టానికైనా ప్రాప్తిలేకపోయిందే అని విచారించసాగిరి. అప్పుడు రెండోవాడు అన్నల్లారా! యిదిగో
 వాచాపమహత్యం చూడాల్సిన సమయంవచ్చింది. దీనిమీదకూర్చుని పెళ్ళవలసినవలేకోరిల్చుకుంటే ఒక్కళ్ళు
 గంలో చెల్లిపోరాం రండి అని తాను వారుకూర్చుని తిల్చుకోగానే రంయ్యుమని రాజాకుతురు పేదలోకి
 వచ్చివారిరి. అందరుగొల్లుమనియేకుండుండగా రాజాకుతురునీర్దివియై అక్కడబడియుండెను. బంధువులందరు
 శవంబట్టుతేరి విలసింబుయందరి, అదృశ్యంయాడలేక విచారమానసులై కొయ్యవడినిల్చిబడిపోయిరి. అప్పు
 డుచూమిడివండు తెచ్చిన మూడోవాడు నలుగురూ శవంపట్టకువచ్చి అచ్చులొకన్న బంధువులందర్ని శవమనితెప్పి
 తానుతెచ్చిన చూమిడివందు రాజాకుతురు ముక్కుపడ్డపెట్టెను. పెట్టిపెట్టడంతోనే అందలు అక్కర్లమయ్యే
 లాగ ఆరాజపుత్ర వప్తన లేచికుమ్మండెను. బంధువులందలు అనందవాప్తములు విడిచారు. ఇంతవరకు
 మూర్ఖులోమనినన్న పెద్దరాజా మూర్ఖులేలని వాళ్ళనెంతో గౌరవించి తనవంరోషం చలిపెను. వారుతెచ్చిన
 వింతవస్తువుల మహత్యుంకొనియాడి తనవగిరిలోకి వారినివుంచుకుని మర్యాదజరుపుమండెను. యిట్లుకొన్ని
 దినాలుపోగా రాజకుమారి పూర్ణాకోగ్యవలెయైనపిమ్మట ఒకవాడు రాజపుత్రులుతెచ్చిన వస్తువులగురించి
 తండ్రి కూతురుకి ఆలోచన చేయమనిచెప్పి అమ్మ యాముగ్గురిలో యెవ్వనివరించెదవు? లోకమునంతకు క
 యికాదు సామగ్ధ్యంగల పెరుగుగొట్టాంతెచ్చినవానినా? తిలనిన మరుక్షణమున లోకమంతయు ద్రవ్యిలేగల
 చాపతెచ్చినవానినా? లేక శవమలన్నిటికి శవముపోయగల చూమిడివందుతెచ్చినవానినా? చెప్పతల్లి అని
 ప్రశ్నించిన తండ్రికి సుమారి యెట్టివాణుడు యివ్వలేక యిట్లు చింతించెను. మొదటివాని గొట్టాంబోయా

న్నిగదా వాప్రాణాపామనీతినిఁగారిరి. అదిలేకపోయిన నానింగరి వారికెలా తెలియగలదు? దానివల్ల నే నేను ప్రతికించినది అనుకుందువా? అదియెట్లునుకాదు. చూచివచ్చుకు పోతేమి చేయగలిగియుండును? చాపత్రుండబట్టిగదా వానినకు ఉత్తరక్షణమే చనుదెంచిరి. చనుదెంచువట్టుకేమి చేసియుండును? అందరిలాగేవారును పోకయేమి చేద్దీ యూరుకుని యుండుదుగదా! ఇంకనున్న అమాదిహండు వుండబట్టిగదా వాప్రాణాలు నిల్చివాయి. ఏదినిశ్చయించుటకు పాలుపోవే, ఒకటిలేకపోతే ఒకటిప్పిదాయేగదా. అని తుదకేయుదెప్పలేక నాన్నా! మరకొన్నిదివారు పోనియ్యి ఆలోచించి చెప్పెదనని తండ్రిని అప్పటికి సంపిచేసెను. కాని పోకులారా! ఆరామహరితావట్టి అపాయనీతిలో వున్నప్పుడు దివ్యదృష్టిగల వారందరిది గమగొనుటకు నిహేయమైన యదురుగొట్టాలెచ్చినవానివా? లేక అవకున్న మరుక్షణమున తప్పయెలకేలెందివట్టుకేసిన చాపతెచ్చినవానివా? లేక నిర్జీవము చడియున్నతన్ను చచ్చినపుత్తరక్షణమేపోయిన అనువులు మామిడివండు ప్రభావమున ఇచ్చిన మహానుభావుడైనమాడవవానివా? ఎప్పునివరించును? మిరలేయొనంది గృహలక్ష్మీముఖమున తెలియకెప్పుడు.

నీయోగ్యవర్తనమునకు బహుమతి

శ్రీమతిగై నేడి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

పూర్వముకప్పుడు నేకములో గొప్పమౌనుమనచ్చెను. అప్పుడు వీధలనేకులు నిండిలేక చాధవడుదుండగా దయాకృత్యుడయ్యెదైన యొకధనికుడు బాలిపడి తనగ్రామములోని బాలరస, బాలికలను, అందరిని తనయింటికి తీలపించి యొక్కొక్కరి కొక్కొక్క రొట్టెచొప్పున చాపమీదతెట్టించి తీసికొన నియమించి ఈప్రకారముగానే యాకాపుతోపునవకును ప్రతిదినము నిద్రుయించెదనని చెప్పెను. అక్కడకువచ్చిన పిల్లలు తెచ్చుదిగాలోయి తలయొకరొట్టెయు బుచ్చుకొనక నాకుపెద్దరొట్టె కావలెను, నాకుపెద్దరొట్టెకావలెనని తగవులాడి యుండేరులను దిట్టికొని రొట్టెలను బుచ్చుకొని తమయేవలక త్రయోడ గృతజ్ఞతనెనను చాపకేవడలిపోయిరి. ఒక్కరొకరిమాత్ర మావొమ్మిలోప్రవేశించక నందరి యడగునవరకును వేదియుండి వినయముతోపోయి యందఱును నుంచిరొట్టెలను తీసికొనగా మిగిలిన చిన్నరొట్టెను దానుదీసికొని సంతోషించినవై యె తమా నునికే గృతజ్ఞతనుచెలుపుదు నను స్కరించి యాయనకులవుగైకొని వడలిపోయెను. మరునాడునూడ పిల్లలదేప్రకారముగా వల్లరిచేయుచు పెద్దపెద్దరొట్టెలను ముందుతీసికొనిపోగా కడచటమిగిలిన చిన్నరొట్టెను నాచిన్నది గతదినమునందువలెనే తీసికొని తనయేవలక త్రయోడల గృతజ్ఞతను గనవరచి సంతోషుండెరంగముతో నింటికేపోయి వ్యాధిగ్రస్తపూలయియున్న తనతల్లికిచ్చెను. ఆమెత్రుంది జోటవేసికొనవలెనని రొట్టెవరునిగానే లోచలినుండి గల్లుగల్లున రూపాయలు క్రిందపడెను. ఆమె యాశ్చర్యచడి వీడదనను దానారూపాయలు పుచ్చుకొనక కొమార్తెనులిలిచి “అమ్మయీ! ఈరూపాయ నీరొట్టెలోని కేలాననకో పొరపాటున వచ్చినది. నీవు వీనినిగొనిపోయి మనయేవలక త్రయోడ యాధనకునకు వెంటనే యిచ్చిరమ్మ”అని చెప్పిచంపెను. అచిన్నదియు రూపాయలను చేతబట్టుకొని తక్షణమే సంతోషపూర్వకముగా నాతనియింటికి బయగెత్తికొనిపోయి యది యాతనిముందుంచెను. ఆతడారూపాయలను మరలబుచ్చుకొనక “అమ్మయీ! ఇది ప్రమాదముచేత నీరొట్టెలోపడలేదు. నిన్నటి నీయోగ్యవర్తనమునకు బహుమతిగా నేను బుధిపూర్వకముగా నీనిమిత్తము చిన్నరొట్టెనుతేయించి రూపాయలందులో తెట్టించివాను. ఈప్రకారముగానే నీవు ముందుగూడ వల్లసంకుష్టిగలదానవై యాశ్చర్యపడుదుడనుచేసిన దానితోడనే తృప్తిపొందుదు నిద్రవర్తనముగలదానవై యుండెడు చక్షుయన దేవుడు నీకప్పుడును మేలుచేయుచుండును.” అనివలికే రూపాయలను మరలనిచ్చి సంపిచేసెను.

జిల్లా బోర్డు పని :—

1. బోర్డు, కమిటీల ప్రకారము చని చేయవలెను. ఈ క్రింది స్థాయికు పంపుముల వేర్పాటు చేయవలెను. (1) బడ్జెట్టు (2) ఆరోగ్యము, నీటి సరఫరా (3) విద్య (4) ఆసుపత్రులు, డిస్పెన్సరీలు (5) బోర్డు స్కూలుల, ప్రయాణీకుల బంగారాలు, (6) రైల్వేలు, విజ్ఞాన ప్రచారము, ఎగ్జికియూటివ్ (7) విమ్మలూకులు (8) గుర్తులు (9) ఆడిట్టు (10) అవసర ఖర్చుతగ్గించుట, ఈ కమిటీలు రిపోర్టులు మారుమండలము. 2. బోర్డు సభా వ్యవహారములను, మిస్ట్రును తెలుసుకో జరుగవలెను. 3. బోర్డు భారతదేశ విస్తృతమున కివ్వవలెను. ఈ జిల్లాలో వారికి విస్తృతమును ప్రోత్సహించవలెను. 4. బోర్డు, రిజింగు కంట్రాక్టులను మధ్యవర్తిత్వమున వ్యవస్థలకు కాక, లేకుండు యానియనులకు ముందుగా ఇచ్చును రిపోర్టు చేసి ఆడిట్ చేయ యానియను రిపోర్టు చేయుటకు ప్రోత్సహము చేయవలెను. 5. డిస్ట్రిక్టు బోర్డు చదులు జరుగుచున్న గ్రామములలో ఆయా గ్రామములనుంచి కమిటీల రిపోర్టు చేసి, వారి కార్యాచరణలను రిపోర్టు చేయవలసినదిగా కోరవలెను. గ్రామములలో గ్రామసేవా సంఘము రిపోర్టులు వచ్చిన వారికి ప్రోత్సహము కల్పించవలెను. గ్రామములకు స్వయం సహాయ మండలియను నేర్పవలెను. 6. కడవి న సంస్థలలో బోర్డు మరమ్మత్తుకై ఆయన సరాసరి ఖర్చులో నూటికి 20 వంతున ఖర్చుతగ్గించే ఉపాయములను పరీక్షించవలెను. ప్రయాణీకుల బంగారాలు, విశ్రాంతిగృహములు, పత్రములు, నీటి యందు దిగివారిపద్ధతుంచి యొక్క వ దునుములు పమూలు చేయవలెను. 7. ఇప్పటి సెకండరీ స్కూళ్ళలో ఒకటి తగ్గించి దాని స్థానమున ఒక టెక్నాలజికల్ ప్రాన్సాల్ను స్థాపించవలెను. స్కూళ్ళలో ఆన్ ట్రైనింగు టీచర్లకు బదులుగా ట్రైనింగు నియమించవలెను. ఫర్స్ట్ యరు, కంటిం రెస్ట్రీలు, ఉపకరణములు మొదలయిన వాటిలో అవసర ఖర్చులను తగ్గించవలెను. పిల్లల ఆటలములను వృద్ధిచేసి, స్కూళ్ళలో చేయి కనరత్తుపెట్టుకొన ప్రోత్సహమివ్వవలెను. పిల్లలకు సహకార సంఘములను స్కూళ్ళలో ఏర్పాటు చేయవలెను. పిల్లల పుస్తకములు, కాగితములు, దుస్తులు, మొదలయిన వానిమీద ఖర్చుతగ్గ వద్దరి నవలంబించవలెను. సెకండరీ స్కూళ్ళలో వాణిజ్యవర్ విధానమునకు ప్రాధాన్యమివ్వవలెను. ఒక అగ్రికల్చరల్ స్కూలును, ఒక వీరింగు ఇన్స్టిట్యూటును ఏర్పాటు చేయవలెను. స్కూళ్ళలో తోటపనిమీద క్రద్ధ పెక్కువ చేయవలెను. 8. చేతియ బైవ్యమున తక్కువ ప్రోత్సహ మివ్వవలెను. అయిదారు గ్రామములకై నా ఒక చైర్మను, ఒక మండ్రపాని ఉండే ఏర్పాటు చేయవలెను. సంవత్సరమునకు అయిదుగురికయినా స్కూలర్ షిప్ పులిచ్చి మండ్రపాని ట్రైనింగును పంచవలెను. ప్రస్తుతము గ్రామములలో చని చేస్తూన్న మండ్రపానుల సంఖ్యను నూటికి 10 వంతున పెక్కువ చేయవలెను. రూరల్ డిస్పెన్సరీల సంఖ్యను కూడా నూటికి 10 వంతున పెక్కువ చేయవలెను.

మెడికల్ రిజర్వ్ అఫ్ఫిడెన్స్ పంఖ్యకు తగ్గించి వారికి గ్రామములలోను కల్పించవలెను. వరువుల అభివృద్ధికొరకును, వాటి రోగముల చికిత్సకును సంఘాదవెటరినరీఅనుష్ఠానము చేర్పాటుచేయవలెను. 9. శోషణరక్తశ్లేష్మము వాటునప్పుడు శేషము నిడపోసిపేకాకుండా వాటినుంచి ఫలసాయముకూడా వచ్చేట్లు చూడవలెను. ఫలవృక్షమును, వాటివా చెట్టును, నీకాయి, కరక్కాయచెట్టు, రెండుల వుదయోగించేచెట్టు, మొదలయిన వాటినివాటి గుత్తలెక్కువ చేయవలెను. అట్లే పొద్దుల శేర్పాటుచేసి అందులోనిచెట్టును గుత్తలకిచ్చవలెను. 10. జిల్లా లైబ్రరీల అభివృద్ధిని నియమించి, సంఘాదగ్రంథాలయముల శేర్పాటుచేసి, దానికొరకు కొందరు నేతరులను ఏర్పాటు చేయవలెను. 11. జిల్లా పంచాయతీల అభివృద్ధిని వెంటనే నియమించి జిల్లాలోని పంచాయతీల సక్రమముగ పరిచేయునట్లు చేయవలెను. 12. గ్రామములలో నీటిసప్లయకొరకు ఇప్పటివావులసంఖ్యకంటె నూటికి 10 వంతున ఎక్కువచేయవలెను. వావులు దత్తభేదములేక అందరి ఉపయోగముకొరకు ఉండవలెను. 13. జిల్లాలోయొక్క విద్యావిషయములలో సలహా యిచ్చు ఆవరరీ ఎడ్యుకేషనల్ అడ్వైజరును ఏర్పాటుచేయవలెను. 14. జిల్లాలో మోటారుబస్సులను బోర్డెనదుపుకొనునట్లు చేయవలెను. దానికి తగినప్రావును ఏర్పాటుచేయవలెను. 15. జిల్లాలోయొక్క సెంట్రల్ లైబ్రరీని వృద్ధిచేసి, అది అందరిఅందుకాటులోను ఉండేట్లు చేయవలెను. 16. వృత్తిపన్నును తగ్గించి యాత్రకులపన్నును మార్చేట్లు సంతకములను ఎక్కువచేయవలెను. అట్లే స్వాగ్ధరీలమీద పన్నును ఎక్కువచేయవలెను. 17. జిల్లాలోయొక్క అన్నికాఖలలోను ఖర్చులను నూటికి 10 వంతున తగ్గించవలెను. ప్రయోగాత్మ ఖర్చులు బకాలకట్టను తగ్గించవలెను. బోర్డుమెంబర్లు ప్రయోగాత్మ ఖర్చులకై తామునిశ్చయముగా వ్యయముచేసినదానినే ఇవ్వమని కోరవలెను. అక్కరలేని ఉద్యోగములను, మెంబరాకరీపోస్టులను ఎత్తిచేయవలెను. 18. పాఠ్యమయినప్పుడెల్ల తాలూకాలోయొక్క, పంచాయతీలతో కలిసి పనిచేసి గ్రామముల అభివృద్ధియే ముఖ్యముగా ఎంచవలెను.

జిల్లాబోర్డువారు చేయువలసిన కొన్ని తీర్మానములు:—

- (1) గవర్న మెంటువారు భవానీప్రాకెప్టును నిలిపి కుంగధర్రాప్రాకెప్టును వెంటనే ఆరంభించవలెను.
- (2) మెయూరు గవర్న మెంటువారు అక్రమముగా మనజిల్లాలోని చెరువులకు ఆధారభూతములైన బలప్రవాహములను గట్టుపోసి నీరుకాకుండా చేయడమును మద్రాసు గవర్న మెంటువారు వెంటనే ఆపుదల చేయవలెను. (3) రాయలసీమకు వైద్యనిహాయము పూజ్యముగా ఉంచుటవల్లను ఇక్కడివారు దూరదేశములకు పోయి వైద్యవిద్యను శేష్యకొనుట కష్టముగాఉన్నది. గనుకను, కేంద్రపాఠశాలలో ఒక ఆలోపాతికో మెడికల్ స్కూలును, ఒక ఆయుర్వేద, యూవాని మెడికల్ స్కూలును వెంటనే స్థాపించవలెను. (4) ఈ జిల్లాలో వ్యవసాయాభివృద్ధికొరకు వెంటనే ఏ ఆగ్రికల్చరల్ మిడికల్ స్కూల్ను, ఒక ఆగ్రికల్చరల్ డిమాన్స్ట్రేషన్ ఫారమును గవర్న మెంటువారు ఏర్పాటుచేయవలెను. (5) పంచాయతీ గ్రంథాలయములకు గవర్న మెంటువారియ్యచున్న గ్రాంటును ఈ సంవత్సరముంచి తిరిగి ఇచ్చుమందవలెను. (6) రాయలసీమకు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రదేశమునుంచి తొలగించుట విశ్వవిద్యాలయమునకును, రాయలసీమకును గూడలోపమును, అవమానికరముగను ఉంచుటవల్ల మద్రాసు కావనసభవారు వెంటనే ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ చట్టమును సవరించి రాయలసీమకు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములో చేర్చవలెను. మొదట ఏర్పడిన ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ చట్టము ప్రకారము అవంతిపురమునందు రాయలసీమ విశ్వవిద్యాలయము శేర్పాటుచేయు చట్టమును తేవలెను. (7) వంతెనల కరకాలలోను, రాయలసీమలోని గవర్న మెంటు స్కూల్స్లోను ప్రాప్తనన్న, లెక్కరన్న, ఉపాధ్యాయులను తెనుగునారిని మాత్రమే ఏర్పాటుచేయవలెను. (8) ఇవ్వకు బహులలో ఉపయోగించే పాతపుస్తకములలో ఏగ్నానయితక్కువగను, భాషాసాముఖ్య ముక్కువగను ఉండవలెనట్లును, కావనసభ

మావ్యయవకు దుశ్శృంగమును కష్టపాద్యముగ నుండుటకల్గును, విగ్నావదోధయే ప్రధానముగా ఉంచి సర్వజన సామాన్యమైన భావగల పుస్తకములనుమాత్రమే లెక్చరులుక్కు కమిటీవారంగీకరించునట్లు ప్రభుత్వమువారిని కోరవలెను. (9) పాఠశాల లన్నిటిలోను విద్యుకవిషయములను దేశభాషలో నేర్పునట్లు ఏర్పాటుచేయవలెనని ప్రభుత్వమువారినికోరవలెను. (10) ఆంధ్ర, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములలో ఇంటర్మీడియేటు, బి. యే. పరగతులకు కంప్యూటర్లో దేశభాషయొక్క ఉత్తేజము ఆప్యలప్రకారము జరుగుచుండలేదుగనుక, ఆఉత్తేజము పెరచేయటకు చక్కనిమనోవలసినదని ఆవిశ్వవిద్యాలయములవారిని కోరవలెను. (11) గ్రామములలో చతువులపరిశుద్ధికి మంచిలాతి ఆదోతులను క్షేమవిధిమంచుకొని స్వయంచేయవలసినదిగా సహకార సంఘములను పెంటర్ల్యాలకును కోరవలెను. (12) గ్రామములలోని చతువులమేలపగాను డిస్ట్రిబ్యుటోర్లు ఆధీనములోనున్న కొందఱుమిది గ్రామముమొత్తము ఉచయోగమునకు వదిలివేయవలెను. (13) ఆయా గ్రామములలోని వేలిపనులపరిశుద్ధికిగాను గవర్న మెంటువారు జిల్లాలోద్దవరముగా గ్రాంటులనివ్వవలెను.

—చిలుకూరి లక్ష్మీ నరసమ్మ.

నాడు - నేడు :—

జేయరులైననుండి నేనిటీవలనే విడువబడి ఆర్థిసైన్సులచే పరిపాలించబడెడి యూపెర్ల జయిలునందు ప్రవేశించితిని. నాఆరునెలల యజ్ఞాతవాసమునందు ప్రచ్ఛన్నముగానుండినవిగా బోలు...కొన్ని పుస్తకాలు వాలోతుదయించినవి. ఏకాంతమునందలి క్రాంతి, ఎడతాటునందలి కరుణ, పేదరికమునందలి తనిదియ్య, కష్టమునందలి సహనము. ఒకదానిచెలల నొకటి నా అనుభవమునకువచ్చినవి. అది భగవత్సంకల్పము. జయిలు లోనున్నంత కాలము నేను మతగ్రంథములన్నిటితో జదివితిని. హిందీభాష నేర్చుకొంటిని. కవిత్వము సాధకము చేయగలిగితిని. దిక్కుదిక్కుల నుండెడు చుట్టులు, ఒక్కనూటిలో జీవనట్లు ఏకాళయలర్థిగయి, వరించి చేరబడిన నానాప్రాంతములందలి వారీమణులతోగడపిన నా ఆరునెలలు ఆమృతదీయలుగా గడచెను. ఒక కనుపునలుజ్జిన అచ్చుచెల్లెండలోలేని అపూర్వానురాగము కారాగారముచేరినమాకు వదిరినది. శ్రువ పంచమునందలి శౌలికబంధనములను ములభముగ తెంచుకొనుటకు మహాత్ముని ఉపదేశము మాకుతోడ్పడి నదిగాని, జయిలులో నాసోదరీమణులతో నాకేర్పడిన ఆత్మియోనుబంధము తెంచుకొనుటకు యేమహాత్ముని ఉపదేశముగూడి నక్కరపరాదని నానమ్మకము. మమ్ముబంధించిన గవర్న మెంటువారే గడువయిన మరుని ముసయిన గడవదాటించి బయటకుపెట్టుదురు. కావున విధిలేక ఆకాంతిమందిరమునుండి, ఆశ్రమకిరవయిన సోదరీమణులనుండి నాశౌలిక కశేచము బయటపడినది. విహీకమునకుగాని ఆముష్మికమునకుగాని, ఆదు దాని నుపేక్షించి, చేయుముగ వానికృషినిధిపొందదు. ప్రకృతము స్వరాజ్యసాధనకు సోదరసోదరీమణులు, ఏకముఖముగా కృషి నేయుచున్నార గాన మహాత్మునితపము ఫలించినదనియు, మాయాశయములు నిధిపొందినవనియు నేటితృగలను. స్వరాజ్యము స్వరాజ్యమనగా నేదియోమనము చూడని ఒక కొత్తదిఅని అందరినలె నేనును మొన్న మొన్నటివరకును అనుకొనినదానను. కానినాచెలసాల యనుభవమున స్వరాజ్యము వచ్చినదని గ్రహించితిని. దేశతాత్పర్యముగాని, దేహతాత్పర్యముగాని, మనస్సుమారుటలోనే యెన్నవని నాయనుభవము.

—చిలుకూరి రత్నమ్మ.

స్త్రీలు - అమ్యారస్య పద్ధతులు :—

శ్రువపంచమున ప్రస్తుత పరిస్థితులెట్లు పరిణమించుచున్నది వారీటికమువరింగియే యున్నారు-విద్యావిషయమేమి, ఉన్నతోద్యోగములేమి. ఇది యడిలనెల అన్నిసంస్థలలోను స్త్రీలక్షణందంజ నేయుచున్నార గాని అసూరస్యకంపెనీలలో మాత్రము స్త్రీలపాల్గునుటకు జంతువునట్లు కన్పించుచున్నది-అన్నికాళలలో

కంటే భీమావ్యాపారములు విద్యావరులగు స్త్రీలు నిర్వహించుచున్నచో అనేకమంది గృహిణులచే భీమాలు చేయించుచున్నను, ఇతర దేశములలో ప్రతిస్త్రీ, పురుషుడును తమరాబడి ననుసరించి భీమాలు జేయించుకొందు. కాని మనహిందూదేశమునమాత్రము అట్లుచేయించుటలేదు. భీమాలు పురుషులకంటే స్త్రీలకే ముఖ్యవసరమైయున్నవి. ఏమన పురుషుడు తనజీవితసర్వంతయు ఏదోమూలమున ధవార్చనజేసి జీవించును, జీవించజేయును. స్త్రీ అట్లుగాక అలలయై తనజీవితములపై వాధారపడజేయుటలే (పురుషుడు అస్వస్థుడైనను-కాలభర్తృమనోందివను) తగని ఇరుగుమరిగుడుచరిసినచుట కనులారనెన్నియో కుటుంబముల జూచుచున్నాము. అట్టివనుషుడు తనకేవిధమైన జీవితభీమాయున్నను అడ్డుచును. భూవనలియున్నచో అప్పులవారుగాని, దాయాదులుగాని గొనిపోవుట తలస్థించును. ఇదియునుంగాక తమకూతుండ్రయొక్కయు, కొమారులయొక్కయు, వివాహవిద్యాభివృద్ధులకుగూడ పాలనీవేయుట మంచిది. అట్లువేసినచో వారు పెద్దవారగుటతోడనే దబ్బుకొరకు వెతకులాడక వారివారి నిర్ణయకార్యము లభిరేలికగ నెరవేర్చుచున్నను, వీరికన్నిటికి వాధ్యునురాలు స్త్రీయేగాన తమతమ పురుషులవెల్లెది యొప్పించి తమజీవితమును, విద్యలజీవితములను భీమల జేయించుకొనుట శ్రేయస్కరము. స్త్రీల జీవితభీమాలుజేయించుటకు పురుషులు ఏబంట్లుగానుండుటకంటే స్త్రీలే ఏబంట్లుగాను, అర్థవైజ్ఞగము, చిట్టవైజ్ఞగము వనిచేసినచో దేశసేన, మావనసేనచేయుటయేగాక స్త్రీలోకమునుద్ధరించినవారగుదురు. మనము అట్టిభీమాలు చేయించదలచుకొనినచో విదేశకంపెనీలలోగాక, దేశీయకంపెనీలలో జేయించుటవసరము. దేశీయకంపెనీలలో ఆంధ్రదేశమున కందువాటుగానుండి, రైల్వేకూడలిస్థానమున రెజివాడలో ప్రధానకార్యాలయ మేర్పరచుకొని, మ. రా. రా. స్త్రీ-నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దర్ ఆఫీసునగాల యెట్టేటు జమీందారువారి ఆధీనత్యమున నిర్వహింపబడుచున్న “డెక్కన్ ఆమ్యురమ్మకంపెనీ” ఒకటిఅయియున్నది. ఇందు శ్రీమతి అవంట రుక్మిణమ్మ ది. ఎ.; దా. ముక్తులక్ష్మి రెడ్డి, అంబుస్వామివాధను, వగైరాగాదుల కొంతమంది స్త్రీలచైత్యబోధ వరిపాలించుచున్నారు. ఇతరకంపెనీలలోవలెగాక దీనిలో స్త్రీలకు అదనపురుసుమలేదు. అన్నివిషయములలోను పురుషులతో పాలు సమాన హక్కుల విచ్చియున్నారు. అతికాంతస్వభావులును, కార్యదీక్షుడగురంధరులునుఅగు శ్రీయుర కిలంకెడ్డి గోవర్ధన రావుగారు మావేలెండు డైరెక్టురుగనుండి కంపెనీఆభివృద్ధికి మిక్కిలిపాటుబడి పనిచేయుచున్నారు. కాన నోఆంధ్రదేశసోదరీమణులారా! భీమా ఆవస్థకలనెరింగి-మిమీధర్తలను, సోదరులను, పుత్రులను, ప్రార్థించి తప్పక మనకు సనుస్తపాకర్యములనిచ్చిన డెక్కన్ ఆమ్యురమ్మకంపెనీలో జీవితభీమా, ఉచితభీమాల జేయించుకొని సౌఖ్యమునొందుచురిని తలంచుచున్నాను.”

—అయ్యదేవర బాలాత్రిపురసుందరమ్మ.

అంటరానివారు : పితాపురము మహారాజావారిదానము:—

“శ్రీపితాపురం మహారాజావారు ఆస్పృశ్యతానివారణకొరకు 5000 రూపాయలు విరాళ మొసంగిరిని శ్రీ ఎం. సి. రాజాగారు షుతికలలో వందములను డెలివరి. దానినిసూర్పన ప్రస్తావన గతమాసము గృహలక్ష్మిలోగలదు. గడచిన 25 ఏండ్లలో శ్రీమహారాజావారు అదిహైందవుల ఉన్నలికొరకు ఎన్నిలక్షలరూపాయలు ఖర్చుచేసిరో అది షుతికలలో ప్రచురింపబడలేదు. వారు ఇట్టిగుత్తదానములెన్నియో చేయుచుండురు. రావుబహద్దూరు ఎం. సి. రాజావారిసతీమణి పితాపురం వచ్చినపుడు ఆఆంధ్రచాలచాలికలఅక్రమములను ద్వీంచరి. ఆనందించిరి. ఈరెండు సంవత్సరలో 100 మందివిడ్డులుగలరు. (బాలురు 80, చాలికలు40)నాలుగువలె టూల్లలో మూళ్లుగలవు. ఆందులో చాలచాలికలు సుమారు 150 మంది చదువుచున్నారు. ఇందులకుగాను సంవత్సరము ఒక్కంటికి సుమారు వందరెండువేలరూపాయలు ఖర్చుచున్నది, కాకివాడలో సుమారు 25 ఏండ్లక్రితము మహారాజావారిరెండ్రొగారిపేరను ఒకఅనాధశరణాలయము స్థాపింపబడినది. అందులో ఇప్పుడు

నుమారు గూరుమందిరిద్దరంగలరు, ఆన్ని చర్లములవారు చేర్చుకొనబడుదురు. ఇందులో ఆదిఆంధ్రబాలబాలికలు కలరు. ఈసంస్థనిమిత్తము సాలుకు నుమారు ఐది హేతువేలరూపాయిలు (15000) ఖర్చునున్నది.

—రొక్కం నుండరమ్మ.

స్త్రీల సమస్యలు: స్త్రీల బాధ్యతలు:—

[రాజమహేంద్రవరమునజరిగిన ఆరవఆంధ్రరాష్ట్రీయమహిళాసాంఘికవిద్యాదిషయక మహాసభాధ్యక్షురాలి ఉపన్యాసమునుండి]

“స్త్రీపురుషులను సమానముగ కల్లోలపరచుచుండిన ఆస్పృశ్యతాసమస్యను చరిష్కరించువిషయమున మనధర్మమును నిర్ణయించుట ప్రథమకర్తవ్యము. హిందూసంఘనిర్మాణములో ఏకారణాంతరములనే “ఆస్పృశ్యుల” నబదువారు ప్రత్యేకింపబడిన విచారించుటలో కాలము వృధాపుచ్చుటకంటె మనసంఘమున కవమానకరముగ మనకండ్లయెదుట కనబడు ఆస్పృశ్యులను హిందూసంఘమందలి “సద్గుణ” నబదువారితో పాటు సమానముగ గ్రహించబడుటకు చేయబడుచున్న సాధనోపాయములలో స్త్రీలు ముందంజవేయుట అత్యవసరము. మానవులలో కొంద రంటరానివారనుటయే ప్రకృతివిరుద్ధము, అమానుషము. నిజముగ ఆలోచించిన యెడల ఏడుకొట్లుకువైగానున్న ఆస్పృశ్యుల ఇప్పటి నీడనీటికి కారణము మనమే! ప్రసిద్ధినికీ కావలసిన కనీసపు సగుపాయములనుకూడ తరతరములుగా మనము వారికి నిరాకరించి వారినిఆధోగతుల పాలుచేసితిమి. వీరినిఉద్ధరించుట మనధర్మము. మనసంఘముచేత నిరాకరింపబడిన వీరిని విరేళమునుండి తప్పిన మిషవరీలు ఆదరించి ఏయుద్దేశ్యముచేరైననీమి వీరి కనేకసగుపాయములను చేయుచున్నాడు. కొంచెము శ్రద్ధతోమహా నివయెడల మనము వీరికంటె ఐదిరెట్లు ఎక్కువగ సాయముచేసి మనవారిని మనలో కేర్చికొని ఆచారవ్యవహారములయందు, శుభ్రతయందు వారిని మనలో సమానముగ చేసికొనగలము. ప్రతిపల్లెయందును ప్రతిచట్టణమందును స్త్రీలు యిందుకు సంఘములను స్థాపించి వారియిండ్లకు తరుచుకెల్లి ఆదరణతోను నిదర్శనపూర్వకముగను మంచిఆచారములను ఆలవాటు చేయవలయును. మనహిందూసంఘమునకు గొప్పకళంకమయిన ఈ ఆస్పృశ్యత నివారించువరకు ఏఆంధ్రస్త్రీ విశ్రాంతిపొందగలదు? పురాతన హైందవచరిత్రను ఇంచుక స్మరించి నచో హిందూసంఘమున భారతవాసీమును బున్నతస్థానములకరించినటుల విశదమగుచున్నది. వీరి లేని రామాయణముగాని, క్రొవడిలేని భారతముగాని అరవిహీన మనుటలో అశ్వద్యములేదు. సమయోచితమయిన సలహాలనిచ్చి రామాయణభారతయుగమువాటి స్త్రీలు చరిత్రాధులయితి, విషయగమనందుకూడ స్త్రీలను సహజమయిన పాపానము, ఉదారత, బుద్ధికుశలత లేకపోలేదు. ప్రస్తుత రాజకీయంగతునందు మనపోదరి మణులు చూపుచున్న కార్యదీక్షయే యిందుకు నిదర్శనము. కాని ఆసన్నియు సంఘమును వేరుపురుగులవలె తొలచుచున్న దురాచారములవలన నీమి విద్యాభివృద్ధికి కావలసిన సౌకర్యములు లేకపోవుటవలన నీమి నికసింప జాలకున్నవి. ఆర్థికస్వాతంత్ర్యములేనిది స్త్రీ తన ఆర్థిక సాధన మాక్రమించుబాలదు. ఆర్థికముగ స్త్రీ తమ్మ సంరక్షించుకొనలేదను అపవాదము నిశ్చయకము. సహస్యదీయ కైస్తవధర్మకాస్త్రములలో పురుషులతో పాటు స్త్రీలను వారసత్వపుహక్కులుకలగి ఆర్థికస్వాతంత్ర్య మనుభవించుచుండ హిందూస్త్రీలకట్టి సమాన ధర్మము లేకుంట కోచనియము. ఇది గ్రహించియే మైసూరు మొదలుగాగల సంస్థానములలో స్త్రీల వారసత్వపుహక్కులు ఆములలోనికి తెచ్చుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. బ్రిటిషుఇండియాలోను ఈవిషయమయి కాననసధిలలో చర్చలు ప్రారంభమయినను తనమామ్యులెంతవరకును జరుగవండుట విచారకరము. హిందూసమిష్టికుటుంబమున భర్తచనిపోగానే భార్య మనోవర్తికిమాత్రము ఆనతికలగి తీరస్కృతియగుచున్నది. తాను గన్న పిల్లల సంరక్షణవిషయమునకూడ స్త్రీఆస్వతంత్రురాలుగ నున్నది. ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము లేకపోవుటచేతనే పురుషునితోపాటు స్త్రీకి నియోజకపు (డిటింగు) హక్కు లేక నదియే ప్రాతినిధ్యము

కావనసభలలో లేకపోవుట తటస్థించుచున్నది. అందుకనియే ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యముకొరకు మన మొకప్పుడు తొందరపడవలసివచ్చియుండెను. ప్రత్యేకప్రాతినిధ్యములు దేశాభివృద్ధియని ప్రస్తుతకాలవరము స్పష్టపరచినది. సమైక్యవాదసత్యపునామ్న బాధ్యతలు పురుషులతోపాటు మనమును పొంది ప్రాతినిధ్యము సంపాదించవలెను. మరియే ప్రతిస్ట్రీయును నియోజకపు మాన్యుగలిగి యుండవలెను. ఈవిషయమును ఆందోళన జరిపి విజయ కిర్దిగాంచుటకు మనమందరము ప్రయత్నింపవలయును. స్త్రీ తనఆస్తిని తనయమైమసారముగా దాన, విని మును, విక్రయాది సమస్తసామ్యులతో అనుభవించుటకు వీలగునట్లు కాననములు మార్పుకావలయును. ఆర్థిక ప్యాకెంట్లయే స్త్రీలకుండివగాని సంఘమును పీడించుచున్న అతిచాల్యవివాహాదీదురాచారములు, పడుపు వృత్తి మొదలుగాగల అవినీతిపరకర్తలు రూపుమాలుపు. కారదాగారి కృషివలన పడునాల్గు సంవత్సరము లకు తక్కువ యీడ్డుగల బాలికలకును, పడునెనిమిది సంవత్సరములకు తక్కువ యీడ్డుగల బాలురకును వివాహములు జరుగకూడదని కాననములు ఏర్పడినను అమలుమాత్రము జరుగుటలేదు. ఇందుకు కారణము సంఘముయొక్క ఈ మేళయే. ఆరోగ్యకాస్త్రీతన ఆలోచించిన మనదేశమున ఇరువదిసంవత్సరములలోపు ఈదేశంల స్త్రీగర్భవతియుగట ఆరోగ్య భంగకరమగుట స్పష్టము. అట్టియొక వివాహవిషయములో తొందర పడుటకు కారణమగుపడుటలేదు. మనకాస్త్రీమసారము రజస్వలానంతరవివాహములు ద్వితీయకు నిషేధ ములను వాచనయున్నను కాలానుసారముగ అవసరమార్పుకొనవలసిన తరుణమిది. స్త్రీలు తమ బాగోగుల చక్కగ గ్రహించి చాల్యవివాహాపికావముల నోటబడకుండ తమ బిడ్డలను కాపాడ సర్వప్రయత్నములను చేయవలయును. చాల్యవివాహమువలన కలుగుచున్న అనర్థకములనుగూర్చి ప్రజలకు బాగుగ బోధించి తీవ్ర మగు ప్రచారముచేయుట యెంత అవసరమో అనుభవజాలగు మీకు నేను ఎక్కువగ చెప్పవలెనా? ఇతర అనర్థకములన్నిటికీ పైగా బాలికల విద్యాభివృద్ధికి గొప్ప యాటంకము కలిగించుచున్నది ఈచాల్యవివాహమే. కనుక కారదావట్లు మతిక్రమించి జరుపటకు వివాహములవిషయమయి తగుచర్య జరుపుటకు సంఘములు పెట్టుట మన ముఖ్యకర్తవ్యము. కావనితంతువులసంఖ్య పెరుగుటకు మూలకారణము చాల్యవివాహములేయని సంఘసంస్కర్తల ఆప్తిప్రాయము. 1931 సంవత్సరపు జనాభా లెక్కనుబట్టి, మన దేశమున హిందూవిశంతు వులసంఖ్య 2 కోట్లను మించినదనియు, అందు ఇరువదిఅయ్యది సంవత్సరముల లోపువయస్సువారు పడునయిదు లక్షలకుపైగా ఉన్నారనియు లేలుచున్నది. మరి యే దేశమందును ఈ ఘోరము కనపడదు. దీనికి మనము కన్నులు మూసుకొనిన ప్రయోజనములేదు. ప్రతిక్రియ చాల్యవివాహములను రూపుమాపుటయే. అంతవర కును వివాహమాడవలెననెడి చాలవితంతువులకు అట్టి సౌకర్యములను కలుగచేయవలెను. విద్యకోరనవారికి తగు ఏర్పాటుల కొనసరించినవారు సంఘోపకారిణులగుదురు. ఈవిషయమున ఆంధ్రలోకమునకు ఆదర్శపాత్రులయిన కీర్తిశేఖరుల శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారిని మన మెన్నడును మరువజాలము. ఈ సందర్భమున మరియొక ముఖ్యాంశమును గమనించవలెను. విద్యారోపమువలననో, విశంతువుల వివాహము చట్ట సంఘమునకుగల అమాయాభావమువలననో, ఇంద్రియనిగ్రహారోపమువలననో, వరంతులగు పురుషుల మాయలలో చిక్కుటవలననో పతితులయి నిరాధారులయి కష్టపరంపరల నందుచున్నవారికి ఆశ్రయము లేర్పరచి విద్యార్థిసౌకర్యములనిచ్చి సంఘసేవకురాలిగా చేయి శరణాలయములను స్థాపించుట అవసరము. వ్యభిచారమే వృత్తిగాగల ఒక ప్రత్యేకకులము మన దేశమునందు తప్ప వేరవటలేదు. ఈదురాచారమును రూపుమాపుటకు శ్రీమతి చాక్లర్ ముక్తలక్ష్మిరెడ్డి చెన్నరాజధాని కావనసభలో చేసినకృషి మిక్కిలి మెచ్చుకోతగినది. వ్యభిచారగృహముల నిర్మూలముకొరకును, పడుపువృత్తికొరకు స్త్రీలను బాలికలను విక్రయించుట మొదలుగాగల దురాచారముల మాన్పించుకొరకును ఆమెపడుచున్న శ్రమకు మనమందరము చాల కృతజ్ఞులము. ఆంధ్రదేశమందలి స్త్రీసంఘములన్నియు ఆమెకు సహాయపడుట అవసరము. వివాహవిముక్తి

మన దేశమున పాశ్చాత్య దేశములందువలె చట్టముననుసరముగా ఆసు విషయమునుగురించి తీవ్రమయిన భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. వివాహవిముక్తిచట్టముపెట్టిన నంటనే హిందూ స్త్రీలందఱు నీతిబాహ్యులగుదురని కొందరి అభిప్రాయము, ఇది కేవలము భ్రమ. ఈచట్టము ఆచరణలోనున్న క్రైస్తవములవలెను స్త్రీలు తమ నీతిని కాపాడుకొనుచుండుట మనము చూచుచునే యున్నాము. హిందూ స్త్రీలమహాత్రము భయమెందుకు? స్త్రీ పురుషులకు సమానహక్కులను, సమానవిముక్తిమాత్రములను, అపేక్షించుట స్త్రీలయొక్క హక్కు. బాధ్యతలను కాపాడుకొనుటకేగాని మరొకటికాదు. దుర్మార్గుడగు ఒకానొకపురుషుని బాధలను తప్పించుకొనగల సాధనముకొరకే స్త్రీ ఈకాననము కోరుచున్నది. పునాదిని విడిచి చట్టముకట్టినయెడల అది గట్టిగానుండాలదు. విద్యాసంబంధమయిన ఇట్టి సమ్యేకనములలో తీర్మానములు చేసినమాత్రమున ప్రయోజనములేదు. రాజకీయపరిస్థితులు చక్కబడినగాని మన సాంఘిక, విద్యాసంస్థలు నిజముగా మనకు అనుకూలపడవు. ఇందుకు ముఖ్యమయినది బాతీయ వికాసత్యము. మూలములను వదలి విన్నచిన్న పై పై విషయములలో శేధములను కల్పించుకొని దేశము అవసరకలహముల పాలగుచున్నది. ఇట్టి భేదములు స్త్రీలలో పుట్టకుండుగాక యని వాప్రార్థన. స్త్రీవిద్య యితరశాగరికదేశములలో చక్కగా అభివృద్ధి నొందినది. ప్రస్తుతము మనముమాత్రము చాల దెనుకబడియున్నాము. ఇటీవల తలపై తివలహాను, తుక్కి, అగ్గనిస్థానము మొదలయిన స్వతంత్రపరిపాలన అనుభవించు ప్రాచ్యదేశములు సహితము విద్యావిషయమున వచ్చిమదేశములకు తీసిపోకుండ వృద్ధిపొందినవి. ఇప్పుడు హిందూదేశమున నగటున వేయుమంది స్త్రీలలో చదువను వ్రాయునగుల వారు యిరువదియొక్కరు మాత్రమే! పైనచెప్పిన దేశములలో వాదాపు ప్రతిస్త్రీయును చదువనువ్రాయును నేర్చియున యుండును. కనుక మనదేశములోకూడ అధమపక్షము వరుసాల్గుసంవత్సరములకు లోపుననున్న ప్రతిబాలికయు ప్రతిబాలుడును బడికినెళ్ళవలెననిది నిర్బంధము అవసరము. మతీయు, స్వాతంత్ర్యముగల యితరదేశములలో ప్రభుత్వదాయములలో చాలభాగము విద్యకొరకు వెచ్చించుచుండు మనదేశము నందు బహుస్వల్పభాగముమాత్రము విద్యనిమిత్తము ఖర్చుపెట్టిననుచుండుట కోచనియము. మన దేశమే స్వతంత్రదేశమయిననో ఈస్థితికలుగదు. ఆంధ్రదేశమున స్త్రీలకు ఉపయోగకరములగు విద్యాసంస్థలు బహుతక్కువగనున్నవి. ఆలోటు తీర్చుభారము ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారిపైనను, దొరతనమువారి పైనను కలదు. కాని ధనవంతులగు మహారాజులను, జమీందారులను, వర్తకశిఖామంతులను, యితరులను స్త్రీలవిషయమున తమబాధ్యతను నిర్వహించుకొరకు విద్యాలయములు, వసతిగృహములు, మొదలయినవి స్థాపించ సహాయముగోరి అందుకు తగ కృషి చేయవలయును. మనదేశమున పురుషుల విద్యాస్థితియే హీనముగనున్నది. సక్రమశిక్షణ మొనగగల విద్యాసంస్థలే మనదేశమునందు అరుదు. ప్రస్తుతవిద్యావిధానము నానాటికి మనలను బానిసలనుగా తయారుచేయుటకు ఉపయోగపడుచున్నది. కాని బాతీయగృహమును ప్రతిష్ఠను కాపాడుకొనగల పాఠులుగను, కీర్తనగను మనలను చేయుటలేదు. కఠిరవ్యాయామమునకుగాని, తీవ్రసాధారమునకు వనికవచ్చు పరిశ్రమలు నేర్చుటకుగాని ఇచ్చటి విధానమునందు సరియైన స్థానములేదు. ఇట్టిస్థితిలో స్త్రీలసంగతి తేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. అయినను నిరుత్సాహపడక నిర్బంధోచితప్రాధమికవిద్యాపాఠశాలలద్వారా ప్రతిబాలికయు చదువను వ్రాయును నేర్చుకొనునట్లు మనము చేయవలయును. స్త్రీల విద్యావిధానములో బాలికలు పెద్దలై తల్లులగునపుడు వారల ప్రత్యేక అవసరములకు తగిన విషయములనుకూడ నేర్చుటకు ఏర్పాటు చేయవలయును. బాలికలకు వివిధ విద్య నేర్పించుటకు గొప్ప ఆటంకము మనదేశాచారమయిన ఘోషాపదధి. ఇది ఉత్తరహిందూస్థానమందు మిక్కిలి ప్రబలముగా నున్నది. ఘోషాపదధి నశించినగాని విద్యాభివృద్ధికలిగి, స్త్రీలకుగల స్వాతంత్ర్యవ్యవస్థాసాగదు. మరియు ఈ ఘోషాపదధివలన తక్కిన విషయములు అటుంచినను ఆరోగ్యాభివృద్ధికి తీరనికొరత వాటిల్లుచున్నది. ఘోషాపదధినిట్లుంబములలోని

‘ద్రిసిడిల్స్’ అను నీరంజన్ పాలు
 గారి ఫిల్మ్ కంపెనీ ప్రధాన
 నటులరాలు

పారసీ కుటుంబములోని సంవన్న స్త్రీ
 పర్షియను స్త్రీలకు పట్టుదుస్తులన్న చాలప్రియము. చిత్రవిచిత్రవర్ణములతో బుట్టలు
 వేసిన దుకూలముల నెల్లప్పుడును వీరు ధరించుచుందురు.

స్త్రీలకంటే ఘోషాగల పటుబలములగాని స్త్రీలు మంచిగాలి తగినంతకంటెను అనుభవించజాలక మొదలయిన దీర్ఘ బాధ్యమలపాలయి పోవుచున్నాడు. విద్యావంతులయిన మనసోదరులు తమ స్త్రీలను ఈ దౌర్భాగ్య గ్రస్థిని నుండి విముక్తిచేయుదురుగాక! ఘోషావధర్మిని రూపుమాప చేయు ప్రయత్నములు అరుగుట లేదని వాటిని ప్రాయముకాదు. ఘోషావధర్మి కలవడిన సాంప్రదాయములలో పుట్టి పెరిగి ఆఖండవిద్యావతియై స్త్రీలవాక్కుల కొరకు సర్వదా పోటుపడుచున్న మన సోదరి వాతదర్మినుతీయే యిందుకు తార్కాణము. ఘోషావధర్మి లో మునిగి తేలుచుండి అవధర్మి భగవద్విశ్మితపిఠాంతమున నమ్మియుండిన తుస్కీ, ఆఫ్ గనిస్టాక్ మొదలయిన మహమ్మదీయరాజ్యపు స్త్రీలు సంస్కర్తల సహాయమున ఘోషావధర్మి మానిగదా ఆయాసామ్రాజ్య సాధాగ్యకారకు లగుచున్నాడు? బుద్ధిబలముతో పాటు దేహబలముకూడ స్త్రీలకు అత్యవసరముకదా! విద్యాలయములన్నియును శరీరవ్యాయామమును నిర్బంధముగానుంచవలెను. శరీరసౌష్ఠ్యములేని చదువు చదువుకాదు, అందుకనియే మనపూర్వులు “శరీరమాద్యంఖలుధర్మసాధనం” అని చెప్పియున్నారు. పురుషులతో పాటు స్త్రీలును సకలకాస్త్రములను అధ్యసించుటకు నిట్టి ఆటంకమును ఉండకూడదు. స్త్రీలును వారివారి అభిరుచులనుసరించి వృత్తులు ఆవలంబించుటకు ఆవకాశములుండవలెను. విద్యాలయములద్వారా విద్యజేర్చుట అటులుండగా వయస్సుమీరి గృహకృత్యములలో పాల్గొను స్త్రీలనుకూడ విద్యజేర్చుకొనుటకు అవకాశములు ఏర్పరచుట అపునరము. వారివారికి వేలయిన వేళలందు ప్రపంచవిషయములనుగురించి, శుభోష్ణ విషయములను గురించి, జ్ఞానము విరివిగ పెదబల్లవలయును. మన మహిళాసంఘములు స్థానిక సంస్థలయొక్కయు పురజనులయొక్కయు దౌరాచర్యమున ప్రైయేర్పాటులను క్రమముగ పాగింపగల్గినయెడల వారియొనికి సార్థకమగును. ఇదిగాక మహిళాసంఘములు గమనించవలసిన విధానములు మరి కొన్నిగలవు. శిశుపోషణాలయములను స్థాపించి తిలవలందరును తమశిశువులను తరుచుఅప్పటకుతోడ్కొనినట్టి వారి ఆరోగ్యమును పరీక్షింప చేయుటయేగాక తాముకూడా తమకుకావలసిన అన్ని విషయములందు కైద్యురాలి సలహాను పొందవలయును. మరియు గర్భిణీస్త్రీలకు అప్పటప్పటికి ఆననరమయిన సలహాలనియ్యగల సంస్థలను ఏర్పాటుచేయవలయును. కనీసము వారమునకు రెండు పర్యాయములు గర్భవతిలందరు అట్టివోట సమావేశమయి కైద్యురాలిద్వారా వారివారి పితులను గురించి తెలిసికొని చేయవలసిన విధులను జేర్చుకొనవలయును. వీరికోడు గర్భిణీస్త్రీల సహాయనిధి అను ఒకనిధి (Maternity Fund) ప్రతిమహిళాసంఘమునకునుచుూర్చవలెను. పనిపాటలవలన జీవించు బీదకల్లలకు ప్రసవపూర్వము, ప్రసవానంతరము కొంతకాలము పనిలేకుండజేసి తగినంత పాలు మొదలయిన మంచిఆహారమును నీచించుటకు అనిధినుండి తగుసహాయము చేయవలయును. జాతి పురోభివృద్ధికి ఇది చాల ముఖ్యము.”

—ఆచంట లక్ష్మీదేవి ఎం. టి. డి. యస్.

నింబక లేక వేము :—

“నింబక అనగా తెనుగున వేపచెట్టు అని అర్థము. దీనినే ఇంగ్లీషున Margosa Tree అని అందురు. ఇది అద్యంతమును చేరుదుగులుగలదిగావుండును. ఇది మనదేశములో దాదాపు అన్నిప్రాంత్యములందును దొరకును. కైద్యునిషయములో దీనియొక్క ప్రతిభాగమున్నూ ఎంతో ఉపయోగకారిగా నుండినప్పటికిన్ని ప్రస్తుతకైద్యుజేతలు దీనియొక్క ఉపయోగమును తగినంత అచరణలో పెట్టకపోవుటయు తదితరులు దీని ఉపయోగమును తెలుసుకొనజాలక పోవుటవల్లను దీనిప్రాకృత్యము మరుగుపడి వున్నదని తలంచవలసివున్నది. ఈచెట్టును దొడ్లలోను, పెరడులలోను నేసి పెంచుటయున్నాగలదు. ముందువేసవియందు ఈచెట్టినిడన విశ్రమించిన మిక్కిలి చల్లగాను ఆనందదాయకముగాను వుండును. మతేయు దీని లేవనధర్మజాదులవలన శత్రువు చేయు స్వభావము గలిగివుండును. ఆపకవ్యముగానుండు ప్రణయులను పాకమునొందించుటయందును మాన్యుటయందునుకూడా దీనియందవలమిలేక క్రిగలదు. అదియునుంగాక తాపము, శ్లష్మము, రక్తకోషము, పిత్తము,

వృక్షము, దురద, ప్రణము, విషాది, కడుపునొప్పి, శోథతో కూడిన వ్యాధి, కాస, దమ్మ, విషజ్వరము మొదలగునవి పోరించుటయు దయోధుముగా పనిచేయును. ముదురువేపచెట్టు మొదలయందు బొక్కతోలది అందులో పక శేరులియ్యపుతన్నము పడచేసి అచక్కతోనే తిరదాచేసి అపుడేదప్రాపి ఆరుమాసములంది కొద్దిక ఆయన్నము ఎట్లగానుండును. దానిని యెండించి చాల్చముచేసి పూటకుపావుతులం మోతాదులో ఆరుమాసములు కేవలించిన వృక్షకోగము నివారించును. దీనిచెక్క కాయము లేక చాల్చము చలువచేయును. దాహము, శ్లేష్మము, వికారము, వాంతి, రక్తపైత్యము, బలమగు పైత్యకోగములు, వర్షమేహములు, చర్మవ్యాధులు, క్రిములు, దురద, కుష్ఠము, ప్రణములు, శిశుపైత్యవ్యాధులు మొదలగునవి నివరించుచేయును. విరోచనములు విషజ్వరములహరించును. శరీరతత్వమును మాన్పును. పొట్టకు బలమునిచ్చును. కేవలమునకు పక్షుడేనును. వాతనోష్ణము మేహవాతనోష్ణము మొదలగునవి పోరించుచేయును. దీనిచెక్కతో బాసుగాకాచిన గాఢకషాయము గంట కొకపాది యిచ్చిన చలిజ్వరములు, విడది విడదించుచు జ్వరములును పోగొట్టును. ఆత్మరముతోనూడిన పురాణజ్వరములనుపో నివరించుచేయును. కొయివా (Quinine) కు బదులుగా దీనినివాడవచ్చును. దీనిచెక్కలను కాల్చిమసిచేసి కేడిన కురువులు మానును. దీనిపుల్లతో ఆమదివను దంతధావనముచేసిన పైత్యవరము, నోటి దొడ్గంధ్యమును పడలించును. రుచినిపుట్టించును. వేపకల్లు రక్తమును శుభ్రపరచును. పొట్టకు బలమునిచ్చును. వేపకగురు కఫమునుహరించును. అరిమాత్రమును కట్టును. ఈజగురు దాగుగా ఎండించుచార్లముచేసి పూటకు పావుతులం మోతాదుతోననుం కలకండ్లపొడిచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తగహణి కట్టును. స్ఫోటకము మొదలగునవి తగిలినవిడదల సంధించెను జగటవిరోచనములు, రక్తవిరోచనములు మొదలగువాటికి రయోపరిమాణము ఎనువరించి కేమిదగింజంత నల్లమందుచేర్చి మాత్రచేసియిచ్చిన తప్పకకురుచును, (నల్లమందు ఎక్కువమోతాదు కూడదు). వేపమానె మిక్కిలి చేదుగానుండును. వేడిచేయును, శరీరతత్వము మాన్పును. లోపలికి పుచ్చుకొనుటవలన ఉబ్బునము, యూర్చి, పొందురోగము, శ్లేష్మవారము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠము, తగిలినాకులు, దురద మొదలగు అపరిశుద్ధరక్తసంబంధమును చర్మవ్యాధులను అద్భుతముగా నివారించును. వైసమర్దించిన మేహవాతనోష్ణముపోవును. పురాణప్రణములను మాన్పును. తలమీదనుండు పోరించుచేయును. వానలోతడియంటు, చలిగాలిలో వరుండుట మొదలగునవి తలపిండ్లపక్కకు ఈమానెను కొద్దిగా పుచ్చుకున్న ఎడల దగ్గు, కడికము, జ్వరము మొదలగునవి చేరనివ్వక శరీరమునకు చక్కని ఆరోగ్యమునిచ్చును. ఈమానెను శరీరమునకు మర్దించిన ఉష్ణమునిచ్చును. బలముచేయును. స్ఫోటకపు పొక్కులచే బాధపడుదువారు ఈతైలమువరచిన త్వరగామాన్యును. వేపపువ్వు చేదుగానుండును. రుచినిపుట్టించును. చలువచేయును. వాతమునగును. శ్లేష్మము, పైత్యము, క్రిమిరోగము హరించును. దీనినికూరగానూదా నుపయోగించుచుండురు. దీనిచిగుళ్లు (లేతటిము) పర్వజ్వరములు, ప్రమేహము, కుష్ఠము హరించును. అగ్ని దీపనమునిచ్చును. వేపచిగుళ్లతో అయిదు మిర్యపుగింజలువేసి మెల్లిగానూరి గవ్వకాయప్రమాణంమాత్రతో కొన్నిమాసములు సేవించిన వృక్షపును పోగొట్టును. పురాణవరుసజ్వరములు కట్టును. శ్లేష్మములకు బలమునిచ్చును. ఇదిని ప్రకాశించుచేయును. చిటికెములు, ఈనెలు, కషాయము లేక ననుమ పొట్టలోని వాతమును హరించుచేయును. మూత్రమును బారితేసును, జగటదిరేపములు కట్టును. అపస్మారము పోగొట్టును. ఈఆకులకు సమముగా నుత్పలువేడిమారి కట్టిన దుష్టప్రణములు మానును. ఆకునూరి స్త్రీల రొమ్ములకు కట్టిన పాలుపూరించును. ఈవెదులో ఉప్పుగలిసి ఇచ్చిన క్రిమిరోగమున్నూ, తేనెగలిపియిచ్చిన పొందురోగమున్నూ, ఉశికికాయరసము కొద్దిగా నెయ్యి చిటితో యిచ్చినయెడల దురదపొక్కులు, గెడ్డం మొదలగు చర్మవ్యాధులనున్నా నివరించుచేయును. ఈఆకును వెచ్చికిన కట్టమునిచ్చిన మేహవాతనోష్ణము, ఇతరవిడములైన నోష్ణము, మాంసగ్రంథులు హరించుచేయును. ఆకునూరి కట్టిన నెత్తురుగడ్డలు రాచపుండుసహా నివరించుచేయును." (ఆయుర్వేద కంధిక)

—వైద్యవిద్వాన్ దూబగుంట నుబ్రహ్మగృహము.

గ్రంథ ప రి చ య ము

కుల సీద భము:—

శ్రీబాలభారతీగ్రంథనిలయమువారి అనుబంధగ్రంథమాల అరవకుసుమము. కర్త విద్యాన్ సాహిత్య సరస్వతి నూరిలపాటి పేరిరాజుగారు. శ్రీ శివశంకరముప్పిళ్లైగా రీగ్రంథమునకు పీఠిక వ్రాసెయున్నారు. పీఠిక కావలు చెప్పినటుల ఈ చిన్న పుస్తకము బడులయందు చదువుదానికిల కన్ని విధముల దగియున్నది. సత్యభామ గరువరసము, దుష్మిణి సుదీర్ఘభావము చక్కగ ప్రవర్ణితములు. చిన్నపైజా. అంటిక్ కాగితములు. వెల 0-4-0 అణాలు. చిరునామా: యం. రామసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠి, ప్రెసిడెంటు, శ్రీబాలభారతీగ్రంథనిలయము, చాగలమూరి, కర్నూలుజిల్లా.

ఆయు ర్వేద చికిత్సా దర్శనము:—

శ్రీమంత్రావసంధానాధీశ్వరులచే వెలకొల్పబడిన ఆర్షరసాయనకాలవారిచే కాస్తోక్తముగా రాయారు చేయబడి విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న ఆయు ర్వేదసిద్ధాంతధనులపట్టిక. ఇతరవైద్యవిశేషములగులపు, శ్రామ పైజాన 160 పుటలు. ఔషధములు కొనువారికి ఉచితము. ఇతరులకు వెల రు 0-4-0 అణాలు. చిరునామా: ఆర్షరసాయనకాల, ముక్త్యాల, కృష్ణాజిల్లా.

మూఁ గ ర లి:—

గోవు. గోహరణసూక్తివ కావ్యఖండప్రకీర్ణము. ఏలూరు గోసంరక్షణసమితివ్రాసినకావ్యలహరి మనగ్రంథములలోనిది.

ఏలూరు గోసంరక్షణ సమితి:—

వారినివేదిక. అయినవ సత్సంగపురిపోర్టు. తెలుగుదేశపు గోరక్షణసమితులకు తలమానిక మనదగిన ఈ ఏలూరు గోసంరక్షణసమితివారి అభివృద్ధి ఆనందకరముగవున్నది.

శ్రీ గౌరమ శ్రేత్ర (బుగ్గ) మా హా త్యము:—

శ్రీవాఙ్మయవిద్యోగిగ్రంథమాలలో రెండవకుసుమము. చిత్తూరుజిల్లా వగరియినామన శ్రీకాకగిరిదరివి గల బుగ్గశ్రేత్రమాహాత్యము. రచయితలు శ్రీమదాంగరణాచార్యస్వరి, సాహిత్యసరస్వతి, విద్యానినోద, కవిభూషణ, శతావధాని రోహ వేంకటస్వామిగురుగారు, తెలుగుపండితులు, క్రైస్టియన్ కాలేజి, బి. టి, మద్రాసు. శ్రీగుప్తగారి కవిత్వమునుగూర్చి విశేషముగా వ్రాయవక్కరలేదు. ఈగ్రంథము శ్రామపైజాన శ్లోకకాగితములమీద ముద్రింపబడినది. 140 పుటలు. వెల రు 0-10-0 అణాలు.

ముద్దు చెల్లెలు:—

దేశరాజు రామరామగారు వ్రాసినది. గ్రంథకర్తగారి కీర్తిశేఖరాలైన పోదదివిసూర్తివ స్మృతిచక్రములు. శ్రామపైజాన 16 పుటలు. చిరునామా: శ్రీరామకృష్ణప్రింటింగువర్క్సు, చికాకోల్, గంజాముజిల్లా.

శ్రీ పాంచరాత్రాగమ హస్త పరిష్కారము:—

అనుపేరు శ్రీపాంచరాత్రాగమధర్మాధ్యయమునకై తూర్పుగోదావరిజిల్లా భద్రాచలమునందొక గొప్పసంస్థ ఏర్పరుపబడినది. విరూఢులు: శ్రీమాన్ పొడిచేటి సీతారామానుజాచార్యులుగారు. అసంస్థవారు ప్రచురించిన రెండవగ్రంథము శ్రీపురుషోత్తమసహిత. అంగ్రవివరణముతోడను బొమ్మలతోడను వెలువడినది. కలాగర్భవరీక్ష మున్నగు వశేకామూర్త్యవిషయములతో నిండియున్నది. వెల పోస్టేజీగాక పేలురతి రు 4-0-0; పాచ్చాపతి రు 3-0-0.

ప్రాచీన భారత విద్యా విధానము:—

సరస్వతీ గ్రంథమాలలో 80-వ పుష్పము, గ్రంథకర్త: శ్రీయద్దవపూడి వేంకటరత్నముగారు. సరస్వతీ గ్రంథమాల వారీసజ్జను ప్రచురించిన అన్ని గ్రంథములకంటె ఈ గ్రంథము ద్రణము చాల బాగున్నది. విషయము వేరైన ఈ గ్రంథము ప్రశస్తమైయున్నది. భవనము సులభము, ప్రోత్సహించదగిన గ్రంథము. ఇకముందు ఇట్టి ఉత్తమ గ్రంథములే ప్రచురించుచు ఆంధ్ర విద్యాస్థానమునకు కోహదము చేయ గ్రంథమాలా సంపాదకులగు కె. యస్. యస్. మూర్తిగారిని కోరెదము. డిప్యూటీజా 80 పుటలు, వెల రు 0-12-0 అణాలు. చిరు వామ; సరస్వతీ గ్రంథమాల, కాకరచంద్రు, తణుకు తెలుకా, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా.

ఆంధ్రకుండమాల;—

కవిశేఖర పద్మాది సుబ్బారాయణచరితము. 'కుండమాల' అను సంస్కృత పాటకమును ఆరారాలపుర వాస్తవ్యుడు డిక్టాగుడను పండితుడు రచియించెను. ఈతడు కాలిదాసు మహాకవికి సమకాలికుడు. ఇందలి ఇతివృత్తము ఉత్తర రామచరిత్రకథ. భవభూతి ఉత్తర రామచరిత్రకంటె కుండమాల ప్రాచీనము. ఉత్తర రామచరిత్ర చలంపున చేతెనుగునకు దింపబడినది. కాని కుండమాల—శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి తెనుగు వచనమున తిప్ప—తెనుగునకు చేపూరలేదు. వేదీసంభార భాషాంతరీకరణముచే వీనుమిగిలిన వనురాయకవిగారి చేతులనుండి బడుటచే ఆంధ్రకుండమాల ప్రశస్తమైనదై నది. దేశ సేవనుండి పునర్ముద్రితము. గ్లాజాకాలిములు. డిప్యూటీజా 84 పుటలు, వెల రు. 0-12-0 అణాలు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారిపేర రాజసుండ్రి వ్రాయు నది.

శిశు లీల వర్ణనా ధులు:—

ఆంధ్రవైద్యశిఖామణులలో నొకరై శిశువుల స్త్రీ సులీల వర్ణనలును నివారించుటలో అవరణవ్యంగ్ము లైయున్న శ్రీబమ్మి వేంకటరమణయ్యగారిచే వ్రాయబడినది. ఆల్లోపతివైద్యమున ఈరోగనివారణకు మందులులేవు. ఆవైద్యము కుదుర్చలేని ఈరోగములను శ్రీవారు ఆయుర్వేదవైద్యుని నివారింది వేలకొలది శిశు వులను మృత్యుముఖమునుండి రక్షించుచున్నారు. ఇందుచే వీరు ఆయుర్వేదవైద్యప్రశస్తికి అత్యాధునుగ తోడ్పడుటయేగాక హిందూదేశమునకు పట్టిన చీడలలో నొకటియగు శిశుమరణముల సంఖ్యను కొంతవఱకు తగ్గించగలుగుచున్నారు. హిందూదేశపుతల్లులు వీరి కీ విషయమున హెచ్చుగ ఋణులడి యున్నారనవచ్చును. ప్రస్తుత విమర్శనకు పాల్పడిన ఈ గ్రంథమును చదువుటచే శిశువుల స్త్రీ సులీల వర్ణనలు భూర్వరూపము, నివాసము, చికిత్స మొదలగునవి తెలియనగును. ఈరోగములను నూటిగా కుదుర్చగల ఈమందులకునికి ఎల్ల రకు తెలియుటకును ఈ గ్రంథము సహకారిగాగలదు. శ్రీవారిచిత్రమును, ఈరోగముచే ఒకప్పుడు బాధపడి వీరి బొమ్మ సేవనముచే ఇపుడు స్వస్థులైన చలంశిశువుల చిత్రములును గ్రంథవినియోగమును హెచ్చించు చున్నది. ఈవైద్యముచే దేశక్షేమమునకు బాగుగ ఉపకరించుచున్న శ్రీవారు ఆంధ్రులనుట ఆంధ్రులంగిర్వింప దగినవిషయము. గ్రంథము ద్రణాదులుచాల బాగున్నది. క్రానుపైజా. మంచిగ్లాజాకాలిములు. 48 పుటలు. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతిగాంచిన శ్రీవారి మందులనుగూర్చి విశేషముగ వ్రాయవలసినవనిలేదు. గ్రంథములు వల యువారు శ్రీవారిపేర మెలాపూరు, మద్రాసు అని వ్రాయునది.

సర్వే గణిత చంద్రిక:—

గ్రంథకర్త చదులువాడ కోటి నరసింహము. గ్రామకరణములు మొదలగువారి కీ గ్రంథము బాగుగనుచ యోగించును. సూత్రములు పద్యములందును, వివరణము వచనమునందును వ్రాయబడినది. క్రానుపైజా. గ్లాజా

కాగితములు. 106 పుటలు. వెల రు 1.0-0. విలాసము; చదులువాడ కోటివరసింహము, డిటామారు, ఆత్మమృతేటపోస్తు, పల్లెనల్లతాలూకా, గుంటూరుజిల్లా.

మధుపి శా ది : —

మధుపానమువలని నష్టములు కీర్తనలరూపమున ప్రచారమునకు అనువుగ వ్రాయబడినవి. చిన్నర్తముదర్శనరావుగారు పీఠిక వ్రాసియున్నారు. గ్రంథకర్త బాలా రంగస్వామిగారు. క్రానుపైజాన 12 పుటలు. వలయువారు కంఠాలపేట, రాజమండ్రి అని వ్రాయవలెను.

అహింస : —

కీర్తనలు, పద్యములు, తీర్థహింసయందు చదువరులకు విముఖత్వము కలిగింపు సమర్థములైయున్నవి. విశ్వనాథ్ టేకుమళ్ల (వి.వ. ఆచార్య)గారు ఈగ్రంథమునకు పీఠిక వ్రాసియున్నారు. గ్రంథకర్త బాలా రంగస్వామిగారు. డెమ్మిపైజాన. 30 పుటలు. వెల ఆ 0.4-0. ఈపుస్తకాలు గ్రంథకర్త పేర కంఠాలచెరువుపేట, రాజమండ్రిఅని వ్రాసి తెప్పించుకోవచ్చు.

ఆత్మత్యాగి : —

యనవకుడు, దేశభక్తుడునునగు ఆత్మత్యాగి వీరజీంద్రునిజీవితమును శ్రీఆదిత్యవ్రహ్మరామలచే హిందీభాషయందు రచియింపబడినదానిని శ్రీకూచిఘట్ట ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తెనుగులోనికి అనువదించిరి. ఉల్లేఖకరమగు జీవితము. ఉత్సాహపూరితవాక్యములతో వ్రాయబడినది. ఎల్లరుచదువదగిన గ్రంథము. క్రానుపైజాన 92 పుటలు. వెల ఆరూపాయలు. ప్రకాశకులు: కొమ్మూరి కాశీవిశ్వనాథము; తెనాలి.

దెయ్యాల లంక : —

ఏకాంకనాటకము. రచనము నూతనము. పాత్రపోషణము లెన్నగనున్నది. 'సుధ'పాత్ర ఈనాటకమునకు ప్రాణము. ఆమెనిష్క్రమణము మిక్కిలి జాలిపుట్టిండు వదిగానున్నది. ఆంధ్రపాండిత్యచరిత్రయందు రాజమండ్రి, గోదావరి, విలేంరువులు వీరికి వీడనిసంబంధమున్నట్లే ఈనాటకమునందుకూడ. కళాపత్రికా సంపాదకులు పా. వే. రాజమన్నారు, వి. ఏ; డి. ఎల్ గారు ఈనాటకమును రచించినవారు. 'ఎవరిదితప్పు'అని వీరు లోగడ ఒకచక్కని తెనుగునాటకమును రచించియున్నారు. దెయ్యాలలంక ముఱియొకటి. ఆంధ్రనాటకవాఙ్మయమునకు ఇవి విలువతెచ్చువనియగుట నిస్సందేహము. గ్రంథముద్రణము అతి మందనము. క్రానుపైజా. అంటిక్ కాగితములు. 30 పుటలు. వెల 0.8-0. మద్రాసునందలి గ్రంథకర్తగారి పేర వ్రాసిన బడయవచ్చును.

లేమొగ్గ : —

ఖండకావ్యముల సంపుటి. గ్రంథకర్త కందుకూరి రామధరరావుగారు. శ్రీవారు గృహలక్ష్మీపాదములకు చిరమరిదియైతే. ఈగ్రంథమునందలి పెక్కుగీతములును తొలుత గృహలక్ష్మీముఖమున తెనుగువారికి అందింపబడినవే. అర్చన, హిమవంతము, భాస్కరోదయము, ఆశ్వేషణము, అభినందనము, రామలక్ష్మణి, గీతి, పద్మాస్తావము, అత్తింటికి వయనము, వసంతోదయము, తారలు, మాతృపేమ, కోకిల, త్యాగదీక్ష, తొలిసంజ, సంస్మరణ, చిలుకా!, అలిగమర అనునవి ఇందలిగీతములు. సులభరచనము. ఎల్లరకు అందుబాటున నుండును. వలయువారు గ్రంథకర్త పేర పోహూరిపారియిల్లు, ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రిఅని వ్రాయవలెను.

కాకొప్పన్ డైరీ :—

కాకొప్పన్ డైరీలు చెన్నరాజధానివారికి బహువత్సరములుగ పరిచితిమైనది. పుస్తకవిశ్రేణు నీ. కుమారస్వామినాయుడు అందుపన్నుచారు ప్రచురించినది. దినమునకు ఒక్కొక్కరూళ్ల పుట విడువబడినది. ఇంగ్లీషు, అరబ్బీ, తెలుగు, కన్నడము మొదలగు దేశభాషలయందు పంచాంగవిధము దినక్రమమునుగలదు. ఉపాధ్యక్షమున పండుగలు, లోకవ్యవహారమునకు పనికివచ్చు ఇతరమున సంకతులుగలవు. ఇక్కడ కాకితోలైంకు, బొత్తాము మడతగలపూర్వ, చిన్న పెండ్లిలు, తేలువందిముడువైన ఈ డైరీ చాలబక్కు చేయముగ నొనర్చినది. గతవత్సరములందువలెనే ఈవత్సరమును ఈ డైరీలు బహుజనామోదము వందునని నమ్మయ్యెను. చిరునామా: సి. కుమారస్వామినాయుడు ఆంధ్రపత్న, 27 చిన్నతంబివీధి, మద్రాసు.

ప్రకృతి : మహాసభాపంచిక :—

పుష్కర పుణ్యకాలమున పావన గాఢమీశ్వరమునందు ప్రఖ్యాతిచెందిన రాజమహేంద్రవరమున కూడిన ప్రకృతిమహాసభాపృథ్వియంతములై క్రోడీకరించి ప్రకృతిపత్రికవారోపచించిన ప్రచురించిరి. ఈసభ ఇట్లు జయప్రదముగా నిర్వహించబడుటకు కారణభూతులైన ముఖ్యులు దువ్వూరి రామకృష్ణరావు లి. ఏ. గారి నెంతయు ఆధీనమిందుము. ఈసంచికయందు సభాధ్యక్షులగు శ్రీకాశివాధుని వాగ్వరరావుపంతులు గారి ఉపన్యాసము పూర్తిగముద్రితము. వలయువారు ప్రకృతి పత్రికాకార్యాలయము, రైజవాడ అని వ్రాయునది.

తంజాపురాండ్రనాయక రాజచరిత్రము :—

కురుగంటి సీతారామయ్య ఎం. ఏ గారిచేరచియింపబడినది. ఆంధ్రగ్రంథమాల పదునేడవ కుసుము. గ్రంథకర్తగారు తంజాపురాండ్రనాయక రాజులనుగూర్చి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయపక్షమున నిచ్చిన ఉపన్యాసముల పారమిగ్రంథము. శ్రీవారు తంజాపురమునందలి సరస్వతీమహల్ పుస్తకాలయమున ఉభయపులగుట ఈవిషయమునుగూర్చి వ్రాయుటకు వారు సర్వవిధముల తగినవారు. ఈగ్రంథమునకు శ్రీకాశివాధుని వాగ్వరరావు పంతులుగారు తొలిపలుకు వ్రాసియున్నారు. అయ్యకనాయకుడు, రఘునాథనాయకుడు, విజయరాఘవనాయకుడు వీరిలచరిత్రలు విపులముగలవు. రాజకీయచరిత్రయే విస్తరింపబడినది. చిత్రపటములు, దేశపటములు, వంశవృక్షములు గ్రంథవినియోగమును హెచ్చించుచున్నవి. చక్కని గ్లేజుకాగితములు. ప్రాముఖ్యత 450 పుటలు. దిట్టమైన అట్టలెండు. వెల రు 2-0-0. తంజాపురాండ్రనాయకరాజచరిత్ర విషయమున ప్రథమవిపులచరిత్రగ్రంథము ఇదియేయగుట విరివిగ చెలకోవునని నమ్మదము. చిరునామా: ఆంధ్రగ్రంథమాల; 6, 7 తంబుచెట్టివీధి; జార్జిటవున్, మద్రాసు.

నకుళమాల :—

నేటి యుగకవులలో శొకరను, 'నైకు'పత్రికా సంపాదకులును, ముఖ్యులును అగు శ్రీసూర్యదేవమూర్తిప్రకాశరావుగారు తమ ఖండకావ్యనకుళపుష్పములను దండనీర్చి గ్రంథరూపమున వెలయించి వారు. ఆంధ్రకథకచక్రవర్తులు శ్రీచింతా దీక్షితులుగారు ఈకావ్యమునకు పీఠికవ్రాసినారు. వారివాక్యము లుకొన్ని: 'మూర్తిప్రకాశరావుగారి కుళమాలలో స్వాదుర్వమున్నదని నాఅభిప్రాయము. నకుళమాలలో భావములు సున్నితము, కవిత్వము ధారాళముగా నడుచున్నది. శబ్దాలము మృదవముగా ఉన్నది.' 'కార్తిక చంద్రికావయస్విని కాల్పలీనానందసమంజసులు' దొరకక 'ధుగ్ధిచింతమున'నున్న ఒక యువకుని మనోభావములచే ఇందలిభావములు 'మనసోపగా లేక'యున్నవి. మొత్తముమీద కావ్యమంతయు 'ఎవరు సహియింపు

కోపుడు రీయనంతపాగరాద్దరి సుహృద్బలబాహులముల? అనిపించుచున్నదనవచ్చును. ఈనాడు మాత్రముగా చెప్పుకొన్న కావ్యమునకు అనుభూతిగ్యులబాహులము కలియే భరించవలసియుండును, భరించవలసి యుండునకేల? భరించుచునే యున్నాడు. లేనిచో అది 'నేను మాత్రమే కోకాన నిలిచిపోతి'నని ఏల నును? కోకానైన నిలిచిపోనిండు. లేనిచో 'తాండవించును మృత్యుగీతాశ్రయి.'—అప్పుడే 'క్రమ్మివది చావుమునుగు పగమ్మ.'—ఈమధురకావ్యము చక్కనికాగితములపై అతిసుందరముగ అచ్చుల్లింపబడి చాల అకర్షణీయులుగ బైండు చేయబడినది. గ్రామపైజాన 100 పుటలు. వెల రు 0-8-0. చిరునామా: సహజేన సూర్య ప్రకాశరావుగారు, కంభంవారిపరము వీధి, రాజమండ్రి.

తెలుగు ముద్రాక్షర విలేజి నము :—

తెలుగుపైపు బైటింగునుగూర్చిన గొప్పవిమర్శకవ్యాసము. 1931 నవంబరు భారతీ మాసపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము. రచయిత యం. వేంకయ్యగారు. ఈవ్యాసము అక్షరలక్షలు విలువగలది. వ్యాసకర్త ప్రతిభ ప్రతిఅక్షరమున ప్రస్ఫుటమగుచున్నది. గోడచేర్చలేని బంగారుచల్లెమునలె ఇట్టివారివిద్య పోషణలేకుండుట రాణింపునకు రాకున్నది. అరవమునకు పైపుబైటింగుగలదు. తెలుగునకు గొనవచ్చుటకుగల సౌకర్యములను శ్రీవాణీవ్యాసమున నూచించిరి. ఈనూచనమందలి ఆంధ్రులు ప్రయత్నించి పైపుబైటింగును సంపాదించి భాషాభ్యుదయమునకు తోడ్పడెదరుగాకయని కోరెదము.

పత్రికా పరిచయము

జర్నల్ ఆఫ్ ది ఆంధ్రా హిస్టారికల్ రిసర్చ్ సొసైటీ :—

ఆంధ్రాహిస్టారికల్ రిసర్చ్ సొసైటీవారు తెలుగుచరిత్రకు దివ్యమైన సేవచేయుచున్నారు. వారి రాజరాజ సంచిక, కళింగసంచిక మొదలగు ప్రచురణములు; త్రైమాసికపత్రిక వారిచరిత్రాధనకు అక్షరరూపము నిచ్చుచున్నవి. ఆంధ్రులచెప్పుకొని గర్వించదగిన సంస్థలలో నిదియొకటి. 1932 జూలైమాసమున వెలువడిన ఏడవ సంపుటపు తొలిసంచిక విమర్శవార్తము మాకార్యాలయమునకు పంపబడినది. పల్లవ వంశక్రమము, మిర్జా నీమ్నవద్దకు రాయబారము, పద్మచంద్రదేవు టెక్కలి కలాకాసనము, ఉత్తరసర్కారులరివిమ్యాపరిపాలన, కాకతీయుల రాజకీయచరిత్ర, కళింగ దేశపు తూర్పుగాంగులచరిత్ర మొదలగువిషయము గ్రీసంచికయందుగలవు. తెలుగువాణిపత్రికను ఉదారబుద్ధితో పోషింతురని విశ్వేదము. సంఘసభ్యులకు పత్రికచందా రూ 3-0-0; సంస్థలకు రూ 6-0-0. చిరునామా: డి ఆంధ్రాహిస్టారికల్ రిసర్చ్ సొసైటీ, రాజమండ్రి.

ప్రాథమిక పాఠశాల :—

విద్యావిషయక మాసపత్రిక. సంపాదకుడు ఆయినపూడి గురువాధరావుగారు. డెప్యూటీ పైజాన ప్రచురింపబడుచున్నది. సాలాచందా రూ 1-8-0. విమర్శవార్తము మాకార్యాలయమునకు పంపబడిన చాల గవసంపుటపు 9, 10 సంచికలలో శిశువిద్య, ఉపాధ్యాయులు: 'కొన్ని ప్రస్థానముస్థులు, బాలికావిద్యావిధానము, బాలర మనోవృత్తులు: శిశువిధానము మొదలగు మంచివిషయములు గలవు. చిరునామా: ఘంటికాల, కృష్ణాజిల్లా.

ఆంధ్ర సమాకార పత్రిక :—

మద్రాసు ప్రొవిన్షియల్ కోఆపరేటివ్ యూనియన్ వారిచే ప్రకటింపబడు మాసపత్రిక. మొదటిసంపుటపు మూడవసంచిక—సెప్టెంబరుమాసమున వెలువడినది—మాకార్యాలయ ములంకరించినది. రాయల్

జాన ప్రకటింపబడుచున్నది. సంపాదకీయములు సమాదరణీయములై యున్నవి. మదరాసు కమిషియలు క్రాఫ్టు మాస్కింటు నిల్లు, సహకారమునకు వ్యవసాయముయొక్క సహాయములను కెందువ్యాసములను ప్రత్యేకము పరింప బోయియున్నవి. వివిధమండలముల, తాలూకాల సహకార సభలవృత్తాంతములు ఒక్కచోచేర్చి ప్రచురిం చుచుండుట ఆభినందనీయము. సహకారప్రచారము చేయుదు ఈపత్రిక బహుదివములు పరిణామనీ సమైక్య దము. చందా సంవత్సరమునకు రు 3-0-0. విడిసంచికలకు రు 0-4-0 అటాలు. చిరునామా: ప్రొవిన్షియల్ కోఆపరేటివ్ యూనియన్, రాయపేట, మదరాసు.

కి నీ మా పి క్టో రి యల్ :—

సినిమావిషయములను ప్రచురించు సచిత్రమాసపత్రిక. నవంబరుమాసమున ప్రత్యేకసంచిక ప్రచురింప బడినది. క్రామక్వాట్రోపై జాన గ్లేజాకాగితములమీద ముద్రితము. ప్రతిసంచికయందును మూడునాలుగు సిని మానటుల చిత్రములు ప్రచురింపబడును. సాలుచందా రు 3-0-0. అడ్వాన్సుగా ఇచ్చిన కక సెషన్ లేలు రు 1-0-0. నాలుగుఅటాలు ప్లాంపులు చంపుచో ఈసెషన్ సంచిక పంపబడును. పద్మాకన్య, మెహతాద్ కన్య, గోహరుకన్య, శారదాకుమారి మున్నగు సినిమానటుల ఛాయాచిత్రములు ఇందుగలవు. చిరునామా: శ్రీమతి విభిజాకబ్బసతి, 32, సామిరెడ్డిస్ట్రీటు, ఎగ్మూరు, మదరాసు.

ది ఎ. వి. యన్. కా లే జి మే గ జిన్ :—

విశాఖపట్టణమునందలి ఎ. వి. యన్ కా లే జి తరపున ప్రచురింపబడు పత్రిక. మొదటిసంపుటపు రెండ వసంచిక సెప్టెంబరుమాసమున వెలువడినది. ముఖపత్రముపై కా లే జి దృశ్యము ముద్రితము. క్రామ క్వాట్రోపై జాన చక్కిని గ్లేజాకాగితములపై ముద్రింపబడి పత్రిక ఆకర్షణీయముగ నున్నది. సంపాదకుడు కె. రామస్వామి అయ్యంగారు. విషయములు ఆంగ్లభాషయందును, ఆంధ్రమునందును గలవు. అవి ప్రాయశఃముగా కళాశాల విద్యార్థులచే వ్రాయబడియుండుట మెచ్చదగినది. కళాశాల క్రమాభివృద్ధి లోపలెఱుంగుట కీపత్రిక ఎంతయు తగియుండును. చిరునామా: కె. రామస్వామిఅయ్యంగారు, ఎం. పి. యల్. టి. విశాఖపట్టణము.

డె రి

అక్టో బరు

20:—విశాఖపట్టణము. వ్యాయమూర్తి సర్వే శేష రామేశంగారి కుమార్తెయగు శ్రీమతి అన్నపూర్ణమ్మగారు యింటియలు ఫారెస్టుకాలేజీచేరిన శ్రీయుర శివంజి రామేశంగారి భర్తృవత్తి. ఈమె స్వర్ణశ్రుతిరాల గుటచే యీమెపేరట యింటపీడియేటు పరీక్షలో బాగుగా నెగ్గినయనతికి బంగారుపతకము నిచ్చుటకు రాజమండ్రి ప్రెస్సిఫలసభార్ధి నేటు జడ్జియను, రామేశంగారి సోదరుడునగు శ్రీయుర శేష పూర్ణయ్య లి. పి., లి. ఎల్ గారు 1200 రూపాయలు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకు విరాళ మిచ్చిరి.

21:—శ్రీమతి భక్తిమధ గోపాతమకన్యయు, ఆమెసోదరుడగు అర్జెండుగోపగారు (నతీనగోపగారినిద్దలు) చాట్నర్ పూటింగశేసు సందర్శమున మైదునుసింగులో అరెస్టుచేయబడిరి.

24:—బొంబాయి. శ్రీమతి కృష్ణమయమ్మగారు హిందూస్థాను సీవాదళప్రచారకురాలు ఏడాది కిక్కు, రూ 300 జరిమానా, ఇన్వెనియో మూడుసెలలు కిక్కు పొందిరి.

30:—మచిలీపట్టణమునందు శారదాపట్టణమునకు విరగ్ధముగా బాల్యవివాహమును జరిపినందులకై ధారా కివ రావు, కంటేటి నాగయ్యగార్లకును, వివాహముజరిపిన పురోహితునకును జిల్లామేజిస్ట్రేటు డెరి రు 50 లుచెప్పున జరిమానాలను విధించిరి.

- 37:—శ్రీమతి కమూరీబాయి గాంధీ బొంబాయినుండి అహమ్మదాబాదుకేరేరి.
:—శ్రీయశకులు వలభాయిపటేలు, వికలాభాయిపటేలు గాంధీల్లి కరమ్మనునందు చనిపోయెను. ఈ మెతు దాదాపు 90వీండ్లు వయస్సు.
- 38:—ఇండియానుండిగనుండిన మాంటాగుగారిభార్య వాయువిమానముపై రంగూనుచేరెను.
- 39:—శ్రీమతి వసుల అంజలక్రమ్యుగారు (వర్మిమగ్దావరి) రాయచెల్లూరు శ్రీరఘవేంద్రపాలయందు ముఖముగ ప్రసవించి అడకేకువునుకనివారు. మూతాకేకువు లిరువురును ముఖముగా నున్నారు. ఆమెధర్మగా రగు శ్రీకృష్ణమూర్తిగారుకూడ లిరువువావల్లిజయింపనందు శిశు వసుధవించుచున్నారు—
- 30:—హోరాపురప్రజలు బహిరంగముగ సమావేశమై శ్రీనిర్వంధితులను అంధమాసులకు వంపుటరగదని తీర్మానించిరి.
:—ముల్కనగరు శోభనందు పికటింగుచేసిన పేరమునకు శ్రీమతులు అనుపమభూమి, వివచిదాసుగార్లును అరెస్టుచేసి కలకత్తాతీసుకొని చెల్లిరి.
:—అంధరాష్ట్రీకాంగ్రెసుసంఘము 5-వనియింతి శ్రీమతి బ్రోణారాజ అక్కిబాయిమ్మగారు భీమవ రంలో ఆరెస్టు.
- 31:—రంగూను. గౌ. శ్రీమతి మాప్రేగునలిగారు బెరలిన్బగారితోగూడ సాయంకాలము విమానములో మోన్విక్తు చెల్లిరి.

స వం బ రు

- 1:—డక్కా. ఆనుపగిరిలో స్త్రీవాదునిర్మాణమునకు 40,000 రూపాయలకు డక్కాలో సుప్రసిద్ధుని కులు, బహిందారులునగు రావుబాదూరు సత్యేంద్రకుమారదాసు యం. యర్. పి. ఫారిపోడరులు సేమంతకుమారదాసుగార్లు విరాళమిచ్చిరి.
- 2:—చెల్లూరి జయిలునుండి శ్రీమతులు యంహారి రత్నమ్మ, మద్దుల దమయంతమ్మ, జక్కా రాజరత్నమ్మ గారు విడుదలకొంది ఏలూరు చేరిరి.
:—లక్ష్మి. శిక్షాకాలము పూర్తియగుటవలన శ్రీమతి రాణి విద్యావతిగారు లక్ష్మిచెరపాలమండి విడుదల చేయబడిరి.
:—మార్టాపర్ పురం. శ్రీమతి రథికజేవియంట రివాల్యరు వారికినందున ఆమెను అరెస్టుచేసి రిమాండునం దుంచిరి.
- 3:—రావల్పట్టాలాకా మహిళాసభ శ్రీమతి కామరాజు వేంకటలక్ష్మమ్మగారి అధ్యక్షతన రావల్పట్టాలో జరిగెను.
- 6:—మచిలీపట్టణము. బుట్టయ్యపేట థియేట్రీకర్ హాలులో ఆరవకన్యజిల్లా మహిళాసభ శ్రీమతి అదిత్రాడి సనుంధరాజేవిగారి అధ్యక్షతన జరిగెను.
:—గుంటూరు. ఆరవమహిళాసభ బ్రతున్ మోస్కాలు భవనములో శ్రీమతి వావిలికొలను వద్యాసనమ్మ గారి ఆధిపత్యమున జయప్రదముగా జరుపబడెను.
- 7:—బరంపురము. మహిళాసమాజమువారి యాజమాన్యమున శ్రీమతి సరాహగిరి వేంకట సుబ్బమ్మగారి అధ్యక్షతన అప్పొక్రీతా నివారణమునుగూర్చి సభజరిగెను.
- 8:—చిన్నూరు. ఆరాంబాగ్ వార్తాపత్రిక సభ్యురాలని చెప్పుచు శ్రీమతి దంసన్ బహదూసిగారు గౌర వాలేన్ గో వలమందు దుకాణమును పిక్కెటు చేయుచుండగా అరెస్టు చేయబడిరి.
:—కాకినాడ: శ్రీమతి స్నేహసోధవారక్షితు బి. ఎ. గారు కళాశాలలో ఇంగ్లీషు బ్యూటరుగ నియమిం పబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈమె ధర్మయగు చికోయిభూషణ రక్షితు ఎం. ఏ గారు ఆకాలేజి

లోనే వెళ్ళవలసిగా నున్నారు. ఈమె ఇదివరకు రాజాగారి కుమార్తెకు ఇంగ్లీషు కేర్నరుండెను. ప్రభువల కళాశాలలో ఉపన్యాయునిగ నియమించబడినది ఈమెయే ప్రభువస్త్రీ.

9:—నాగపూరు. కీ. శ్రీ. సర్. యస్. యం. చిట్టపేనుగారిపతి పార్వతీతాయి చిట్టపేనుగారు విద్యుతి వయక పాంథిక సంస్థలకు 15 వేల 400 రూపాయలు వేను మనుమని అప్పదిస్తోన్న సంవత్సరమున దానముచేసిరి.

10:—రాంబి. మాచిరీపాడు వృద్ధరాణి మరణము. ఈమె శేఖర చంద్రసేన్ గారి కుమార్తె. సేన్ గారు స్త్రీవిద్యకై కలకత్తాలో వెర్వరచిన విజ్ఞానియ ఇన్ స్టిట్యూటును ఈమె తనకలకత్తా అధికారయ దానముచేసి మరణించెను.

:—అయ్యారు. కిలోను బాలాదేవిగారు చిల్లాకల్లెరుగారి కోర్టునందు కాలగ్రమ బుర్రెటిను వంచరి. వీరిని పోలీసువారు అరెస్టుచేసిరి.

:—బల్లారిలో కర్నాటక శేనాపతి కాసుంపాదకులగు టి. వి. శేకరరావుగారిభార్య శ్రీమతి అయలక్ష్మి దేవిగారు టి. తరగతి ఖయిదీ వేలూరుస్త్రీలకెయిటనుండి విడుదల అయిరి.

11:—షియల్ పాటి. ఈనడుమునే కారాగృహ విముక్తులైన శ్రీమతి అమరుమ ఘోషిగారికి మాల్కానగరు యూనియను కోర్టునందు పికటింగుచేసిన శేరమునకు ప్రత్యేక అర్జీపెన్నుకొంద రి నెలలు క్షౌరువిధించిరి. ఇదేశేరమునకు శ్రీమతి పిణాపాణిగారిని రిమాండునందుంచిరి.

:—ధిల్లి. డాక్టరు కుంతలకుమారిగారి యింటిని 'ఆర్యసమాజ విప్లవము' అను వ్యాసముకొనుట లనేత్ర పెదకి తుదకు వ్యాసముయొక్క ప్రతిని పట్టుకొనిరి.

12:—తిరువనంతపురము. తిరువాన్కూరు మహిళాసభ. స్త్రీలు రాజకీయవ్యవహారములలో చేరుటకు సభ వారంగీకరించిరి.

:—రాజమండ్రి. ఆరవ ఆంధ్రం స్త్రీయ మహిళాసంఘిక ఉద్యామయకమహాసభ. శ్రీమతి డాక్టరు ఆచంట బమ్మి దేవి ఎం. వి. వి. న గారి అధ్యక్షతను జరిగెను.

14:—లాహోరు. ఇదివరలో పితాపూరు ప్రభుపాలక సంఘకార్యవిర్యాపక పథ్యలుగా నుండిన గోపాల నారాయణ కాకునేనగారి సతీమణి శ్రీమతి కాకునేనగారు కానినోల్లంఘనచర్యయు సంవత్సరమున కారాగృహవాసు మనుభవించుచుండిరి. వీరు అనారోగ్యవంతులుగ నున్నందున వీరిని మెడికలు కళా శాల ఆసువు తికి నార్పిరి. మిగిలియున్న వీరికిశ్రీమ రద్దుపణవి వీరిని విడుదలచేసితి.

15:—లక్నో. స్వదేశీవదర్సన ప్రారంభోత్సవమును శ్రీమతి స్వరూపరాణి నెహ్రూగారు జరిపిరి.

16:—గౌ. మాంపేనుగారిపతి విమానముపై రంగూతునుండి దండం విమానాశ్రయమునందు దిగిరి.

:—అనారోగ్యముననున్న కమలానెహ్రూగారు తమతల్లిని, డాక్టర్ ఆటల్ గారిని వెంటచెట్టుకుని వైద్యపరీక్షనిమిత్తము కలకత్తాచేరిరి.

17:—కలకత్తా. మున్షిద్వారినందు కానాకాన్సరెమ్మను పోలీసువారు చెదరగొట్టిన సంవత్సరమున శ్రీమతి కోకిలమణిసేనుగారికి తీవ్రగాయములు కలిగి అందుమూలమునవారు మరణించిరి.

:—లాహోరు. శ్రీమతి రాధాదేవిగారు-కీ. శ్రీ. బాలాజివతిరాయిగారిభార్య ఆకస్మికముగ లజవతి రాయివారి వార్తచర్యంత్రితమన ప్రాతేకాలమున కరిగి తనధర్మ చరితీయనసమయముననే కాల ధర్మముజొందెను.

18:—మిలన్. 18 యేండ్ల ప్రాయముగల వైమానికురాలగు గేరీ అందెలిసిగారు 'ఇటలీ' అనబడు విన్నవిమాన మున ఇండియాను ప్రయాణమయ్యెనునది తెలియుచున్నది.

:—కలకత్తా. గౌ. మాంపేనుగారిపతి లక్నోకు విమానముపై బయలుదేరెను. త్రోవలో గయయందు పెట్రోలుకొరకు దిగెను.

విధుగుపాటాకు తల్లిచచ్చినది పదకొండురోజుల పిల్లబ్రతికినది :—

“నైజాము ఇలాకా బొప్పాపురము తాలూకా సిరిసిల్ల అను గ్రామమున ఈ అశ్వయుజ కృష్ణమఠ ధర్మశివాదు సగలు వాలుగుంటలకు పాలుయలలో మెలుపులలో గొప్పవాన మరియవారంబింది అయిదు గంటలప్పుడు మహాగర్భతో భయంకరమైన వీడుగురామాన్న రాజరెడ్డిగారి భార్య అయిన రాజన్నఅను స్త్రీపై కటి ముఖము కాలిపోయెను. తదుపరి ఆమె మరణించెను. చండీపిల్లనూత్రము తల్లిపద్దనే ఉండెను కాని వీమాత్రమైన ఆయామతేక తినివీయవచ్చును.” అనిగోలకొండ వ్యతిక ప్రచురించుచున్నది.

మేకకు మనిషి పిల్లపుట్టుట :—

బొంబాయి కావీకలు నాగపురపురితేఖరి ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు: “హస్తపురిలో అక్టోబరు 28న లేదని ఒక మేకకు మనిషిపిల్లపుట్టెను. చేతులు, కాళ్ళు మనిషిమోస్తరుగానే ఉండెను గాని ఆలిడ్డకు తోక ఒక్కటి అధికముగా నుండెను. చిద్ద చచ్చిపుట్టెను. తల్లి మేక సురక్షితముగానున్నది.”

రెండుతలల గేదెదూడ :—

వీహార్ పెరిష్ అను సగరపు పశువైద్యకాలకు ఒక మాడుగేదె కొనిరాబడెను. ఈవెనాపైయుండి చాల బాధపడుచుండెను. వైద్యుడు మిక్కిలి బాగ్రతతో చికిత్సనీయగా ఆగేదె ఒకదూడను పుట్టెను. అది చచ్చియుండెను. కొంచు మైఖాగమునుండి ఆదూడకు రెండు తలలుఉండెను. ఈచచ్చిన గేదెదూడను పొట్టు మ్యాతలమునకు నుపిరి. అది అక్కడ భద్రపలుకుచును.

ఐరావతము భూమికిదిగిచచ్చినదా? :—

తెల్లవీడుగు (నిరాసకము) ఇంగ్లండుకితప్ప మఱియొక్కరికిని లేదని మహపురాణములు వాకొనయిన్నవి. కాని ఈవీడును తిరునామ్మూరు అడవులలో ఒక తెల్లవీడుగు కనిపించినదనియు, అసంగతి తెలిసికొని తిరువా న్మూరు సంస్థానాధీశ్వరులు దానిని భద్రముగపట్టి తమ గజకాలకు గొనివచ్చుటకు విశేష ప్రయత్నములు చేయుచున్నారనియు తెలియుచున్నది. నిజమునకు అట్టియేడుగు కనబడుచో మహపురాణములవచనము ఈసం దర్భమున అపద్ధమవచ్చును.

ఈ ప్రకంసకు కృతజ్ఞులము:—

లక్ష్మీ విశ్వవిద్యాలయముననున్న ఆంధ్రమహాశయలు శ్రీ వి. మధుసూదనదాసు ఎం. ఏ; యల్. యల్. బిగారు మాకీనచును వ్రాసిన లేఖనుండి క్రిందిపంక్తులనెత్తి మాచదు వరులకు అందిచ్చుచున్నాము. "I beg to introduce myself as one greatly interested in organs like your Grihalakshmi. It is a matter of great pleasure to congratulate you for developing the magazine to such an extent that it is the only Magazine in our language to spread knowledge especially of a Social kind at a time when the need is keenly felt. I have seen many Hindi Magazines but I can confidently assure you that your Grihalakshmi far exceeds the best of them in every respect....." మాసముమాసమును మాకు ప్రశంసలేఖలు పరశ్శతములుగ వచ్చుచున్నవి. అయితే వానికంటే మేమీలేఖకు పొచ్చువిలువ నిత్తుము. ఈ ప్రశంసలేఖ పంపినవారు పరరాష్ట్రమున వలసనెలకొనిన ఆంధ్రులగుట, అందును ఆంగ్లవిద్యాధికులగుట, మరియు ఇంతకు పూర్వము వారు మాకు అపరిచితులగుట దీనికి మేము పొచ్చు విలువనిచ్చుటకు కారణములు. ఈ ప్రశంసకు మేము కృతజ్ఞులము.

జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షుడవని శ్రీ బోటీచేయుట:—

మనరాజధానియందు స్థానికసంస్థల క్రొత్తవిన్నికలలో స్త్రీలు పాల్గొనుచుండుట సంతోషించదగిన విషయము. స్త్రీలకు ఆసంస్థలయందు ప్రత్యేకస్థానములు ఏర్పరుపబడియున్నవి. ఆస్థానములకు ఎన్నుకొనబడి స్త్రీలు స్థానికస్వపరిపాలనమున తమబాధ్యతను జాలు వార్చుచున్నారు. అంతియేకాని ఇంతవఱకు స్త్రీలెవరును ఆస్థానికసంస్థల అధ్యక్షస్థానమునకు పోటీచేయుచుండుట వినబడలేదు. కాని నవంబరు 29-వ తేదీనాటి స్వరాజ్యపత్రికలో ఈవార్తకలదు: "వేలముడిల్లాబోర్డునందలి తిరుచంగోడుసర్కిలులో జిల్లాబోర్డుకు ఇరువురు సభ్యురాంతు ఎన్నుకొనబడిరి: శ్రీమతి రాధాబాయి (సుబ్బరాయనుపతి: కుమారమంగల ముజమీందారీ) బి. యె (1917 ఓట్లు); శ్రీమతి చిన్నమ్మార (యల్. సెంగోతవేల

గొండరుసతి: గొండలపాలెము జమీందారీ) (1978 టెక్టు). ఇందు శ్రీమతి రాధాబాయి బి. ఏ సేలముడల్లాబోర్డు అధ్యక్షస్థానమునకు ఒక అభ్యర్థిని. గతకాండుపేరిలుసభకు ప్రతి నిధురాలుగాబోయి తిరిగివచ్చుటలో శ్రీమతి రాధాబాయి గాలివిమానముపై వచ్చి ఆవిషయమున భారత స్త్రీలకు అగ్రేసరురాలైనది. ఇప్పుడేమి ఈ అధ్యక్షస్థానమును పొందగలుగునో ఆవిషయమున భారత స్త్రీలకు అగ్రేసరురాలు కాగలదు.

ప్రభుత్వము వారి ప్రత్యుత్తరము నకు ఎదురుచూతము:--

తన రెండేండ్లదిడ్డలో ఈనడుము వెల్లూరు చెరసాలనుండి విడుదలనొందిన ఏలూరు నివాసిని శ్రీమతి ముచుంచి వేంకటమ్మగారు వెల్లూరు స్త్రీలచెరసాల పరిస్థితులను నవంబరు 25 వ తేదీనాటి స్వరాజ్యపత్రికలో ఇట్లు వెల్లడించున్నారు: “వెల్లూరు స్త్రీలచెరసాలలో ప్రస్తుతము నలుబదిమంది సిక్లాను స్త్రీలై డీలు గలరు. అందు ఏ ఎనిమిదిలోమ్మందు గురో తప్ప మిగిలిన స్త్రీలందరును ఆంధ్రులే. స్త్రీలై డీలకు స్త్రీవార్డర్ల కాన్యముచే కలుగు కష్టములు పెక్కు. ఖై డీలు స్నానము చేయబోవునపుడుమున పంపులు కట్టివై తురు. ఉతుకుకొనుచున్న బట్టలను చేతులనుండి లాగివై తురు. సోదాచేయుచుంటిమను మిషతో గదులలోనిసామాను చిందరవందర చేయుదురు. వంటసాలనుండి ఖై డీలయటకు వచ్చునపుడుమున బట్టవిప్పి తనిఖిచేయుదురు. ఇది తఱచుచేయుచుండ దానినిమాన్పించు టకుగాను మేము రెండుసార్లు నిరశనప్రతిము నవలంబింపవలసిన వారమైతిమి. ఇప్పుడై నను ఈబట్టవిప్పి తనిఖిచేయు ఆచారము తిరిగి ఆచరణలోనికి కొనిరాకుండురని నేను నమ్మను.” ఈవిషయములు చదివిన ప్రతివారును వేంకటపడకమానరు. జయలునందు అనుభవించినప్పటికి ఆమె చెప్పటచే ఈవిషయములు పూర్తిగా అసత్యములనుకొనుటకు అవకాశములేదు. అయినను ప్రభుత్వమువారు ఈవిషయమై ఏమైన ప్రత్యుత్తర మిత్తురేమో ఎదురుచూతము. పైన పేర్కొనిన విషయములు నిజములేయైననో అవి ఎంతతీవ్రతలో నిరూపింపబడిన ప్రభుత్వము ఆంతటి ప్రజామోదమును బడయును.

కీ. కే. టంగుటూరి హనుమాయమ్మగారు:--

ఆంధ్రనాయకులకునాయకులగు శ్రీటంగుటూరి ప్రకాశముపంతులుగారి సతి. హనుమాయమ్మగారు గతమాసము 21-వ తేదీనాయంకాలము టెంగుటూరునందు కీర్తిశేషులై రని వినుటకు మిక్కిలి విచారించుచున్నాము. పంతులుగారికి హనుమాయమ్మగారు మేనకోడలు; మరణించునరీకి ఈమెకు ఏబడినాలుగు సంవత్సరములు. ప్రకాశముపంతులుగారి జీవితము గొప్ప బహుదోహతులను రుచిచూచినది. ఈ బహుదోహతుల అన్నిటియందును శ్రీమతి గారు వారికి బాసటయైయుండిరి. భర్తతోగూడి ఈమె హిందూదేశమున, సింహళమున, ఫ్రీయిల్లు సెటిలు మొంటులయందును ప్రయాణము గావించినది. భర్తతోగూడి ఈమె

మెక్కుకాంగ్రెసుమహాసభలకు పోయిఉన్నది. గతలవణపత్యాగ్రహోద్యమమునందు తన కుమారుడు స్ఫోటకముచే మంచముపట్టియున్నను. ఈమె పలుసభలకు అధ్యక్షురాలుగా నుండి దేశహితముకొరకు పనిచేసివది. భాగ్యమునందును, చారిద్ర్యమునందును ఈమె భర్తకు బాసటయైఉన్నది. ఆంధ్రుని ఆంగ్లదిన పత్రికయగు 'న్యూరాజ్య'కొరకు ఈమె తన భర్తతోబాటు విశేషధనమును వెచ్చించినది. ప్రకాశముపంతులుగారి త్యాగదీక్షకు ఈమె ప్రోత్సాహకర క్రియే కారణమనుట అతిశయోక్తిగాదు. ఆంధ్రసంఘసంస్కర విచేకలింగము పంతులుగారికి వారిసతి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు తోడ్పడినట్లే ఆంధ్రనాయకకేసరి ప్రకాశము పంతులుగారికి వారిసతి హనుమాయమ్మగారు తోడ్పడిరి. ఈసాదృశ్యమింతతో ముగియుట లేదు. రాజ్యలక్ష్మమ్మగారును, హనుమాయమ్మగారును భర్తలకంటె ముందే దివికేగిరి. వారు పుణ్యాత్మలు గావున పుణ్యస్థ్రీమరణము లభించినది. వారు ఉత్తమవత్సులు. శ్రీమతి హనుమాయమ్మగారి ఆత్మకు శాంతి చేకూరునుగాక!

కీ. కే. రాధా దేవి :—

నాలుగు సంవత్సరములైనది దేశభక్తాగ్రేవరుడు, పంజాబుసింహము శ్రీలాలాజ పతిరాయి లాటిడెబ్బుపోటుకు మరణించి. సరిగా అదే దినమున, అదేకాలమున నవంబరు 17 న తేదీని—నాలుగు సంవత్సరముల అనంతరము—ఆతనిభార్య రాధాదేవి కాసాధిక్యమున లాహోరునగరమున తమ స్వగృహమునందు మరణించినది. ఇప్పటి ఆమెవయస్సు అరువది నాలుగువత్సరములు. ఆధునికభారతత్రిమూర్తులగు పాల్, బాల్, లాల్ (వివేకచంద్రపాల్, బాల్ గంగాధరతిలక్, లాలాబజపతిరాయి) లందు తుదిఆతనిభార్యయై ఆమె దేశముకొరకు విశేషత్యాగమును చేసియున్నది. ఆమెఆత్మకు శాంతిచేకూరుగాకయని భారతప్రజా పంథుము బుక్కకంతమున కోరుచున్నది.

భర్త మ మిం చి న భార్య :—

విమానయానమున ప్రపంచప్రఖ్యాతిగాంచిన శ్రీమతి ఎమిలీజాన్సును నామము గృహ లక్ష్మి పాతకులకు పరిచయమయియే ఉన్నది. ఆమె విమానచోదనచాండిత్యమునకుమోచ్చి తె. ఎ. మాలినను ఆమెను వివాహమాడినాడు. ఆతడును విమానచోదనమున అందెవేసిన చేయియే. కావుననే నావివివాహము అనురూపమైనదని లోకులుపలికిరి. లండనునుండి ఆఫ్రికా యుండలికేపుటవరకు—6200 మైళ్ళు—ఆతడు నాలుగురోజులు 17 గంటల 22 నిమిషములో విమానముపై ప్రయాణించి చేరినాడు. అంత తక్కువకాలములో ఈపణకెవరును ఆచూరమును అతిక్రమించలేదు. తానుమెచ్చి పెండ్లియాడినస్త్రీయే తనను ఇప్పుడ మించి నది. లండనునుండి కేపుటవరకు ఆమె నాలుగురోజుల 6 గంటలు 52 నిమిషములలో విమానముపై ప్రయాణించి చేరినది. అనగా మగనికంటె 10 గంటలు పెదలకడ చేరినది. కేపుటవరకు చేరుటతోడనే ఆమెటెలిఫోనులో లండనునందలి తనభర్తను పలుకరించినది.

ఆత్రేయమను అభిసందించి ఇట్టికాలము భార్యనుగా బడసిందుకు తాను చాల గర్వించుచుంటిని చెప్పినాడు. ఈనాలుగు కోటల విమానయానమున ఆమెకు అయిదుగంటల నిద్ర మాత్రము గలదు. 'నిద్రలేచి నీవుచాల అలసియుండువు. మజియొకప్పుడు మాట్లాడుకొందుము' అని భర్తయనగా ఆమె 'నేనెంతమాత్రము అలయలేదు.' అని చెప్పినది. దాదాపు అయిదుకోటల ఆకాశప్రయాణము అయిదుగంటలు మాత్రము నిద్రించినది. తాను అబల-అయినను అలయలేదు! స్త్రీశక్తికి ఇంతకంటె పొచ్చు నిద్రగృహమేమి కావలయును?

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము వారి స్వదేశాభిమానము:—

ఈనడుమ మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము వారు తమకు 120 రీముల విదేశపు తెల్లకాగితములు కావలయునని స్థానికదినపత్రికలో ప్రకటించిరి. అందుపై టైయిండియన్ లీగు కార్యదర్శి డి. శివరావుగారు వారికి లేఖ వ్రాసిరి. దానికి విశ్వవిద్యాలయమువారిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము ఇది: "ఆ ప్రకటనయందు సూచింపబడిన కాగితము తమిళనీఘంటుముద్ర గకు కావలసి యున్నది. ఇంతవఱకు కది విదేశములందు చేయబడిన ఉత్తమజాతి తెల్లకాగితములపై ముద్రింపబడుచున్నది. ఇకముందు స్వదేశకాగితములను ఉపయోగించుటకు మా అభ్యంతరములేదు. టెండరునోటీసులందు ఈ సూచనను గావించితిమి, దానికాపీ తమకొకటి ఇందుతో పంపుచున్నాము." అందరును చూచుప్రకటన అట్లున్నది. కొండలు మాత్రమే చూచు టెండరునోటీసులో స్వదేశకాగితమైనను అభ్యంతరములేదని ఉండి ప్రయోజనములేదు. మేడిపంచువాటపు ఈ స్వదేశాభిమానము విద్యాభివృద్ధికికూడలియగు విశ్వవిద్యాలయమునకు గౌరవప్రదముకాదు. ఇకముందైనను విశ్వవిద్యాలయమువారు తమకువలయు సమస్త వస్తువులును స్వదేశపువేలీసి దేశకల్యాణమునకు తోడ్పడుదురుగాక! స్వదేశీని ప్రోత్సహించుచు:—

నవంబరు 15-న తేదీని లక్నోలో ఆమీనాద్దాలా పార్కునందు స్వదేశవస్తుప్రదర్శమున. తెలుచుచు శ్రీమతి మోతీలాలునెహ్రూనతి అచ్చట కూడినవారిని అందు ముఖ్యముగ స్త్రీలును 'స్వదేశీనిప్రోత్సహించుడు' అని హెచ్చరించినది. ఇట్టి హెచ్చరికలు ఇప్పుడు పరిపాటియైయున్నను ఆచరణమాత్రము ఆవంతయేనికానము. 'స్వదేశీనిప్రోత్సహించుడు' అని ప్రతిస్త్రీల సభయందును తీర్మానములుకూడ చేయబడుచున్నవి. గతమాసమధ్యమున రాజమహేంద్రవరమున కూడిన ఆరవ ఆంధ్రరాష్ట్ర మహిళాసభలో ఇట్టితీర్మాన మొక్కటి చేయబడినది. ఆస్వదేశీతీర్మానము చర్చింపబడుచుండినపుడే సభనొక్కసారి కలయజూచినవారికి అచ్చటకూడిన స్త్రీలలో మూడువంతులకు దాపుగా విదేశవస్తుములు కట్టియుండుట కాననయ్యెను. ఆతీర్మానము ఎంత అర్థములేనిది! ఆచరణలో పెట్టలేని ఇట్టితీర్మానములు చేయుటకంటె అవమానకరవిషయమేమియులేదు. స్త్రీలు మొదల

కువవహింతుడుగాక! చేసిన తీర్మానములను ఆచరణలో పెట్టుటకును, ఆచరణలో పెట్టగల విషయములనుగూర్చి మాత్రమే తీర్మానించుటకును స్త్రీలు శ్రద్ధవహింపవలెను.

విలువ తెలిసినది కాని హెచ్చించుటకు డబ్బు లేదు:—

మధ్యమాగాణముల విద్యాశాఖమంత్రి నవంబరు 18-వ తేదీని నాగపురమున కైదు బాలికల ఉన్నత పాఠశాలాధివనమును తెలుచుచు ఇట్లుపలికినాడు: “మనరాష్ట్రమున స్త్రీవిద్యాపరిస్థితులు మిక్కిలి విషాదకరములుగా ఉన్నవి. ఈ నడుమ మనరాష్ట్రమున స్త్రీవిద్యాసంస్థలసంఖ్య 885 నుండి 479 కిని, విద్యార్థినుల సంఖ్య 41,000 నుండి 62,000 కును పెరిగినమాట వాస్తవమే. ఇది కొంతవఱకు సంతోషించదగు విషయమగుటయు నిశ్చయమే కాని నాకు పూర్వరూపి నిచ్చునదిగాలేదు. శారదావట్టము విద్యార్థినుల సంఖ్యను పెంపొందించినదని నేను అంగీకరించును. బాలురవిద్యకంటె బాలికలవిద్య నాలుగురెట్లు హెచ్చువిలువగలది. కాని బాలికల విద్యాసౌకర్యములను హెచ్చించుటకు ప్రభుత్వమువారి బాక్సనును డబ్బులేదు.” విద్యాశాఖ ప్రజాయత్నమైనను డబ్బులనంది ప్రభుత్వమువారి పిడికెట ఉండినంతకాలము విద్యావిషయమున ఎట్టి అభివృద్ధియుగాంచ బాలమనుటకు ఈమంత్రివాక్యములు ప్రబలనిదర్శనము. ఖజానాపై అధికారములేని సంస్కరణములెన్నిపొందినను నిరుపయోగమే యను కాంగ్రెసు నాయకుల అభిప్రాయము ఎంతసత్యసమ్మతమైనదో దీనివలన తెలిసికొనవచ్చును.

గృహలక్ష్మి పత్రిక నిచ్చినందుకు ఆరుమాసముల కింత:—

నవంబరు 28-వ తేదీనాటి స్వరాజ్యపత్రికలో ఆపత్రిక భీమవరమువిలేఖరి ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు: “శ్రీయుత శ్రీపాదన్న భగవన్నారాయణ, భీమవరములో వకేలు, గారికి భీమవరము తాలూకామేజిస్ట్రేటునుండి 28-వ తేదీని సమనులువచ్చినవి 24-వ తేదీని 11 గంటలకు కోర్టువారి ఎదుట హాజరు కావలయునని. 24-వ తేదీని కొంతసేపు కేసువిచారణజరిగిన పిమ్మట మఱునాటికి వాయిదావేయబడెను. 25-వ తేదీని అదితిరిగి 26-వ తేదీ 11 గంటలకు వాయిదావేయబడెను. అనాడు ప్రాసిక్యూషనులరపున సాక్షులు విచారించబడిరి. ప్రిజ నర్సు ఆర్టు 42-వ సెక్షనుప్రకారము నిందితునిపై నేరముమోపబడెను. నేరము భీమవరము సబ్ జైలులునందు విచారణ నిరీక్షించుచు ఉండిన కాంగ్రెసు వాలంటీర్లకు వీరు వార్డరు జ్వరా గృహలక్ష్మిమాసపత్రికను అందించుటయే. భగవన్నారాయణగారి పక్షమున శ్రీ డి. యల్. నరసింహముగారు వకేలుగానుండి ఈతరపు సాక్షులు ఒకరు నరసింహపురము నందును, మఱిఒకరు రాజమండ్రియందును ఉన్నారగుటవలన వారికి సమన్లుచేసి పిలిపించుటకు గాను కేసు అడ్డరనుచేయవలసినదిగా పిటిషనుపెట్టిరి. ఆపిటిషను కొట్టివేయబడెను. కేసు విచారణ పూర్తిచేయబడి వెంటనే తీర్పుచెప్పబడెను. ఆరుమాసముల కింతకీ. రూ 200

జరిమానా. చెల్లింపనిచో ఆరువారముల అధికశిక్ష. సిక్లాను ఈయబడెను. 26-వ తేదీ రైలులో వారు రాజమండ్రి జైలులునకు గొవిపోబడిరి." ప్రజనర్హులైనవారి నియమము లెట్టివైనను కేసువిచారణమాత్రము చాల తొందరగజరిగెను. డిఫెన్సుసాక్షులను రప్పించి విచారించుటకై నను అవకాశమియ్యబడలేదు. ఇట్టిరీతి తీర్పులచే బ్రిటిషుస్వామ్యమునందు ప్రజలకు నమ్మకముపోవుట నిశ్చయము.

పి. కోదండరాంపిల్ల

(తలు పి. యస్. పొన్న స్వామిపిళ్ల వారికుమారులు)

1854-వ సంవత్సరమున స్థాపితము.

ఉత్తమతరగతి కర్త సామగ్రిలు నిర్మాతలు

(పి. యస్. పొన్న స్వామిపిళ్ల భవనములు)

మీ భవనమును ఆలంకరించుటకును, దానిని ఆకర్షణీయముగ చేయుటకును మీకు కర్త సామగ్రిలు కావలయును.

త్వరగా చేసియిత్తుము: నమ్మకమైన పనిలేనము.

కర్త సామగ్రిలను కొనుటకుపూర్వము మాతో సంప్రదింపుడు. పుకారమైన, ప్రఖ్యాతిగల కంపెనీ.

39 & 44. ఎస్ట్రేడ్ నెడ్ వెస్టు; మదరాసు.

రామప్రియ

(అను కథల పుస్తకము.)

గ్రంథకర్త

'కోటిపతనయ'ను వ్రాసిన తాత. కృష్ణమూర్తి బి. ఏ; యల్. టి.

సులభమైనది, వ్యవహారికభాషలో వ్రాయబడిన స్వతంత్రకల్పనాకథలగ్రంథము. శ్రీయుత డాక్టర్ బుర్రా. శేషగిరిరావు (ఎం. ఏ; పోస్ట్. డి.) గారి వీరికలది. స్ఫుటమైన మంచిలచ్చు. క్రాసుపై జ. 160 పేజీలు. వెల 12 అణాలు.

ప్రకాశకుడు:—

తాత కృష్ణమూర్తి బి. ఏ; యల్. టి

భద్రాచలం (తూర్పుగోదావరిజిల్లా).

గృహలక్ష్మీ వజ్రేంట్లు

తెనాలి:	కొమ్మూరి కాళివిశ్వనాథంగారు, సోల్ రిప్రజం టేటిపు ఆఫ్ న్యూస్
మచిలీపట్టణము:	సి. వి. అవధాన్లు, ఇన్స్పరెన్సుబీరో.
హైదరాబాదు:	ఎన్. లక్ష్మీబాయిగారు, 566 రెసిడెన్సి పెద్దగడియారం, చౌరస్తా మార్కెటురోడు, (మన ప్రాంతపు 1 రూడెస్సానియా గూ 1-3-0 అగును)
నిడదవోలు:	తాడిమేటి కుటుంబశాస్త్రిగారు.
కొవ్వూరు:	జి. వి. రామరావుగారు.
రాజమండ్రి:	ఏ. కృష్ణమూర్తి బ్రదర్స్, న్యూస్ ఏజంట్స్.
తాడేపల్లిగూడెం:	కాళిరాజు శ్రీరాములుగారు
బరంపురం:	మార్కెట్ బ్రదర్స్.
గుంటూరు:	వెల్ కం లంకు కంపెనీ.
ఏలూరు:	సనకా రాజారావుగారు, పవరుపేట.
అమలాపురం:	కె. వి. కృష్ణరావుగారు, కె. అగ్రహారం.
అనకాపల్లి:	గ్రంథి కన్నయ్యపంతులు, గాంధీమార్కెటు.
విజయనగరం:	కేశవపల్లి రామలింగంగారు, పొత్తూరివారి వీధి.
పితాపురం:	యెం. వి. ఎస్. రావుగారు, కేశవకుటీరం.
„	ఎం. నూకరాజు, ఆంధ్రన్యూస్ ఏజెన్సీ.
విశాఖపట్టణం:	అందే కృష్ణమూర్తి బ్రదర్స్, బుక్ సెల్లర్స్.
జేమ్స్ పూరు.	టి. వి. చమణయ్యగారు, శి టిల్ జగ రోడ్డు, న్యూ 'L' టౌను.
మదరాసు:	వై. టి. ఎస్. నారాయణశాస్త్రిగారు, టైప్ రైటరు ఏజెన్సీ.
„	364, ఎస్ ప్ల నేష.
„	ఆకుండి వేంకటశాస్త్రిగారు.
తొలకు:	నడింపల్లి సూర్యనారాయణగారు, న్యూస్ ఏజంటు.
బెజవాడ:	ఆంధ్రాఇన్ డస్ట్రీయల్స్ రోడ్డు.
అనంతపురము:	శ్రీగోపాలకృష్ణ అండ్ కంపెనీ, జనరల్ మర్చెంట్స్.
తిరువతి:	వై. వి. సుబ్బయ్యకంపెనీ, వెంక టేలేనివాన్.

ఇతరచోట్లకు వజ్రేంట్లు కావలెను. వివరములకు దరఖాస్తు పంపుకొనుడు.

“గృహలక్ష్మీ”, తపాలపెట్టె నెం. 752, ఎగ్మూరు, మదరాసు.

ఇదిగంటి అదిగంటి ఈశ్వరులగుడిగంటి నాలుగుమూలల
 సందిగంటి నడుమనపార్వతీ దేవిపాదములుగంటి. ఒక్కపువ్వు
 పూజచేస్తేని, మహాదేవా! అంటే ముప్పన పొయ్యితడు
 ముకోకుండగా, చేతిగాజులు చెల్లకుండగా, కాలిమెట్టలు
 కదలుకుండగా, ప్రక్కపురుషుడు పాయకుండగా, చంకబిడ్డ
 జారకుండగావలెను. రెండుపువ్వులు పూజచేస్తేని, మహా
 దేవా! అంటే ధరణిదేవివంటి తలదండ్రులు కలగవలెను.
 మూడుపువ్వులు పూజచేస్తేని, మహాదేవా! అంటే
 ముక్కంటికోలువు నేనే కోలువవలెను. నాలుగుపువ్వులు
 పూజచేస్తేని, మహాదేవా! అంటే ఆదిత్యవరమేశ్వరులవంటి
 ఆత్తమామలు కలగవలెను. ఆఱుపువ్వులు పూజచేస్తేని,
 మహాదేవా! అంటే ఆరనిబదువరసము కలుగవలెను.
 యేడుపువ్వులు పూజచేస్తేని, మహాదేవా! అంటే ఏక
 చక్రమంతా నేనే యేలవలెను. ఎనిమిది పువ్వులు పూజ
 చేస్తేని, మహాదేవా! అంటే ఎనమండుగురు అన్నలతో
 నేనేపుట్టాలి. తొమ్మిది పువ్వులు పూజచేస్తేని, మహాదేవా!
 అంటే తరగని సీరిసంపదకలగాలి. పదిపువ్వులు పూజచేస్తేని,
 మహాదేవా! అంటే పదకొండుగురు అక్కలతోటి నేనే
 పుట్టవలెను. పండ్రెండుపువ్వులు పూజచేస్తేని, మహాదేవా!
 అంటే ముత్యాలగొడుగులనీడ కావాలి. పదమూడుపువ్వులు
 పూజచేస్తేని, మహాదేవా! అంటే పశుపువ్వులనోమువట్టిన
 పణితివచ్చింది. పట్టెడుగద్దెవేసి, లోహాసనమున వీటవేసి,
 నాగస్వరాస కాళ్ళుకడిగి, పచ్చిపోకలు, పండు తెల్లనిఆకులు
 తాంబూలమిచ్చి అక్క మఱియేమివరముకోరినదో అడగ
 మనెను.

“కోరినేమి ఉన్నదయ్యా! వండ వట్టిఇల్లుగాగోరితి,
 మసల పెద్దఇల్లుగా గోరితిని.”

“మెచ్చితిని అక్కా!, ఇచ్చితినివరము, మఱియేమి
 గోరితివి, మహాశివభక్తురాలా!”

“సోమయాజులుగారి సోమదేవమ్మగారి ఇంటిలో పెద్ద
 కోడలిగాపుట్టగోరితిని.” “మెచ్చితిని అక్కా! ఇచ్చితి
 వరము. మఱియేమిగోరితివి, మహాశివభక్తురాలా!”

“ముప్పదిమూడుపుట్లరాజనాలు, ముప్పందుముఉప్పు,
 ఎత్తెడు ఇంగువ, అరవై ఆరుకడవల ఆవకాయ, కావెడు

పెరుగు, ముంతెడునెయ్యి, చలిదిలన్నములోకి చెల్ల
గోరితిని, దేవరా!”

“మెచ్చితిని, అక్కా! ఇచ్చితివరము. మఱియేమికోరి
తిని, మహాశివభక్తురాలా!”

“అందానికి విష్ణుమూర్తి, ఆచారానికి సాంబమూర్తి, చక్క-
దనానికి సూర్యుడు, చలవదనానికి చంద్రుడు, వాక్కుకు
సరస్వతి ఇటువంటి ఆయన్ను పెనిమిటిగాగోరితిని.”

“మెచ్చితిని, అక్కా! ఇచ్చితివరము. మఱియేమి
గోరితిని, మహాశివభక్తురాలా?”

“తోమ్మండుగురుకొమాళ్లునుగోరితిని. కొమాళ్లు
అయినా ఎటువంటివారు అంటే పడమటను భారతము చది
వేవాడు ఒక కుమారుడు. ఉత్తరాన్ని ఊర్లు ఏలేవాడు ఒక
కుమారుడు. దక్షిణంగానెల్లి అశ్వలుతెచ్చి, అమ్మా!
అశ్వదానము చేయమనేవాడు ఒకకుమారుడు. తూర్పు
శాలలో గోవులుఉన్నవి, అమ్మా! గోదానం చేయమనేవాడు
ఒకకుమారుడు. బంగారముతీసుకవచ్చి పశ్చింలోపెట్టి
అమ్మా! సువర్ణదానముచేయమనేవాడు ఒకకుమారుడు
వట్టుచీరతెచ్చి పల్లెములోపెట్టి, అమ్మా! వస్త్రదానము
చేయమనేవాడు ఒకకుమారుడు. గజైలవాడు ఒకకుమా-
రుడు. మువ్వలవాడు ఒకకుమారుడు. ఆకిపాకివచ్చి,
అమ్మా! పాలు ఇమ్మనేవాడు ఒకకుమారుడు. ఇటువంటి
కొమాళ్ళు తోమ్మండుగురు కొమాళ్ళుగోరితిని.”

“మెచ్చితిని, అక్కా! ఇచ్చితిని వరము. మఱియేమి
గోరితిని, మహాశివభక్తురాలా!”

“కోరనేమున్నదయ్యా! ఇద్దరుకుమార్తెలగోరితిని. శ్రీ
లక్ష్మీదేవివంటిచిన్నది, శ్రీపార్వతీదేవివంటిచిన్నది.”

“మెచ్చితిని, అక్కా! ఇచ్చితినివరము. మఱియేమికోరితిని.”

“కోరనేమున్నదయ్యా! ఇద్దరు అల్లుళ్ళగోరితిని, అల్లుళ్లు
అయినా ఎటువంటివారు అంటే విష్ణుమూర్తి వంటి ఆయన,
సాంబమూర్తి వంటి ఆయన.”

“మెచ్చితిని అక్కా! ఇచ్చితినివరము. మఱియేమికోరి
తిని, మహాశివభక్తురాలా!”

“కోరనేమున్నదయ్యా! శ్రీపార్వతీదేవిపాదాలదగ్గర
చలికత్తెగా ఉండగోరితిని.”